

Satu Liimakka
Hanna Ollila
Otto Ruokolainen
Patrick Sandström
Antero Heloma

Nuorten nuuskaaminen koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta

Yhteistä linjaa etsimässä?

RAPORTTI

RAPORTTI 2/2015

Satu Liimakka, Hanna Ollila, Otto Ruokolainen,
Patrick Sandström, Antero Heloma

Nuorten nuuskaaminen koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta

Yhteistä linjaa etsimässä?

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittaja(t) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva: Mikael Damkier, ScanStockPhoto

ISBN 978-952-302-420-5 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-302-421-2 (verkkojulkaisu)

ISSN 1798-0089 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-421-2>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2015

Tiivistelmä

Satu Liimakka, Hanna Ollila, Otto Ruokolainen, Patrick Sandström, Antero Heloma. Nuorten nuuskaaminen koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta. Yhteistä linjaa etsimässä? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 2/2015 77 sivua. Helsinki 2015. ISBN 978-952-302-420-5 (painettu); ISBN 978-952-302-421-2 (verkkojulkaisu)

Poikien nuuskaaminen ja savukkeiden sekä nuuskan yhteiskäyttö ovat lisääntyneet viime vuosina. Vaikka monet toimijat työskentelevät aktiivisesti nuorten tupakoinnin ehkäisemiseksi, vähemmän tiedetään siitä, miten nuuska on huomioitu nuorille kohdennetuissa toimissa ja viestinnässä. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ja suun terveydenhuollon ammattilaiset kohtaavat valtaosan nuorista säännöllisesti määräaikaistarkastuksissa. Tässä laadullisessa tutkimuksessa selvitettiin heidän näkemyksiään nuuskasta ja nuorten nuuskaamisesta sekä heidän toimenpiteitään nuorten nuuskaamisen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.

Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista (N = 12). Tutkimusalueet poimittiin Kouluterveyskyselyn vuoden 2013 tulosten perusteella. Kultakin tutkimuksen kohdealueelta (Uusimaa, Pohjanmaa, Lappi) haastateltiin kolmea terveydenhoitajaa sekä yhtä suun terveydenhuollon ammattilaista. Neljä haastateltavaa vastasi ruotsinkielisistä oppilaitoksista ja kahdeksan haastateltavaa suomenkielisistä oppilaitoksista. Yksi vastasi urheilupainotteisesta oppilaitoksesta.

Haastatellut ammattilaiset pitivät nuuskaa terveydelle haitallisena, mutta heidän näkemyksensä tupakoinnin terveyshaitoista olivat yhteneväisemmät verrattuna nuuskaan. Tietoa tupakoinnin terveyshaitoista katsottiin olevan enemmän ja pidemmältä ajalta, minkä kuvattiin vaikuttavan niin nuorten kuin ammattilaistenkin asenteisiin. Haastateltavien mukaan nuoret eivät yleisesti ottaen pidä nuuskaa terveydelle haitallisena eivätkä välitä terveyshaitoista, vaikka heillä on niistä tietoa. Syyksi nuorten nuuskaamiseen nähtiin erityisesti sosiaalisten piirien vaikutus, kokeilunhalu, käytön helppous ja huomaamattomuus. Lisäksi nuuska kuvattiin muoti-ilmiönä. Nuuska-asenteiden koettiin olevan myönteiset erityisesti urheilukulttuurissa. Ruotsin maantieteellisen ja kulttuurisen läheisyyden kuvattiin edesauttavan nuuskan saavuutta ja erityisesti asenteiden nuuskamyönteisyyttä.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten toimenpiteet nuuskaamisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa toteutuivat ennen kaikkea kahdenkeskinä keskusteluinä määrääaikaistarkastuksissa ja vastaanotoilla sekä suun terveystarkastuksina. Ammattilaisten mukaan nuuskaamiseen puuttumista estää sekä resurssien että tahdon puute: aihetta ei koeta riittävän tärkeäksi ja toisaalta puuttuu aikaa, tietoa ja työvälineitä.

Avainsanat: nuuska, tupakointi, nuoret, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto

Sammandrag

Satu Liimakka, Hanna Ollila, Otto Ruokolainen, Patrick Sandström, Antero Heloma. Användningen av snus bland ungdomar; åsikter bland yrkespersoner inom skol- och studenthälsovården. Sökandet av en gemensam linje? Institutet för hälsa och välfärd (THL). Rapport 2/2015 77 sidor. Helsingfors, Finland 2015. ISBN 978-952-302-420-5 (tryckt); ISBN 978-952-302-421-2 (nätpublikation)

Användningen av snus samt av cigaretter och snus parallellt har ökat bland pojkar under de senaste åren. Trots att många aktörer arbetar aktivt för att förebygga rökning, är mindre känt om hur snus har beaktats i åtgärder och kommunikation som riktas till ungdomar. Yrkespersonerna inom skol- och studenthälsovården och munhälsovården möter merparten av de unga regelbundet på de återkommande hälsokontrollerna. I den här undersökningen har man utrett deras åsikter om snus och snus användningen bland unga samt deras åtgärder för att förebygga och minska användningen av snus bland unga.

Forskningsmaterialet består av temaintervjuer (N = 12). Forskningsområdena valdes utifrån resultaten i enkäten Hälsa i skolan 2013. Tre hälsovårdare samt en yrkesutbildad person inom munhälsovården intervjuades från respektive målområde (Nyland, Österbotten, Lappland). Fyra intervjuade var från svenskspråkiga läroanstalter och åtta intervjuade från finskspråkiga läroanstalter. En intervjuad var från en idrottsinriktad läroanstalt.

De intervjuade yrkespersonerna ansåg att snus är skadligt för hälsan, men deras åsikter om rökningens hälsorisker var mera samstämmiga än åsikterna om snus. Man ansåg att det finns mera information om hälsoriskerna med rökning och från en längre period, vilket ansågs påverka attityderna hos såväl ungdomarna som yrkespersonerna. Enligt de intervjuade anser ungdomarna allmänt taget att snus inte är skadligt för hälsan och bryr sig inte heller om hälsoriskerna, även när de har information om dem. Som orsaker till ungdomars snus användning såg man speciellt påverkan från de sociala kretsarna, experimentlust, användarvänlighet och osynlighet. Dessutom beskrevs snus som ett modedefenomen. Inställningen till snus upplevdes som positiv särskilt inom idrottskulturen. Man trodde också att den geografiska och kulturella närheten till Sverige främjade tillgången på snus och i synnerhet en positiv attityd gentemot snus.

Åtgärderna från yrkespersonerna inom skol- och studenthälsovården för att förebygga och ingripa i snus användning förverkligades framför allt i form av samtal på tu man hand vid de regelbundna hälsokontrollerna och på mottagningarna samt vid undersökningar av munhälsan. Enligt de intervjuade yrkespersonerna förhindras ett ingripande i snus användningen av både brist på resurser och vilja: ärendet upplevs inte som tillräckligt viktigt och det saknas tid, kunskap och redskap.

Nyckelord: snus, rökning, unga, skol- och studenthälsovård

Abstract

Satu Liimakka, Hanna Ollila, Otto Ruokolainen, Patrick Sandström, Antero Heloma. School health care professionals' views of smokeless tobacco use among youth. National Institute for Health and Welfare (THL). Report 2/2015. 77 pages. Helsinki 2015. ISBN 978-952-302-420-5 (printed); ISBN 978-952-302-421-2 (online)

Use of smokeless tobacco (snus) and dual use of snus and cigarettes has become more common in recent years. Although many actors work with smoking prevention, less is known about how snus has been integrated to the actions and communications oriented towards youth. School health care professionals and oral health care professionals meet the majority of youth as part of regular health examinations. This qualitative study focused on their views on snus and use of snus among youth and on the actions they have taken in order to prevent and reduce use of snus among youth.

The data derive from thematic interviews (N=12). The study locations were chosen based on the 2013 results of the national School Health Promotion Survey. From each of the study locations (Uusimaa, Ostrobothnia and Lapland), three school health nurses and one oral health professional were interviewed. Four of the interviewees were responsible for Swedish-speaking schools and the rest for Finnish speaking schools. One of the interviewees was also responsible for a school with emphasis on sports education.

While the interviewed professionals perceived snus as harmful to health, they were more unanimous in their views regarding the health hazards of smoking than in their views regarding snus. It was seen that there is more knowledge of the health effects of smoking, and from a longer period of time, which was described to have an impact on the attitudes of both youth and health professionals. According to the professionals, youth do not in general view snus as harmful to health and worry about the possible health problems, although they know about them. As reasons for use of snus among youth, professionals mentioned especially social influence, willingness to experiment and the fact that snus is easy and discreet to use. Snus was also described to be trendy. Attitudes towards snus use were seen to be positive especially in sports. Geographical and cultural closeness to Sweden was perceived to promote the accessibility of snus and especially the positive attitudes towards snus.

As ways to prevent and intervene in use of snus, the health professionals mainly relied on face-to-face discussions when youth came to see them or during regular health examinations or oral health examinations. The interviewed professionals explained that scarce resources and lack of will hinder more activity: use of snus is not seen important enough, and the professionals lack time, knowledge and tools.

Key words: smokeless tobacco, snus, smoking, youth, school health care, health care professionals

Sisällys

Tiivistelmä	3
Sammandrag	4
Abstract	5
1 Johdanto	9
2 Aineisto ja menetelmät	13
2.1 Aineistonkeräys ja tutkimuskysymykset	13
2.1.1 Kohdejoukko	13
2.1.2 Tutkimuksesta tiedottaminen ja aineiston hankinta	16
2.1.3 Haastattelujen toteutus	17
2.2 Analyysi	17
3 Tulokset	19
3.1 Nuorten nuuskaaminen ammattilaisten näkökulmasta	19
3.1.1 Nuuskan käyttötavat ja saatavuus	19
Säännölliset ja satunnaiset käyttäjät	19
Nuuskan käyttäjät ovat moninainen ryhmä	20
Yhteiskäyttö ja pelkkä nuuskaaminen	21
Helppo saatavuus	22
3.1.2 Nuorten käsitykset nuuskan vaikutuksista	24
Nuuskaamista ei pidetä haitallisena	24
Tietoa on, mutta se on usein valikoitua tai virheellistä	26
"Kuolematon nuori": huolettomuus terveyshaitoista	28
3.1.3 Nuuskaamisen taustatekijät	30
Nuuskaaminen on ryhmäilmiö	30
Kokeilunhalu	32
Käytön helppous ja huomaamattomuus	33
Psykologiset syyt	34
Nuuskaaminen on muotia	35
Muita syitä nuuskaamiselle	35
Nuuskaamisen lopettaminen	36
3.1.4 Nuuska kulttuurisena ilmiönä	38
Savuttomuuskulttuurin voimistuminen	38
Ruotsin kulttuurinen vaikutus	39
Urheilukulttuuri ja nuuska	42
3.2 Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten oma suhtautuminen nuuskaan	44
3.2.1 Terveyshaitat	44
3.2.2 Nuuskaamisen ja tupakoinnin vertailu	45
3.2.3 Tiedon saatavuus ja vaikutukset omaan toimintaan	47

3.3 Toimenpiteet nuorten nuuskaamisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa	49
3.3.1 Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten toimenpiteet	49
Keskustelu ja tiedon jakaminen	50
Motivoijan ja kannustajan rooli	53
Suun terveydenhuolto: konkreettiset limakalvomuutokset keskustelun pohjana	57
Tukihenkilönä toimiminen	58
3.3.2 Oppilaitosten toimenpiteet	59
3.3.3 Ei erityistoimia nuuskaan liittyen: resurssien vai tahdon puutetta?	62
4 Pohdinta	66
Lähteet	73
Liitteet	74

1 Johdanto

Savuttomia tupakkatuotteita käytetään yli 70 maassa. Valtaosa käyttäjistä, yhdeksän kymmenestä, tulee kuitenkin Kaakkois-Aasian maista – erityisesti Intiasta ja Bangladeshista. Myös monissa Afrikan maissa savuttomien tupakkatuotteiden käyttö on yleistä, mitä saattaa edesauttaa niiden halpuus savukkeisiin verrattuna. Euroopan alueella savuttomien tupakkatuotteiden käytöllä on pidempi historia lähinnä Ruotsissa ja Norjassa. Lisäksi Iso-Britanniassa tuotteiden käyttö on yleistä Kaakkois-Aasiasta lähtöisin olevissa suurissa maahanmuuttajayhteisöissä. (NCI & CDC 2014.)

Kansainvälisesti erilaisten savuttomien tuotteiden kirjo on varsin laaja mutta niitä yhdistää samankaltainen käyttötapa: niitä pureskellaan, imeskellään, pidetään tai dipataan suussa tai tuotetta levitetään nenän limakalvoille. Useista tuotteista voidaan puhua nuuskan kattokäsitteellä. Savuttomat tupakkatuotteet voidaan karkeasti jakaa massamyyntiin tarkoitettuihin, käyttövalmiisiin tuotteisiin sekä tuotteisiin, jotka käyttäjä tai myyjä valmistaa tai viimeistelee käyttövalmiiksi itse. Käyttövalmiita myyntituotteita valmistetaan sekä teollisesti että kotikutoisesti. (NCI & CDC 2014.)

Käyttövalmiissa tuotteissa viime vuosien kehitykselle on ollut tyypillistä yhä huomaamattomammin käytettävien tuotteiden markkinoille tuonti. Näistä esimerkkejä ovat erilaiset kokonaan suuhun liukenevat, hienoksi jauhetusta tupakasta valmistetut tabletit, tikut ja liuskat, tupakalla päällystetyt imeskeltävät hammastikut sekä nikotiinilevyt, jotka on saatu kestämään pureskelua selluloosakuitujen ja polymeerien avulla. (NCI & CDC 2014.)

Suomessa käytetään tyypillisimmin ruotsalaistyyppistä, kosteaa suussa pidettävää nuuskaa. Euroopan unioni (EU) säätelee savuttomien tupakkatuotteiden ja nuuskan myyntiä tiukasti tupakkatuotedirektiivillä. Ruotsi sai kuitenkin poikkeusluvan nuuskan valmistamiseen ja myynnin jatkamiseen omien rajojensa sisällä liittyessään unioniin vuonna 1995. Suomeen nuuskaa saa tuoda vain rajoitetusti omaan käyttöön ja sen tuonti ja hallussapito on kielletty alle 18-vuotiailta (Tupakkalaki 693/1976). Muista pohjoismaista vain EU:n ulkopuolinen Norja on sallinut nuuskan myynnin. Valtaosa Norjassa myytävästä nuuskasta tuodaan Ruotsista (NCI & CDC 2014). EU-direktiivi ei kiellä purutupakan ja nenänuuskan myyntiä ja niiden osalta niin kutsuttuja perinnetuotteita myydään Islannissa ja Tanskassa.

Pohjoismaista Ruotsi onkin ollut kärjessä nuuskaamisen yleisyydessä. Vuonna 2014 ruotsalaisista 16–84-vuotiaista miehistä nuuskasi päivittäin 18 prosenttia (Folkhälsomyndigheten 2014). Osuus on hieman pienentynyt viime vuosina. Naisilla vastaava osuus oli neljä prosenttia ja osuus on pysynyt pitkään samalla tasolla. Ruotsissa nuuskaaminen on yleisintä 30–64-vuotiaiden miesten keskuudessa (20–21 prosenttia vuonna 2014). Ruotsalaispojilla nuuskaaminen on ollut aiemmin huomattavasti yleisempää kuin nuuskaaminen on ollut Suomessa.

tavankin yleistä, mutta käyttö on vähentynyt viimeisen vajaan kymmenen vuoden aikana (Englund 2014). Vuonna 2014 yhdeksäsluokkalaisista pojista neljä prosenttia nuuskasi päivittäin vastaavan osuuden ollessa suurimmillaan 15 prosenttia vuonna 2001. Lukiolaispojista 12 prosenttia nuuskasi päivittäin vuonna 2014, osuuden ollessa suurimmillaan 20 vuosina 2004–2006. Näissä ikäryhmissä tytöillä päivittäinen nuuskaaminen on pysynyt vähäisenä, enintään prosentin tuntumassa.

Ruotsin naapurimaista nuuskaamista esiintyy laajamittaisemmin vain Norjassa, jossa nuuskaa myydään. Norjassa nuuskaaminen on yleistynyt noin viimeisen kymmenen vuoden aikana, erityisesti nuorilla miehillä ja naisilla (Statistics Norway 2014). Vuonna 2014 norjalaisista 16–74-vuotiaista miehistä 15 prosenttia ja naisista neljä prosenttia nuuskasi päivittäin. Nuorimmassa ikäryhmässä, 16–24-vuotiaissa, miehistä päivittäin nuuskaavia oli 23 prosenttia ja naisista 12 prosenttia.

Tanskassa nuuskaamista ei juuri esiinny. Vuonna 2014 Tanskan yli 15-vuotiaasta aikuisväestöstä alle prosentti sekä miehistä että naisista nuuskasi päivittäin (Danish Health and Medicines Authority ym. 2014). Eri ikäryhmien välillä ei ollut merkittäviä eroja. Erillisissä nuorten tai koululaisten kyselyissä nuuskaamista ei ole selvitetty.

Suomenkaan aikuisväestössä nuuskaamista ei ole esiintynyt laajamittaisesti. Alueellisia eroja kuitenkin on. Vuonna 2014 nykyisin (päivittäin tai satunnaisesti) nuuskaavien miesten osuus 15–64-vuotiaiden keskuudessa oli kuusi prosenttia, naisten kolme prosenttia (Helldán & Helakorpi 2015). Osuudet ovat pysyneet pitkään samalla tasolla ja päivittäinen käyttö satunnaista käyttöä selvästi harvinaisempana molemmissa ryhmissä. Esimerkiksi vuonna 2014 päivittäin nuuskaavien miesten osuus aikuisväestössä oli kaksi prosenttia. Yleisintä nuuskaaminen on Pohjois-Suomessa, erityisesti nuorten ja keski-ikäistyvien miesten keskuudessa. Keskeisesti tähän vaikuttaa maantieteellinen läheisyys Ruotsiin, mikä tekee nuuskan hankinnan helpommaksi. Esimerkiksi Pohjois-Suomen 25–34-vuotiaiden miesten ryhmästä nykyisin (päivittäin tai satunnaisesti) nuuskaavia oli vuonna 2014 lähes joka neljäs (24 prosenttia) (Helldán & Helakorpi 2015).

Suomalaisena erityispiirteenä on se, että nuuskaaminen on yleisesti ottaen vähäistä aikuisväestössä, mutta nuorilla pojilla ja miehillä sitä esiintyy enemmän. Kouluterveyskyselyn mukaan poikien päivittäinen nuuskaaminen yleistyi viime vuosina sekä yläkoululaisilla, lukiolaisilla että ammattiin opiskelevilla (THL 2014). Vuonna 2013 yläkoululaisista pojista 6 prosenttia, lukiolaispojista 8 prosenttia ja ammattiin opiskelevista pojista 10 prosenttia nuuskasi päivittäin. Tyttöjen nuuskaaminen on Kouluterveyskyselyn valossa harvinaista. Nuuskaa hankitaan pääasiassa kavereilta. Pohjois-Suomi nousee esiin nuuskaamisen kärkipaikkana myös nuorten tilastoissa. Tuorein, vuodelta 2015 oleva Nuorten terveystapatutkimus (Kinnunen ym. 2015) osoitti osaltaan nuuskaamisen jatkavan nousuaan 16–18-vuotiailla pojilla, mutta 12–14-vuotiailla pojilla käyttö palasi aiemmalle tasolle. Tytöillä nuuskan kokeilut 16–18-vuotiaiden ikäryhmässä ovat viime vuosina yleistyneet.

Nuuskaamisen kohdalla pohditaan usein, mikä sen rooli on tai voisi olla tupakoinnin vähentämisessä. Nuuskan esitetään usein korvaavan savukkeiden käyttöä. Suomalaisnuorilla toteutetussa tutkimuksessa pelkän nuuskaamisen kasvu näyttäytyi varsin maltillisena, mutta sekä savukkeiden että nuuskan rinnakkainen käyttö lisääntyi pojilla viime vuosina selvästi (Rauhala ym. 2014). Vuonna 2013 esimerkiksi ammattiin opiskelevista pojista 15 prosenttia tupakoi päivittäin ja nuuskasi satunnaisesti sen lisäksi. Monella suomalaispojalla nuuska on siis tullut käyttöön savukkeiden rinnalle, ei niiden korvaajaksi. Ruotsin vähäisen tupakoinnin yleisyyden syyksi esitetään usein nuuskan vapaata saatavuutta ja tupakojien siirtymistä nuuskan käyttäjiksi. Kuitenkin nikotiinutuotteiden yhteenlaskettu käyttö on Ruotsissa selvästi Suomea yleisempää runsaan nuuskaamisen takia. Toisaalta esimerkiksi Tanskassa tupakointi on saatu vähenemään huomattavasti, vaikka nuuskaaminen on pysynyt väestössä marginaalisena. Myös Suomessa ja Islannissa tupakointi on vähentynyt merkittävästi ilman laajamittaista nuuskan käyttöä. (OECD 2014.)

Savuttomat tupakkatuotteet esitetään usein vähemmän haitallisina kuin savukkeet. Niiden terveyshaitoista kuitenkin tiedetään vähemmän kuin savukkeiden kohdalla, sillä niiden käyttö on huomattavan yleistä vain muutamilla maantieteellisillä alueilla eivätkä ne ole saaneet yhtä paljon huomiota tutkimuksessa kuin savukkeet. Terveyshaittojen arviointia ja tulosten yleistämistä vaikeuttavat myös nuuskatuotteiden ja niiden valmistustapojen kirjo sekä tutkittavien yhtäaikaisten tai aiempi tupakointi.

Vaikka nuuskasta puuttuvat ne haitalliset aineet, jotka syntyvät tupakkatuotteen palamisreaktiossa, haitattomasta tuotteesta ei kuitenkaan voida puhua. Nuuskatuotteista on tunnistettu yli 30 karsinogeenista eli syöpävaarallista ainetta. Nuuskattavien tupakkatuotteiden on todettu aiheuttavan suusyöpää, ruokatorven syöpää sekä haimasyöpää. Kaakkois-Aasia, jonka maissa nuuskaaminen on yleisintä, sijoittuikin kärkeen suusyöpätilastoissa. Syöpäriskin lisäksi nuuskatuotteet aiheuttavat suun alueen vaurioita, kuten limakalvojen ärtymistä, limakalvomuutoksia kuten leukoplakiaa, hampaiden kulumista, ikenien vetäytymistä ja iensairauksia. Nuuskan käyttö saa aikaan pitkäkestoisen korkean veren nikotiinipitoisuuden. (NCI & CDC 2014.)

Vaikka monet toimijat työskentelevät aktiivisesti nuorten tupakoinnin ehkäisemiseksi, vähemmän tiedetään siitä, miten nuuska on huomioitu nuorille kohdennetuissa toimenpiteissä ja viestinnässä. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaiset, mukaan lukien suun terveydenhuollon ammattilaiset, kohtaavat valtaosan nuorista säännöllisesti määräaikaistarkastuksissa. Ne tarjoavat luontevan tilanteen myös nuuskaamisen puheeksi ottamiseksi. Erityisesti suun terveydenhuollon vastaanotolla nuuskan vaikutuksia voidaan usein konkreettisesti havaita. Terveysneuvonnan ohella koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaiset voivat vaikuttaa nuoriin myös yhteisöllisen terveyden edistämisen kautta, kuten toimiessaan opiskeluhuoltoryhmissä.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin laadullisen tutkimusmenetelmän avulla koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia nuorten nuus-

kan käytöstä sekä ammattilaisten toimenpiteitä nuorten nuuskan käytön ehkäisemiseksi. Lisäksi tutkimuksessa kartoitettiin mahdollisia maantieteelliseen alueeseen, oppilaitosasteeseen tai oppilaitoksen kieleen liittyviä eroja nuorten nuuskan käytössä, siihen suhtautumisessa ja ammattilaisten toimenpiteissä.

Tässä raportissa kuvataan ammattilaisten näkemyksiä ja arvioita nuuskan käyttötavoista nuorilla, nuuskan saatavuudesta ja nuuskaamisen syistä. Lisäksi esitellään haastateltujen koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten omia näkemyksiä nuuskasta ja tupakoinnista sekä heidän arvioitaan nuorten näkemyksistä nuuskaan ja savukkeisiin liittyen. Ammattilaisten omat näkemykset nuuskasta voivat vaikuttaa siihen, miten he ottavat nuuskan esille nuorten kanssa. Tämän jälkeen kuvataan ammattilaisten puhetta nuorten nuuskaamisesta kulttuurisena ilmiönä, keskittyen voimistuvaan savuttomuuskulttuuriin yhteiskunnassa, Ruotsin kulttuuriseen vaikutukseen ja nuuskaan urheilukulttuurissa. Lopuksi esitellään koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten ja oppilaitosten toimenpiteitä nuorten nuuskaamisen ennaltaehkäisyssä ja nuuskaamiseen puuttumisessa.

2 Aineisto ja menetelmät

2.1 Aineistonkeräys ja tutkimuskysymykset

Tutkimus toteutettiin kolmella Kouluterveyskyselyn tulosten perusteella poimitulla alueella: Uudellamaalla, Pohjanmaalla ja Lapissa. Tutkimukseen valittiin kultakin alueelta yläkoulu, lukio ja ammatillinen oppilaitos. Oppilaitokset poimittiin siten, että ne edustavat eri kuntia ja oppilaitosasteita ja sekä suomenkielisiä että ruotsinkielisiä oppilaitoksia. Tutkimukseen valittiin oppilaitokset, joissa nuuskaamista esiintyi Kouluterveyskyselyn mukaan. Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista (N = 12).

Tutkimuksessa haettiin vastausta seuraaviin kysymyksiin:

- Millaisia näkemyksiä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisilla on nuuskasta ja sen haitoista sekä nuorten nuuskaamisesta ja nuuska-asenteista?
- Millaisia toimenpiteitä ammattilaiset ovat toteuttaneet nuorten nuuskaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja nuuskaamiseen puuttumiseksi?
- Löytyykö ammattilaisten puheesta maantieteelliseen alueeseen, oppilaitosasteeseen tai oppilaitoksen kieleen liittyviä eroja suhtautumisessa nuorten nuuskaamiseen ja toteutettuihin toimenpiteisiin?

2.1.1 Kohdejoukko

Kultakin tutkimuksen kohdealueelta (Uusimaa, Pohjanmaa, Lappi) haastateltiin kolmea terveydenhoitajaa sekä yhtä suun terveydenhuollon ammattilaista (Taulukko 1). Yksittäisestä kunnasta ei pääsääntöisesti poimittu useampaa kuin yhtä haastateltavaa. Neljä haastateltavaa (3 terveydenhoitajaa, 1 suun terveydenhuollon ammattilainen) vastasi ruotsinkielisistä oppilaitoksista ja oli itse äidinkieleltään ruotsinkielinen. Yksi haastateltu terveydenhoitaja vastasi urheilupainotteisesta oppilaitoksesta. Haastatelluista suun terveydenhuollon ammattilaisista kaksi oli suuhygienistejä ja yksi hammaslääkäri.

Yhtä suun terveydenhuollon ammattilaista lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat naisia. Haastateltavat olivat iältään 25–61-vuotiaita. Suurin osa haastateltavista toimi terveydenhoitajana tai suun terveydenhuollon ammattilaisena useammassa kuin yhdessä oppilaitoksessa. Yhden koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisen vastuulla olevien oppilaiden/opiskelijoiden määrä vaihteli noin 350–2000 henkilön välillä. Suureen vaihteluväliin vaikuttavat ainakin terveydenhoitajan, suuhygienistin ja hammaslääkärin erilaiset työnkuvat. Käytännössä monen haastateltavan oli vaikea arvioida tarkkaa oppilasmäärää, sillä useissa tapauksissa vastuu tiettyjen oppilaitosten terveydenhuollosta tai suun terveydenhuollosta jakautui kahden tai

useamman ammattilaisen kesken ja tarkkaa oppilasmäärän jakoa ei aina ollut tehty. Kaikki haastateltavat olivat työskennelleet oppilaitosten terveydenhuollosta tai suun terveydenhuollosta vastaavina vähintään kahden vuoden ajan nykyisessä työpaikassaan. Useat terveydenhoitajat olivat vastanneet nykyisten oppilaitostensa terveydenhuollosta pitkälti yli kymmenen vuoden ajan. Haastateltavien taustatiedot kuvataan taulukossa 1.

Taulukko 1. Tutkimusaineiston kuvaus.

Ammatti	Maakunta	Sukupuoli N/M	Ikä (vuotta)	Nykyiset oppilaitokset	Arvio oppilaiden lukumäärästä joista vastaa	Kieli S/R	Vastannut nykyisestä oppilaitoksesta / vuosia	Vastannut ylipäänsä oppilaitoksisista / vuosia
Terveystenhoitaja	Uusimaa	N	50–59	Alakoulu, yläkoulu	300–650	R	16–20	16–20
Terveystenhoitaja	Uusimaa	N	60–69	Yläkoulu, lukio	651–2000	S	16–20	16–20
Terveystenhoitaja	Uusimaa	N	40–49	Ammatillinen oppilaitos	300–650	S	6–10	6–10
Suuhygienisti	Uusimaa	N	20–29	Alakoulu, ammatillinen oppilaitos	651–2000	S	2–5	2–5
Terveystenhoitaja	Pohjanmaa	N	50–59	Alakoulu, yläkoulu, lukio	300–650	S	2–5	2–5
Terveystenhoitaja	Pohjanmaa	N	20–29	Yläkoulu, lukio	300–650	R	2–5	2–5
Terveystenhoitaja	Pohjanmaa	N	60–69	Alakoulu, ammatillinen oppilaitos	651–2000	R	31–35	31–35
Hammaslääkäri	Pohjanmaa	M	50–59	Alakoulu, lukio, ammatillinen oppilaitos	300–650	R	2–5	31–35
Terveystenhoitaja	Lappi	N	50–59	Yläkoulu	300–650	S	21–25	26–30
Terveystenhoitaja	Lappi	N	40–49	Lukio	300–650	S	2–5	6–10
Terveystenhoitaja	Lappi	N	40–49	Ammatillinen oppilaitos	300–650	S	2–5	2–5
Suuhygienisti	Lappi	N	40–49	Alakoulu, yläkoulu	651–2000	S	2–5	21–25

Haastateltavien anonymiteetin varmistamiseksi heihin viitataan raportissa suorien aineistolainauksien yhteydessä vain ammattinimikkeillä (terveydenhoitaja, suun terveydenhuollon ammattilainen), paikantamatta aluetta tai oppilaitosastetta. Aineistolainauksien yhteydessä haastateltaviin ja haastattelijaan viitataan seuraavilla koodeilla: TH = terveydenhoitaja, STH = suun terveydenhuollon ammattilainen, H = haastattelija. Lisäksi koodeihin on liitetty numerot erottamaan haastateltavat toisistaan (esim. TH1, TH2, STH1), mutta numerot on annettu satunnaisesti eivätkä ne noudata taulukon 1 esitysjärjestystä. Joissakin kohdin raporttia myös ammattinimikkeet on jätetty pois aineistolainauksien yhteydestä anonymiteettisyydestä. Mahdolliset tunnistettavat tiedot on poistettu sekä aineistolainauksista että haastateltavien taustatietoja kuvaavasta taulukosta 1.

2.1.2 Tutkimuksesta tiedottaminen ja aineiston hankinta

Tutkimuksesta tiedotettiin oppilaitoksen sijaintikunnan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon johdolle ja suun terveydenhuollon johdolle. Mikäli kunnan tutkimuslupamenettelyissä sitä edellytettiin, tutkimukselle haettiin erillinen sosiaali- ja terveystoimen tutkimuslupa. Tutkimukseen pyydettiin kirjallinen suostumus valittujen koulujen ja oppilaitosten johdolta. Kun koulujen ja oppilaitosten johdon suostumus tutkimukselle oli saatu, otettiin yhteyttä oppilaitosten terveydenhoitajiin ja kysyttiin heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Terveystoimittajille toimitettiin sama tutkimustiedote kuin oppilaitosten johdolle. Heihin oltiin puhelimitse yhteydessä, kerrottiin lisätietoja sekä annettiin mahdollisuus kysyä tutkimuksesta.

Suun terveydenhuollon haastateltavat poimittiin ottamalla yhteys valittujen kuntien koululaisten ja opiskelijoiden suun terveydenhuollosta vastaaviin henkilöihin, joilta kysyttiin mahdollisten haastateltaviksi sopivien henkilöiden nimiä ja yhteystietoja. Kriteeriksi suun terveydenhuollon haastateltavien valinnalle esitettiin, että haastateltavien tulisi vastata joko yläkoululaisten, lukiolaisten tai ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien suun terveydenhuollosta ja määräaikaistarkastuksista. Ehdotetuille suun terveydenhuollon haastateltaville toimitettiin sama tutkimustiedote kuin suun terveydenhuollon johdolle. Heihin oltiin puhelimitse yhteydessä, kerrottiin lisätietoja sekä annettiin mahdollisuus kysyä tutkimuksesta.

Tutkimustiedotteessa johdolle ja haastateltaville kerrottiin, että tutkimuksessa kerättäviä tietoja säilytetään ja käsitellään luottamuksellisina salassapitovelvollisuutta ja henkilötietolakia noudattaen, haastateltavan tai tutkimuskoulun nimeä ei käytetä haastatteluaineistoa käsiteltäessä tai tutkimustuloksia julkaistaessa eivätkä haastateltavat ja tutkimuskoulut ole tunnistettavissa tutkimusjulkaisuissa. Johdolla ja haastateltavilla on ollut läpi tutkimusprosessin mahdollisuus kysyä lisätietoja tutkimuksesta ja peruuttaa osallistumisensa tai antamansa suostumus. Ennen haastattelun alkua kaikki haastateltavat allekirjoittivat tietoon perustuvan kirjallisen suostumuksen tutkimukseen.

2.1.3 Haastattelujen toteutus

Tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista, jotka toteutettiin yksilöhaastatteluina (N = 12). Yksitoista haastattelua toteutettiin suomenkielisinä. Näissä haastattelijana toimi suomenkielinen tutkija. Yksi haastattelu toteutettiin ruotsinkielellä, ja haastattelija oli äidinkieleltään ruotsinkielinen. Raportin aineistolainaukset ruotsinkielisestä haastattelusta on käännetty suomeksi. Ruotsinkielinen haastattelu sekä yksi suomenkielinen haastattelu toteutettiin aikataulusyistä puhelinhaastatteluina. Muut kymmenen haastattelua toteutettiin kasvokkain haastateltavien ammattilaisten työpaikoilla oppilaitoksissa sekä suun terveydenhuollon tiloissa. Haastattelujen aikataulutus sovittiin siten, että se vaikutti mahdollisimman vähän henkilöstön normaalityöhön.

Haastatteluissa kysyttiin muun muassa haastateltavien työnkuvasta, nuuskaa ja tupakointia koskevista käsityksistä, heidän arvioitaan nuorten käsityksistä koskien nuuskaa ja savukkeita, nuuskan käyttötavoista ja -systä nuorilla sekä haastateltavan omista ja oman oppilaitoksen tai alueen suun terveydenhuollon mahdollisista toimenpiteistä nuorten nuuskaamiseen liittyen (ks. haastattelurunko liitteessä 1). Kailta haastateltavilta kysyttiin samat kysymykset, mutta haastatteluissa käytettiin tarpeellisissa kohdin kunkin haastateltavan ammattinimikettä. Suun terveydenhuollon ammattilaisilta kysyttiin muuten samat kysymykset kuin koulu- ja opiskeluterveydenhoitajilta, mutta oppilaitoksiin liittyen heiltä kysyttiin vain yksi yleiskysymys (”Millaisena näet oppilaitosten roolin nuorten nuuskauksessa?”). Kysyttäessä haastateltavien omaa näkemystä sekä heidän arviotaan nuorten näkemyksestä nuuskaamisen ja tupakoinnin haittomuudesta tai haitallisuudesta terveydelle, haastateltaville näytettiin värikoodeja hyödyntävä numeroskaala, johon heitä pyydettiin asettamaan oma näkemyksensä ja nuorten näkemys (ks. skaala liitteessä 2).

Haastattelujen pituus vaihteli 45–75 minuutin välillä, tyypillisen haastattelun keston ollessa noin tunnin. Haastattelut nauhoitettiin ja kirjattiin ääninauhalta sanataarkasti tekstiksi. Litteraatteihin kirjattiin myös naurahdukset, tauot ja päällekkäin puhumiset. Tässä raportissa haastatteluista poimitut sitaatit esitetään yleensä vain sanataarkasti. Tekstilitteraatteihin ei kirjattu tunnistettavia tietoja, kuten haastateltavan, oppilaitoksen tai kunnan nimeä. Suomenkielisten haastattelujen litteraatiot toteutti suomenkielinen sosiaalitieteiden yliopisto-opiskelija ja ruotsinkielisen haastattelun ruotsinkielinen sosiaalitieteiden yliopisto-opiskelija.

2.2 Analyysi

Haastattelut analysoitiin teema-analyysin (Braun & Clarke 2006) periaatteita noudattaen. Analyysissä hyödynnettiin Atlas.fi-tietokoneohjelmaa. Kukin haastattelu käytiin yksityiskohtaisesti läpi koodaten. Koodauksessa haettiin vastauksia tutkimuskysymyksiin (ks. tämän luvun alku). Samalla pyrittiin huomioimaan haastateltavien itse esiin nostamat aiheet.

Koodien pohjalta muodostettiin laajempia teemoja. Teema muodostuu yleensä useammasta yhteneväisestä koodista ja on tulkinnallisempi kuin yksittäinen koodi

(Braun & Clarke 2006). Teemaa voisi kuvailla aineistossa toistuvaksi merkitysrakennelmaksi. Tällainen oli esimerkiksi usean haastateltavan toistuva viittaus omaan toimintaansa nuuskaamisen lopettamiseen kannustajana ja motivoijana, mistä muodostui teema kannustajan ja motivoijan rooli. Osa teemoista liittyy suoremmin haastattelurungon kysymyksiin, osa muodostui haastateltavien esiin nostamien aiheiden pohjalta. Teemat suhteutettiin toisiinsa siten, että ne ovat sisäisesti mahdollisimman yhteneväisiä, mutta eroavat selkeästi muista teemoista, ja jaoteltiin pääteemoiksi ja niiden alle meneviksi alateemoiksi.

3 Tulokset

3.1 Nuorten nuuskaaminen ammattilaisten näkökulmasta

3.1.1 Nuuskan käyttötavat ja saatavuus

Säännölliset ja satunnaiset käyttäjät

Haastatellut koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaiset kokivat vaikeaksi arvioida, kuinka usein ja millaisissa yhteyksissä heidän omien oppilaitostensa nuoret tyypillisesti käyttävät nuuskaa. Useimmat arvioivat, että omista oppilaitoksista löytyy niin säännöllisiä monta kertaa päivässä nuuskaa käyttäviä kuin satunnaisia käyttäjiä ja kokeilijoita. Osan nuorista arveltiin käyttävän nuuskaa koko ajan, osan muutamana kerran päivässä ja osan silloin kun nuuskaa on saatavilla, esimerkiksi kaverin tarjotessa. Joidenkin nuorten arveltiin käyttävän nuuskaa tietyn säännöllisin väliajoin, esimerkiksi koulun välitunneilla, ruoan tai kahvin jälkeen, aamulla herätessä ja illalla nukkumaan mennessä. Joillakin nuorilla taas käytön arveltiin olevan enemmän viihdekäyttöä tai liittyvän tiettyihin tilanteisiin, esimerkiksi juhlimiseen, urheiluseuran harjoituksiin ja pelimatkoihin tai kavereiden tapaamiseen.

TH6: Juuri se, ehkä semmonen, keskiverto on juuri sitä, että no mie en käytä sitä [nuuskaa] säännöllisesti, että mie aina silloin tällöin ku mulla sitä on ja mie pystyn olemaan pitkiä aikoja käyttämättä ja... ja tuota ne ei koe sitä niinko ongelmaksi sinänsä, --

TH3: Yleensä, että ruuan jälkeen ni pannaan [nuuskaa] ja... ja varmasti semmonen veikkaisin semmosta viis, viis kertaa päivässä ainakin, mut en mää, en mää niinku, mä en tiedä

Useat haastateltavat arvelivat, että tyypillisesti nuorten nuuskaaminen koulupäivien aikana rajoittuu oppituntien ulkopuolelle. Tästä voi päätellä, että haastateltavat eivät ole ainakaan kovin usein kuulleet opettajilta nuuskan käytöstä oppituntien aikana.

TH5: -- no kyl mä luulen, et se on siis, no päivittäistähän se on, suurimmalla osalla se on päivittäistä käyttöä, ja varmaan siis sellanen tunne mulla nyt kuitenkin, nää, jotka nuuskaa, ku tääl kuitenkin paljon nuuskataan, ni kyl niist kuitenkin se pieni osa nuuskaa koulussa, et kyl

ne pystyy sit sen olemaan, tai sit ne menee nuuskaa välitunnilla, pistää nuuskan huuleen, mut niinku tunnilla, tunnilla eeei...

On mahdollista, että nuuskan käytön ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen vaatisi hieman erilaisia toimenpiteitä ja lähestymistapaa esimerkiksi jatkuvasti nuuskaa käyttäville ”suurkuluttajille”, säännöllisesti mutta vain tietyissä valituissa tilanteissa nuuskaaville ja satunnaisille käyttäjille. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstön mahdollisia toimenpiteitä ajatellen herää myös kysymys, ovatko erilaiset käyttäjäryhmät yhtä helposti tunnistettavissa. Tämän tutkimuksen pohjalta ei kuitenkaan voi muodostaa näkemystä nuorten nuuskan käytön tavoista – jos yhtä tyypillistä käyttötapaa edes on olemassa.

Nuuskan käyttäjät ovat moninainen ryhmä

Haastatelluilta koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisilta kysyttiin myös, näkevätkö he jotain yhdistävää tekijää kohtaamiensa nuuskaavien nuorten välillä. Ainoa yhdistävä tekijä, jonka suurin osa nimesi, oli se, että nuuskaajat ovat pääsääntöisesti poikia. Useampi haastateltava mainitsi kohdanneensa vain yhden nuuskaavan tytön koko työuransa aikana. Poikkeuksen tähän muodosti yksi haastateltava, jonka mukaan myös tyttöjen nuuskaaminen on selvästi lisääntynyt hänen oppilaitoksessaan. Ammatillisissa oppilaitoksissa nuuskaamisen nähtiin olevan yleisempää nimenomaan tietyillä miehiskemmiksi miellettyillä aloilla. Tähän nähtiin vaikuttavan myös ammattiin opiskelevien työharjoittelujaksot, joiden aikana nuori oppii työn sisällön lisäksi alan tapoja ja kulttuuria.

Useat haastateltavat lähtivät pohtimaan urheilun ja nuuskaamisen välistä yhteyttä. Useat päätyivät kuitenkin toteamaan, että omassa oppilaitoksessa nuuskaajat eivät ole sen yleisemmin urheilijoita kuin ei-urheilijoita – ainakaan enää. Urheilun, ja lajeista erityisesti jääkiekon, koettiin vahvasti liittyvän mielikuvien tasolla nuuskaamiseen. Jotkut haastateltavat olivatkin yllättyneitä siitä, että tämä mielikuva ei vastannut todellisuutta oman oppilaitoksen nuorten kohdalla.

STH2: Ei minusta mitään, mihinkään tuota, ei enää mikkää että kiekkoilussa käytettäis enempi, ei ainakaan täsä oo tullu vastaan semmosia

TH1: Mie kuvittelin niin, että, että ne, jotka... pelaa jääkiekkoa. Et ne käyttäis nuuskaa, mutta... tässä terveystarkastusten yhteydessä nin mulle on selvinny, et ei se ookaan niin. Se on ehkä ollu, ollu vaikkakin joskus kymmenen vuotta sitten sitä nuuskaa oli siellä, siellä jääkiekkoliijoitten parissa oli, mutta ei se ookaan tänä päivänä niin. Mul on hyvin monta tällä koululla jääkiekkoliijaa, jotka ovat, ovat päihhteettämiä, ei tupakkaa, ei nuuskaa

Siinä missä yksi haastateltava totesi nuuskaamisen vähentyneen oman oppilaitoksen jääkiekkoilijoiden parissa, toinen totesi nuuskaamisen laajentuneen oman oppilaitoksen sisällä jääkiekkoilijoista ensin muihin urheilijoihin ja sitten ylipäänsä muihin nuoriin. Oppilaitoskohtaisena erona tässä tutkimuksessa näyttäytyy se, että useimmissa lukioissa urheilua harrastavat erottuivat vielä näistä lukioista vastaavien haastateltavien mielestä yleisemmin nuuskaajien ryhmäksi.

TH5: No tietysti se urheilu on meillä se ihan se aivan se ykkönen yhdistävä tekijä, että koska ne varmaan tupakois, mutta kun se on vaikeempi, kun sä urheilet -- niin tota en mä usko muuten, et niil [nuuskaavilla nuorilla] on yhdistävää tekijää

TH6: (Huokaisee) No tuota... nyt tosiaan mitä äkkiseltään niinkö mietin niitä ihan niitä oman koulun niitä nuuskaajia, ni kyllä ne varmaan niinku suurimmaksi osaksi on ollu just näitä jääkiekonpellaajia

TH9: Se on oikeastaan nämä urheilijat, sen tiedän. -- enimmäkseen jääkiekkoilijat ja ne jotka pelaa jalkapalloa. Ja sitten löytyy niitä jotka ei urheile mutta liikkuu mukana niissä piireissä.

Kaiken kaikkiaan haastateltavien kokemukset ja käsitykset tyypillisestä nuuskan käyttäjästä vaihtelivat, ja suurin osa ei kokenut voivansa nimetä ”tyypillistä nuuskaajaa”. Yhden haastateltavan kokemuksen mukaan nuuskaajat ovat useammin luokassa suosittuja johtajatyyppejä, toinen totesi, että nuuskaajista löytyy myös koulussa hyvin menestyviä oppilaita ja kolmannen mukaan myös aikuiset nuuskaajat edustavat laajasti yhteiskunnan kirjoa ja erilaisia ammattiryhmiä. Nuuskan käyttö tuntui sitoutuvan hyvin erilaisiin ja moninaiisiin elämäntapoihin:

H: -- ja kun ajattelet näitä nuoria, mitä sitten tässä oot kohdattu, jotka käyttää nuuskaa, niin tota näätkö, että heissä olis jotain yhteistä tai jotain yhdistäviä tekijöitä näiden nuorten välillä?

TH7: (Pitkähkö tauko) Ei, vaikea sanoa, ku on niin laidasta laitaan, on niitä urheilijanuoria ja sitten on niitä nuoria, jotka käyttää kaikkia mahdollista, niinku just kaikkia päihteitä

Yhteiskäyttö ja pelkkä nuuskaaminen

Kuten muutenkin nuuskan käyttötavoissa ja käyttäjissä, haastateltavien näkemyksistä muodostuu moninainen kuva myös kysyttäessä nuuskan ja tupakan yhteiskäytön yleisyydestä suhteessa pelkkään nuuskan käyttöön nuorten parissa. Osa arveli oman

oppilaitoksensa nuorilla olevan enemmän pelkkää nuuskan käyttöä, osa nuuskan ja tupakan yhteiskäyttöä.

STH1: Mutta ne jotka käyttää säännöllisesti nuuskaa, mä sanoisin kyllä, että ei nyt sataprosenttisesti, mutta että käyttää sitten pelkästään nuuskaa

TH6: No mie aattelin, että tuossa minun koulussa että pelkästään se nuuska [enemmistöllä]. Että ei välttämättä niillä oo ees tupakasta kokeiluja

TH7: Ja tuota, monet käyttää sekä että, on näitä sekakäyttäjiä, sekä tupakkaa että nuuskaa

Osa arveli että nuuskaajat ja tupakoijat voi erottaa selkeästi omaksi ryhmäkseen, jolloin tupakoijat ja nuuskaajat ovat eri nuoria. Osa korosti tämänkin näkemyksensä perustuvan vain arvailuun.

H: -- koetko, että ne on vähä kaks eri ryhmää nuorilla sitten tupakoijat ja nuuskan käyttäjät?

STH2: Ne on eri ryhmät, on selekeesti eri ryhmät, kyllä

TH4: Mm ... mä luulen, et se on eri [nuoret], jotka tupakoi ja nuuskaa

Kaksi haastateltavaa arveli oppilaitoksensa nuorilla olevan joustavaa nuuskan ja tupakan käyttöä, jossa käytettävä tupakkatuote valitaan tilanteen ja saatavuuden mukaan.

TH8: Ja sitte joku on, että jotka tupakoi, ni sitte jos on joku semmonen tilanne, ettei pysty, pysty tuota tupakoimaan, ni sitten sen tilalta niinku käyttävät vaikka joillakin pitkillä automatkoilla tai... tällä lailla laittavat sitä... joissakin konserteissa sitä nuuskaa sitte

TH6: Että tuota..., niitähän kyllä aina kuulee, ja sitten juuri että vähän sen saannin mukkaan, että kumpaa nyt sattuu saamaan, ni käyttää sitä sitten, niissä puhheissa monesti tulee ilimi sitten

Helppo saatavuus

Haastatellut ammattilaiset kokivat, että nuuskan saanti ei ole nuorille ongelma. Useat olivat kuulleet työssään kohtaamilta nuorilta, että nuuskan saaminen on helppoa.

Nuuskan saatavuus kuvattiin helpoksi kaikilla tutkimuksen kattamilla alueilla, niin Lapissa, Pohjanmaalla kuin Uudellamaalla.

STH3: Kyllä sitä [nuuskaa] saa, jos sitä haluaa (naurahtaa)

TH6: Et ei se kuulemma ole vaikea ollenkaan, niinkö mie sitä, että no ko eihän täällä kukkaan myy, niin... kyllä sitä on kuulemma tosi helppo saaha, että... Aina joku tietää, kellä sitä on

TH2: Öö kyllä ne aika helpoksi sen sanoo, että saapi

Nuoret olivat kuvailleet ammattilaisille nuuskan hankkimisen tapoja, kertomatta tarkkoja yksityiskohtia, kuten välittäjien nimiä. Nuorten kuvattiin saavan nuuskan välittäjiltä ostettuna, kavereiden kautta hankittuna tai itse ostamalla. Välittäjät, kaverit tai nuori itse hankkivat nuuskan Ruotsista tai Ruotsin laivalta.

TH9: He... joo, he [nuoret] sanovat välillä että se on joku ulkopuolinen toimija tai ystävät tai tuttavat, tai ystävien isosisko

TH2: -- kaverit tuo, tuo tuota (paikkakunnan nimi) :sta, ja mää oon kuullu, että ihan nää jääkiekkjoukkueetki kun ne mennee linja-autolla sinne pohjoseen, ne käy (paikkakunnan nimi) :ssa ja käyvät sitten hakemassa sitä nuuskaa sieltä ja -- sitten tosiaan niin kavereille tuovat ja sitä myyään

TH5: Joo, he ei sitä, no nehän [nuoret] ei hirveesti kerro sitä [mistä saa nuuskan], mutta aina ne saa kavereilta, (naurahtaa) vastaus on kavereitten kautta

Jotkut haastateltavat kuvasivat nuuskarinkejä, joiden kautta nuoret nuuskansa hankkivat.

TH7: -- yleensä niil on, on tämmösii nuuska, nuuskarinkejä, tai semmosta välitystoimintaa, jotkut sitä tuo aikuinen ja sitten, sitten sitä kautta saadaan, saadaan -- Voi tilata sitä sitten joltain

TH2: No meillähän on niitä nuuskarinkejä, elikkä, elikkä niitä, jotka välittää sitä -- Tuossa mejän, mejän alueellakin on tiedossa, että koulupoliisi on siihen puuttunut kyllä hyvin, hyvin jämäkästi.

Joissakin haastatteluissa nuorten kuvattiin hankkivan nuuskan myös tietyn kioskin tai kaupan tiskin alta ostettuna.

TH4: Mut kyl mitä on kysyny nuorilta, nin kyl ne kaikki tietää... missä kaupoissa ja kioskeissa niit myydään alle tiskin niinku

Nuuskan hankkimistavoissa nousivat esiin alueelliset erot. Siinä missä Uudellamaalla tehdyissä haastatteluissa korostui nuuskan hankkiminen Ruotsin laivalta ja kioskin tai kaupan tiskin alta, Pohjanmaalla ja Lapissa tehdyissä haastatteluissa kuvattiin nuuskan ostoa suoraan Ruotsista. Myös jotkut haastateltavat Pohjanmaan ja Lapin maakunnista totesivat, että nuuskaa on alueella aiemmin myyty tietyn kioskin tiskin alta, mutta poliisin puuttuminen asiaan ja julkinen huomio oli johtanut siihen, että haastateltavien mukaan näillä alueilla ei tällä hetkellä uskallettu myydä nuuskaa kioskissa. Vaikka Pohjanmaan ja Lapin haastattelut toteutettiin useissa eri kunnissa, lähes kaikki haastateltavat korostivat, että Ruotsin rajalle on lyhyt matka ja nuuskan hankintamatkoja rajan yli tehdään ahkerasti.

-- ni tästähän on heleppo loikata toiselle puolelle [Ruotsin] rajaa ja tästähän saa sitä kyllä kun haluaa vaan

En, just täältä etelästä, ni en tiä, en mie tiä oikeestaan muuta ku sen että kioskin alta ja laivalta

Lisäksi yksi haastateltava kuvasi, että nuuskaa yritetään myydä nuorille myös oppilaitoksessa:

TH4: Ja sit tulee aallottain semmosii, jotka on käyny Ruotsis ostamassa tai Ruotsin laivalla ostamassa nuuskaa. Ja sit ne tulee kouluun ja yrittää myydä ... sitä. Ja silloin... joku... kerta on ollu niin, et huomaa, et jonkun koulun, koululaisen kaapin ympärillä on hirvee trafiikki ja sit... joku menee selvittää ja sit osottautuu, et ne myy nuuskaa

3.1.2 Nuorten käsitykset nuuskan vaikutuksista

Nuuskaamista ei pidetä haitallisena

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisilta kysyttiin haastattelussa, millaisiksi he arvioivat nuorten näkemykset nuuskasta ja savukkeista. Useat ammattilaiset totesivat, että nuoret eivät pidä nuuskaamista terveydelle haitallisena tai kovin haitallisena. Sen sijaan nuorten uskottiin pitävän tupakointia terveydelle haitallisena.

Tätä eroa kuvastavat myös haastateltavien vastaukset, kun heitä pyydettiin arvioimaan mihin nuoret asettaisivat nuuskaamisen ja tupakoinnin haittomuuden tai haitallisuuden terveydelle numeroskaalalla 1–10 (ks. liite 2). Ammattilaisten arviot nuorten näkemykset nuuskaamisen haitallisuudesta terveydelle asettuivat skaalassa numeroille 2–7, eli pääsääntöisesti skaalan haitattomaan, vihreäsävyiseen päähän ja ”harmaaseen välimaastoon”. Sen sijaan ammattilaisten arviot nuorten näkemyksistä tupakoinnin haitallisuudesta terveydelle samalla skaalalla arvioiden asettuivat numeroille 7–10, eli skaalan punasävyisille eriasteisia terveyshaittoja kuvaavalle alueelle.

TH5: No tää on aivan semmonen niinku keskusta mitä mä saan, ni mun mielestä se [nuuska] ei niiden [nuorten] mielest ois [terveydelle haitallista], mut tupakast [savukkeista] kysyn ne sanoo heti, et se on haitallista, nuuska ei oo haitallista

TH3: Mut ei, en mä usko, että ne [nuoret] uskoo, että se [nuuska] on haitallista

TH2: Et kyllä ne [nuoret] aattelee, että tupakka [savukkeet] on paljon vaarallisempaa kun nuuska

Nuorten nuuskaa koskeviin näkemyksiin koettiin vaikuttavan tarjolla olevat kulttuuriset näkemykset nuuskaamisen vähäisistä terveyshaitoista, haitattomuudesta tai peräti hyödyistä sekä näihin liittyen nuuskaavat julkisuuden esikuvat, kuten urheilijat. Lisäksi osa haastateltavista uskoi nuorten arvioivan tupakoinnin nuuskaamista haitallisemmaksi, koska nuorilla on useammin omakohtaisia kokemuksia tupakoinnin tuottamista terveyshaitoista:

TH7: Osalla [tupakoivista nuorista] on jo sitä pitkäaikaista yskää ja ku haastattelee, niin hengästyttää ja sit ku osa on yrittänytkin lopettaa ja ollukin polttamatta, niin kyl he heti huomaa sen, konkreettisemmin huomaa sen eron siinä olossa, että ei hengästytyä ja ei, ei sitä limaa nouse

TH5: Se [nuuska] ei niinku tunnu missään. Tupakka [tupakointi] on selvä, niillä [nuorilla] alkaa olla jo sitä tupakkayskää, sitä aamuyskää, limasuutta, kyl ne sen huomaa omas kunnossaan, se on niin konkreettista, mut sit nuuskast, ne ei niinku, se ei oikein tunnu, tunnu missään

Nuuskan kohdalla samanlaisia konkreettisia kokemuksia terveyshaitoista tuottivat joillekin nuorille nuuskaamisen aiheuttamat limakalvomuutokset suussa. Joidenkin

nuorten kohdalla limakalvomuutokset toimivatkin terveyshaittoihin ”herättelevänä” tekijänä, kun taas joidenkin kohdalla tällä ei näyttänyt olevan vaikutusta.

Tietoa on, mutta se on usein valikoitua tai virheellistä

Useat haastateltavat olivat sitä mieltä, että nuoret tietävät nuuskaamisen terveyshaittoja. Samoin nuorten kuvattiin tietävän tupakoinnin terveyshaitoista. Nuorten tieto nuuskaamisen ja tupakoinnin terveyshaitoista oli tullut haastateltaville esiin keskusteluissa nuoren kanssa.

TH1: -- et kyllä he niinku niitä haittapuolia tietää, tässä kö kysellee

TH8: Joo, kyllä ne [nuoret] tietää niistä [nuuskan haitoista] yleensä

Nuorten tieto terveyshaitoista ei kuitenkaan välttämättä muuttunut terveyttä suojelevaksi käyttäytymiseksi. Nuori saattoi teoriassa tietää haitat ja pitää nuuskaamista turhana, mutta silti jatkaa nuuskan käyttöä. Eräs haastateltava kuvasi nuuskaavia nuoria terveyshaitoista tietoisiksi valistuneiksi käyttäjiksi.

TH1: -- teoriassa [nuoret] tietävät niitä haittoja, ja, ja tuota, niinkö järjellä ajatellen nuuskasta pitäis päästä erilleen, mutta sitten se mielihyvä

STH1: Kyllä ne on aika hyvin niinku tietoisia siitä itte, että, että se on niinku ihan turhaa käyttää nuuskaa jatkuvasti, että olis hyvä lopettaa. Että ne on, mä koen, että kaikki nuuskaajat, jotka tulee vastaan, ne tietää siitä kuitenkin -- Joo, ei, ei mun mielestä tuu yhtään vastaan, että ne on ihan niinkun ei mitään niinku tietoa vaaroista ja haitoista. Hyvä, hyvin valistuneita

Lisäksi nuorilla kuvattiin olevan paljon vääristynyttä tietoa ja vääristyneitä, epärealistisia tai virheellisiä käsityksiä nuuskasta. Vääristyneiksi käsityksiksi nimettiin ajatus nuuskaamisen parantavasta vaikutuksesta suorituskykyyn sekä tupakoinnin lopettamisen onnistuminen nuuskan avulla. Tupakointiin ei kuvattu liittyvän nuorilla samalla tavalla vääristyneitä käsityksiä kuin nuuskaamiseen. Toisaalta nuorten kuvattiin jo tietävän nuuskaamisen terveyshaitoista, mutta toisaalta juuri terveyshaittoja koskevan tiedon antaminen nuorille nähtiin tärkeäksi väärrien käsitysten kumoamiseksi.

TH6: -- että kyllähän niillä [nuorilla] semmosta vääristynyttä tietoa siitä nuuskasta on paljon, että sitä, sitä mie niinku aattelin, että se, se infon antaminen on hirveän tärkeää niille

TH1: -- joku [nuoret] sanoo, että eihä siitäkää [nuuskasta] oo mittään hyötyä, ja joku sitten, on tosiaan se virheellinen kuva siitä, että se suorituskyky on parempi, tai tällanen pääsen tupakasta erroon

Nuuskaamiseen liittyviä vääristyneitä käsityksiä kuvattiin löytyvän mediasta, erityisesti internetistä. Jotkut viittasivat myös nuuskaa koskeviin tutkimustuloksiin nuorten käsityksiä vääristävänä. Lisäksi tunnettujen julkisuuden henkilöiden, kuten urheilijoiden, sekä terveydenhuollon ammattilaisten, kuten lääkärien ja hammaslääkäreiden, nuuskaamisen kuvattiin johtavan nuorilla virheellisiin käsityksiin nuuskan haitattomuudesta.

TH6: No kyllähän ne [nuoret] varmaan, varmaan sitä ihan itekkii [etsivät tietoa] ja sitten mitä ne kuulee ja... ja sitten mitä media antaa siitä... julki, ja kyllähän sitä, tällä hetkellä mie koen, että on niinkö tosi -- väärää tietoa niinku saatavilla ja jotenkin sitä ihannoijaa ja sitä joku... isot tai semmoset korkeassakii... tai en ny sa, sinänsä ammatillisesti mutta kuitenkin, että semmoset tunnetut ihmiset käyttää ja muuta, mikä tuo sitä, sitä näkyvyyttä ja sitä kautta sitten nuorille vääristyy se ajatusmaailma siitä, että no ei se voi olla vaarallista, että jos lääkäri käyttää tai joku hammaslääkäri käyttää tai muuta että...

Jotkut haastateltavat kuvasivat nuorten itsekin etsivän aktiivisesti tietoa nuuskaan liittyen. Ongelmaksi tässä nähtiin kuitenkin se, että nuori ei välttämättä kyseenalaista tiedon lähdettä tai nuori valikoi tiedon virrasta vain omaa toimintaansa, kuten nuuskan käyttöä, tukevan aineksen rinnastamatta tietoa laajempaan kokonaisuuteen haitoista. Löytämänsä tiedon valossa nuori saattoi haastaa koulu- ja terveydenhuollon ammattilaisen esittämän tiedon nuuskasta.

TH4: No kyl must tuntuu, et ... ainakin nää vanhemmat lapset siis jotain... neljätoist-viistoist vuotiaat niin tykkää, et se [nuuska] ei oo haitallista, ja sithän ne kun ne aina netistä ettii niitä, niin nehän löytää aina tietoo, jotka on puolesta ja vastaan, että... Eikä ne aina välttämättä kato, että mistä se tieto on peräsin

TH5: -- ja nuoret itse toki ne käy netistä tietoo aina ihan niinku semmosta, ihan just sellasta, ehkä sitä kaikki oikeeta tietoo, mut kyllähän ne, kylhän nekin tietää asioista ja ja kyl ne äkkiä sitten palauttaa, et et jos niinkun antaa jotain väärää tietoa, että

"Kuolematon nuori": huolettomuus terveyshaitoista

Lähes kaikki haastateltavat totesivat, että yleisesti ottaen nuoret eivät ole huolissaan omasta nuuskan käytöstään. Pelkkä haastattelijan kysymys siitä, ovatko ammattilaisen kohtaamat nuoret olleet nuuskan käytöstään huolissaan, saattoi mahdollisesti määrittää ammattilaisen korvissa absurdiksi; jotkut reagoivat kysymykseen naurahamalla.

TH4: No emmä... ei. Must tuntuu, et kukaan niist [nuorista] ei oo ollu huolissaan [nuuskan käytöstään]

TH3: Ei oo tullu eteen semmosta [nuorta joka olisi huolestunut nuuskan käytöstään]

Omasta nuuskan käytöstään huolestuneet ja/tai käytön lopettamista haluavat nuoret määrittivät haastateltavien puheessa pieneksi vähemmistöksi. Huolta omasta nuuskan käytöstä aiheutti joillekin konkreettinen kokemus suun limakalvonmuutoksista tai riippuvuudesta.

TH6: No kyllähän osa [nuorista] tietenkin on [huolissaan nuuskan käytöstään], joka on pitempään käyttäneet, just jotka huomaavat, että ovat, ovat tosi riippuvaisia siitä ja huomaavat sen, että kuinka vaikea siitä on niinku päästä irti

TH5: Ainut niinku mä oon sanonu nää limakalvomuutokset on sit ainut, jos niit on niin sitten, sit ne on huolissaan

Omat konkreettiset kokemukset terveyshaitoista eivät kuitenkaan huolettaneet kaikkia nuoria.

TH7: Et tota... tänkin kanssa ku puhuin, hänellä oli jo niitä limakalvomuutoksia, maanantaisella pojalla, kun oli käyttänyt säännöllisesti, niin ei hän ollu mitenkään huolestuneen oloinen kuitenkaan siitä

Ammattilaiset näkivät monta syytä nuorten huolettomaan asenteeseen nuuskan käyttöä ja nuuskaamisen aiheuttamia terveyshaittoja kohtaan: nuuskan käytön terveyshaittojen realisoituminen pitkän ajan päästä ei huoleta nykyhetkessä elävää nuorta, nuori ei usko terveyshaittojen toteutumiseen omalla kohdallaan, nuori uskoo voivansa lopettaa nuuskan käytön heti kun haluaa tai nuori on yksinkertaisesti välinpitämätön terveydelleen koituvia seurauksia kohtaan. Ennen kaikkea nuorten kuvattiin

elävän ”tässä ja nyt”. Vaikka nuori periaatteessa tietäisikin tulevaisuudessa tulevat terveyshaitat, nuoren aikajana ei ulotu kymmenien vuosien päähän; hamassa tulevaisuudessa konkretisoituvat haitat eivät kosketa nuorta. Lisäksi nuoren kokemukseen tässä hetkessä elämisestä kuvattiin liittyvän kuolemattomuuden ajatus: ”kuolematon nuori” on eräänlainen kaikkivoipaisuuden kokemus, jossa nykyhetki on kaikki mitä on ja nuori ei hahmota itseään tulevaisuuteen terveytensä ja kuntonsa kautta.

TH8: No kyllähän ne [nuoret] tietää, että se on haitallista, et, mutta et-tä... en tiä aatteleeko ne sitä nuorena... kuvittellee olevansa kuolematon, mutta...

TH5: -- nuoren on vaikea ajatella sellasta janaa, että elämää ois kolmenkymppin jälkeen, se on sama mistä täällä puhutaan terveyteen liittyvistä, niin se on jotenkin, se on niille vaikeeta miettiä, avata sitä verhoa, et mä voisin olla vielä nelikymppisenä terve

TH3: -- Ei ne osaa, kun ne on kuustoista vuotiaita, ne elää semmosta villiä elämää, ne, ei oo kuolemanpelkoo, ei yhtään siis -- se kuuluu nuoruuteen, ei ne osaa niinku miettiä, että ne on, neljäkymppiä koskaan

TH6: -- ne [nuoret] ei välttämättä jaksa sitten ajatella ja nähä sitä niinko vähä kauaskantosemmin sitä asiaa, että... ne elää tässä ja nyt

Nuoren huolettoman asenteen takana saattaa olla myös ajatus, että nuuskan käytön voi lopettaa koska tahansa:

H: Onko nuoret yleensä huolestuneita omasta nuuskan käytöstään, mitä tässä nyt heitä tapaavat?

TH7: Ei kovin huolestuneita. Se on se ajatus, että sen voi sitten lopettaa, kun haluaa

Jotkut haastateltavat kuvasivat, että nuoret eivät koe nuuskan käytön terveyshaittojen koskettavan itseään tai eivät yksinkertaisesti välitä terveyshaitoista.

TH2: -- aika hyvin ne kuitenkin nuoret on tietosiakin niistä haitoista, mut jostain kumman syystä ni ne niinku aattelee, että ei se niinku heitä itteään kosketa se asia

TH6: -- ja tietenkin sitten tuota ihan, ihan se semmonen tietynlainen välinpitämättömyys, tai se, että niinkö ajattellee, että no ei se oikeasti

oo niin vaarallista, että ei et tuota, et elihän se pappaki melkein sata-vuotiaaksi ja käytti nuuskaa, että miksi se mulle tekis jotakin, että...

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten puheessa nuoruus näyttäytyy pitkälti ikävaiheena, johon ”kuuluu” tietynlainen huolettomuus tulevaa kohtaan. Tulevaisuudessa ilmenevät terveysongelmat eivät huolestuta ”kuolemattomuuden” elämänvaihetta elävää nuorta.

3.1.3 Nuuskaamisen taustatekijät

Nuuskaaminen on ryhmäilmiö

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisilta kysyttiin haastatteluissa myös heidän näkemyksiään nuorten nuuskaamisen syistä. Mikäli haastateltava kuvasi nuuskaamisen lisääntyneen oppilaitoksensa tai alueensa nuorilla, heiltä kysyttiin mistä tämä voisi johtua. Kaikkein yleisimmin nuuskaamista kuvattiin haastatteluissa ryhmäilmiönä, jossa etenkin kavereiden ja vähemmässä määrin myös muun lähipiirin vaikutus on iso. Osa haastateltavista näki kavereiden ja sosiaalisen piirin olevan kaikkein merkittävin tekijä nuoren nuuskauksessa. Nuuskauksen nähtiin olevan sitä todennäköisempää, mitä enemmän nuori liikkui piireissä, missä nuuskaaminen on yleistä. Tällainen piiri oli yleisimmin nuoren kaveripiiri, mutta tässä yhteydessä mainittiin usein myös urheiluseurat sekä tiettyjen urheilulajien, erityisesti jääkiekon, kulttuuri. Lisäksi muun lähiympäristön, kuten oman vuosiluokan, oppilaitoksen, oman oppialan, maantieteellisen lähialueen ja kodin kuvattiin kunkin muodostavan omanlaisensa sosiaalisen piirin, jonka myönteinen tai kielteinen asenne nuuskaukseen vaikuttaa yksittäisen nuoren alttiuteen nuuskata.

STH3: Ne piirit, missä liikkuu... Se on mun mielest se isoin juttu

STH1: Ympäristö, kaveri, ympäristö mä sanosin, en usko, että mitään muuta

Nuoren nuuskauksen koettiin usein alkavan kokeiluna, jossa esimerkiksi kaverit tai urheiluseuran vanhemmat pelaajat tarjoavat nuorelle nuuskaa. Nuuskaamisen yleisyyden nuoren lähiympäristössä nähtiin sekä johtavan nuoren kokeilemaan nuuskaa että myös jatkamaan nuuskan käyttöä. Täten kaverit ja sosiaalinen piiri muodostivat myös esteen nuuskaamisen lopettamiselle, mutta toisaalta joskus jopa motivaation lopettamiselle kaveripiirin vaihtuessa.

TH6: Ja kyllä mie niinku jotenkii nään, että se, että jos on lähipiirissä niitä käyttäjiä, ni kyllähän se varmaan niinkö herkistää siihen sitten, et-

tä... että tuota lähenpä miekii kokkeileen sitä ja... ja tietenkin se, että just niinko yks poika sano, että heijän jääkiekkojoukkueessa on kaks, kaks joka ei käytä nuuskaa, nin kyllähän se varmaan niinku vaatii niiltä kahelta aika lailla selekäranskaa, että ei kiitos, että siellä lähtee kiekko kiertää ni sitä otetaan, että siinä kyllä varmaan niinkö herkästi sitä lähtee matkaan siihen sitten

STH1: Öö no varmasti jossain jääkiekkojoukkueessa... no siellä voi olla sekä vanhempia että nuorempia pelaajia, jos vanhempia käyttää nuuskaa, ihan taatusti se vaikuttaa

Jotkut haastateltavat kuvasivat kavereita ja muuta sosiaalista piiriä nuoren nuuskaamiseen vaikuttavana tekijänä, muutamat käyttivät vahvempaa ilmaisua ryhmäpaine. Nuuskaamisen yleisyyden nuoren sosiaalisessa piirissä nähtiin vaikuttavan nuoreen sekä esimerkin, asenneilmaston että nuuskan helpomman saatavuuden kautta. Kun muutkin ympärillä nuuskaavat, nuuskaaminen näyttäytyy luonnollisena asiointilana, tai jopa pakollisena toimintana osana ryhmään hyväksytyksi tulemistä. Nuuskasta kieltäytyminen nuuskaavassa sosiaalisessa ympäristössä vaatii haastateltavien mukaan vahvaa luonnetta, ja siihen liittyy pelko omasta erilaisuudesta.

TH4: Kyl mä luulen, et se on ihan ryhmä... paine

STH2: Jos on heikko, ni sen luonteinen, en oo vahvana, pysy siinä porukassa, niin sitä lähtee äkkiä mukkaan sitte, riippuu, minkälainen sakkki on, kuin ne tukkee tätä savutonta tai nuuskaamatonta tyyppiä siinä porukassa

TH2: Se on se tavallaan se paine siinä, ryhmän paine sellanen, että kehtaanko olla erilainen

Lisäksi, kun muut ympärillä nuuskaavat, nuuskaa on helpommin tarjolla. Tämä tekee myös nuuskaamisen lopettamisen vaikeammaksi.

H: -- no mikä sitten estää nuorta lopettamasta nuuskan käyttöä?

TH7: Varmaan osittain niinku kaveripiiri, et jos sitä siellä pyörii, niin tota se on helppo, helppo, helppohan sitä on sitten ittekin ottaa, ottaa tai ostaa tai hankkia, jos sitä helposti saa, ni ei oo mitään niinku syytä lopettaa

Sekä nuuskauksen yleisyys että sen harvinaisuus näyttäytyivät aineistossa ryhmäilmiönä. Esimerkiksi jotkut haastatellut ammattilaiset esittivät nuuskan käytön suu-

remman yleisyyden ammatillisissa oppilaitoksissa lukioihin verrattuna johtuvan ympäröivän sosiaalisen piirin myönteisestä asenteesta nuuskaan. Ammatillisissa oppilaitoksissa nuuskamyönteisyyttä tukevana tekijöinä näyttäytyivät yleisesti laajempi päihteiden käyttö opiskelijoiden parissa, nuuskauksen yleisyys tietyillä miehissä aloilla niin opiskelijoiden parissa kuin opiskeluun sisältyvien työharjoittelujaksojen työpaikoilla sekä joidenkin oppilaitosten opettajien tarjoama esimerkki tupakoinnista ja nuuskan käytöstä. Nuuskan käytön yleisyys omalla ammattialalla taas voi yhden haastateltavan mukaan johtaa siihen, että nuuskan käyttö jatkuu myös tulevaisuudessa todennäköisemmin kuin nuorella, jonka opiskeluympäristö ja tuleva työympäristö eivät tue nuuskan käyttöä.

STH1: Ja se jos ystäväpiiri pysyy [ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla nuuskan käyttäjillä] ja ne pääsee töihin samanlaisten ammattilaisten kanssa ja on nuuskaa käytetään selvästi enemmän, mä luulen, että siellä voi jäädä päälle

Kodin tarjoaman esimerkin nähtiin myös vaikuttavan nuoren nuuskaamiseen, sekä vanhempien että isompien sisarusten nuuskaamisen kautta. Vanhempien tarjoaman mallin merkitystä korostettiin kuitenkin enemmän tupakoinnin kohdalla.

STH2: Kyllähän se vanhempien esimerkki on yks ainaki, mää piän sitä hirveän suurena tekijänä, koska tässä huomaa selekeesti tupakoitsijoita varsinki, jos vanhemmat tupakoi, ni aika monesti näkkee, että se lapsiki savuttellee

Oman sosiaalisen piirinsä muodostaa lähipiirin lisäksi myös maantieteellinen lähi-alue. Nuuskan käytön yleisyys katukuvassa tekee nuuskaamisesta nuoren mielessä arkipäiväistä ja tavallista:

TH6: -- ja tietenki jotenki miettisin sitte juuri se, et on lähipiirissä, mutta justiinsa, että kuinka se [nuuskaaminen] on tavallista jossakin niinkö, just mietin nuita -- rajan kylä ja kaupunkia, ja nuita, että, että se on varmaan niin katukuvassa ja joka puolella, et se on niin arkipäivää jotenkin, että...

Kokeilunhalu

Toinen yleisesti kuvattu syy nuorten nuuskaamiselle oli kokeilunhalu. Nuuskaamisen koettiin usein lähteneen liikkeelle pelkästä kokeilusta. Samoin kuin huolettomuus terveyshaittojen suhteen, myös kokeilunhalu kuvattiin luonnolliseksi ja asiankuuluvaksi osaksi nuoruutta elämänvaiheena. Nuorilla oletettiin olevan tarve

kokeilla asioita. Jotkut näkivät, että nuuskakokeilua voi myös motivoida halu kokeilla jotain kiellettyä ja tarve todistaa omaa uskallusta.

STH3: Haluu kokeilla jotakin kiellettyä

TH8: Että... oisko se ollu semmonen nuoruus, nuorena pitää kaikenlaisia kokeilla, ni...

TH7: No kyllähän se kaikki kokeilut kuuluu tietysti tuohon nuoruuteen, ihan kaikki, alkoholi ja nuus, nuuska, cannabis, --

Toisaalta jotkut haastateltavat totesivat, että hyvällä itsetunnolla varustetun ei välttämättä tarvitse kokeilla nuuskaa.

TH6: -- että, hyvä itsetunnolla omaava ni pystyy sanomaan, että ei kiitos, ettemmie lähe kokeilemaan, mutta tietenkii kyllä mie ymmärrän sen, että siihen nuoruuteen kuuluu kaikenlaiset kokeilut ja tämmöset, että...

Kokeiluna alkanut nuuskaaminen saattaa kuitenkin sittemmin muuttua tavaksi ja riippuvuudeksi.

STH2: Sitten tämmöinen kokeilunhalukkuus uskallanpa kokeilla, uskallanpa tehdä, kunnes jää koukuun

TH1: -- minulla on semmonen tuntuma kyllä tässä, että, että sieltä kokeilusta se lähtee ja hupsista, huomaaki, että no niin, nythän mie käytänkin tätä

Käytön helppous ja huomaamattomuus

Osa haastateltavista koki, että nuorta voi motivoida nuuskaamiseen myös käytön helppous ja huomaamattomuus tupakointiin verrattuna. Nuuskaa pystyy käyttämään monissa sellaisissakin tilanteissa, missä tupakointi ei onnistu. Lisäksi nuuskan arviointiin olevan huomaamattomampi käyttää, jolloin nuori pystyy helpommin salaamaan nuuskaamisen esimerkiksi vanhemmiltaan.

TH8: No tietenkin sitähan [nuuskaa] on niinku helpompi niinku salassa käyttää... sitä ei niin huomaa ku tupakanpolttua. Heleppompaa ja vähä vähemmän huomiota herättävää

TH3: Ja sit se on, se on, se haitta siinä nuuskassa onkin, että sitä voi käyttää niinku koko ajan, että se ei tarvi mennä ulos, se tupakointi on semmonen, että aina pitää mennä ulos, että ei saa autossa, että ei, ei halua autossa, mutta nuuskaa sä voit käyttää ihan millon vain ja koska vaan, nyt ei koulussa, koska se on kielletty, mutta muuten ihan koska vaan, se on niin paljon helpompi

TH7: Kyllä se [nuuskaamisen lisääntyminen] ehkä osittain liittyy tähän, että esimerkiksi koulun pihalla ei saa tupakoida, ni osa kokee, että sit se nuuska on se helpompi juttu, ja se on huomaamattomampi

Nuuskan käytön helppous ja huomaamattomuus tupakointiin verrattuna nuorten nuuskaamista motivoivana tekijänä oli syy, jonka toivat esiin ennen kaikkea ammatillisista oppilaitoksista vastaavat koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaiset. Tämä voi liittyä osin siihen, että ammatillisissa oppilaitoksissa on erityisen paljon savukkeiden ja nuuskan yhteiskäyttöä (Rauhala ym. 2014), jolloin käytettävää tupakkatuotetta voidaan vaihdella joustavasti tilanteen ja saatavuuden mukaan.

Psykologiset syyt

Osa haastateltavista kuvasi myös yksilöpsykologisia syitä nuoren nuuskauksen taustalla. Psykologiset syyt kiteytyivät huonoon itsetuntoon ja siihen liittyen epävarmuuden kokemukseen, itsensä arvostamisen puutteeseen ja hyväksynnän hakemiseen muilta. Huonon itsetunnon kuvaukset liittyivät kuitenkin useimmiten ajatukseen nuuskamisesta ryhmäilmiönä: hyvän itsetunnon katsottiin toimivan suojaavana tekijänä, jolloin nuori kykenee vastustamaan nuuskamyönteisen ryhmän painetta mukautua. Jos ei ole hyvää itsetuntoa, nuuskaava ryhmä vie mukanaan.

TH8: -- no varmaan ehkä jos ei oo tämmönen hyvä itsetunto ja semmonen oma... oma semmonen tahto, että on vähä niinku semmonen vietävissä oleva, ni hyvinkin semmonen saattaa altistaa

TH6: Joo, ja kyllä mie aattelen, että se itsetunto ja jotenkin se, semmonen... -- no itsetuntoahan se sekini on, mutta justiin se jotenkin se itsensä arvostaminen ja semmonen, että, että jos on, on semmonen tunne, että lähipiirikään ei arvosta, ni eihän sitä voi itekään sitten arvostaa ja sitä niinkö aattelee, että no en mie tähän [nuuskaan] kuole kuitenkaan ja jotenkin vähättellee itseänsä --

STH2: -- se on tämä hyväksynnän tarve -- hyväksyntä on yks semmonen, mikkä joku hakkee, että pääsee ryhmään mukkaan.

Nuuskaaminen on muotia

Jotkut haastateltavat mainitsivat yhdeksi nuorten nuuskan käytön syyksi sen, että nuori kokee nuuskaamisen ”cooliksi”. Tämäkin liittyy osin ryhmjäsenyyteen: nuuskaava nuori voi kokea olevansa ”cool” sekä omista että toisten silmissä. Ajatuksen nuuskasta coolina liittyi tulkinta, että nuuskaaminen on muoti-ilmiö. Osittain nuuska näyttäytyi coolina juuri rinnastettuna savukkeisiin (tästä teemasta lisää luvussa Nuuskan ja savukkeen kulttuuriset merkitykset).

STH2: Ja taas nää tyypit [nuoret] sitten... mää koin sen sillon, ne piti coolimpana sitä nuuskan käyttöä (naurahtaa)

TH6: -- joittenkin [nuorten] kohalla aattelee ihan semmosta, semmosta... näyttämistä, että no mie uskallan ja mie kehtaan, että mie oon tosi cooli ku mie nyt käytän, --

TH1: Ja sitten varmaan muoti-ilmi, voisko sitä sannoo muoti-ilmiö, en, en tiiä, koska tuota mulla on semmonen käsitys, että se yleisestikin nuuskan käyttö on tullu niinkö tuota... sitä on niinku enemmän, enemmän tuolla esille, että. Et tuota, vähän muoti-ilmiönä

TH5: -- mut et tossa, tossa seiska-kasilla ni kyl se sit on semmonen, että että se on niin cool, ne sanookin, se on niin cool kun muutkin käyttää, jotenkin se nuuska koetaan vähän hienostuneemmaks, että se on hienoa käyttää nuuskaa

Muita syitä nuuskaamiselle

Muita haastateltavien mainitsemia syitä nuorten nuuskan käytölle olivat nuuskan helppo saatavuus, oman miehisyyden korostaminen nuuskaamalla, median ja kulttuurin vaikutus ja riippuvuus. Lisäksi yksittäiset haastateltavat mainitsivat nuuskaamisen nuoren keinoksi kapinoida ja elämäntilanteen, esimerkiksi perhepiirissä koettujen menetysten, vaikutuksen nuuskaamiseen.

Jotkut haastateltavat kuvasivat nuuskan helpon saatavuuden yhdeksi nuorten nuuskan käyttöä motivoivaksi tekijäksi. Toisaalta yksi haastateltava arveli, että juuri vaikea saatavuus voi kiehtoa ja motivoida nuorta nuuskan käyttöön.

TH1: Joo, liian helposti on saatavilla. Se on se, minusta suurin tekijä

Toisaalta nuuskan avulla voidaan korostaa ja todistaa muille ja itselle omaa miehistä identiteettiä.

TH3: Ja voi olla, että se on semmosta vähä machoa, -- joo, semmosta. Mä oon kunnon mies

TH2: -- mä luulen, että pojilla on vähä tämmönen, että pittää olla niinku tämmönen miehinen ja aikuinen ja mä käytän tätä nuuskaa

Myös kulttuuristen vaikutteiden arveltiin tekevän nuuskaa kiinnostavammaksi ja houkuttelevammaksi nuorille. Niin nuuskaavien urheilu- ja musiikki-idolien esimerkki, kuin vain pelkkä nuuskan nouseminen yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi voivat herättää nuoren kiinnostuksen.

TH4: -- et siit [nuuskasta] on puhuttu enemmän lehdissä muutama vuositte. Ja silloin siit on ehkä tullu kiinnostavampi nuorille

TH7: -- ja kyllähän nää nykyään nää kaikki räppärit ja on näitä, näitä tota ihan semmosia biisejä tehty siitä [nuuskasta], niin kyllähän kaikki tämmönen vaikuttaa nuoriin, voi vaikuttaa

Yhtenä syynä nuuskaamisen jatkamiseen nähtiin fyysinen ja psyykinen riippuvuus. Nuori oppii kokemaan nuuskan tuottamaan olotilan tarpeellisena ja välttämättömänä.

TH8: Sekin on sitten, että siihen niinku jääny koukkuun sitten

TH5: Kun oikein on stressi koulussa ja muussa, niin sit se rauhoittaa, että et tuota, sit siit tulee, sit tottakai, sithän se, sithän ne jää siihen kiinni, että on saatava se tietty määrä

Nuuskaamisen lopettaminen

Osa haastateltavista kertoi kohdanneensa nuoria jotka halusivat lopettaa tai olivat lopettaneet nuuskan käytön, osa taas ei ainakaan tietoisesti tiennyt kohdanneensa tällaisia nuoria. Nekin ammattilaiset, jotka kertoivat kohdanneensa lopettamis-haluisia tai nuuskan lopettaneita nuoria, mainitsivat nämä pikemminkin yksittäistapauksina. Haastatellut ammattilaiset kokivat, että nuuskan käytön lopettamiseen täytyy nuorella olla oma halu ja motivaatio – ilman omaa motivaatiota ei lopettaminen onnistu. Mahdollisiksi nuoren nuuskaamisen lopettamista motivoiviksi tekijöiksi he arvioivat tiedon ja/tai kokemuksen nuuskan terveyshaitoista ja riippuvuudesta, nuoren kypsymisen iän myötä, jolloin terveyshaittoja mietitään enemmän ja toisaalta muut asiat elämässä nousevat tärkeämmiksi, sekä sosiaaliset vaikutteet, ennen kaikkea tyttöystävän ja mahdollisen kaveripiiriin tai harrastuksen vaihtumisen. Terveys-

haittoja koskevan tiedon lisäksi nuoren oman kokemuksen terveyshaitoista, kuten suun limakalvomuutoksista ja riippuvuudesta, arveltiin saaneen nuoren lopettamaan nuuskamisen. Yksi haastateltava myös arvioi, että kodin ja koulun antamat sanktiot motivoivat nuorta lopettamaan.

TH8: No varmaan ne [nuoret] on jo vähä sillai pikkusen niinku aikuis-
tunneet ja vähän tullu niinku... järkiä päähän nii -- Sitten... ovat jo sil-
lee vähä niinku... ehkä miettivät sitä ommaa terveyttä ja tällasta asiaa

TH6: -- ja kyllähän siinä varmaan se syy -- on se, että on -- alkanu
miettiä sitä ommaa terveyttä ja justiinsa sitä riippuvuutta, että hittolai-
nen, ku koko ajan pittää olla se... suussa

STH2: Ja sitte taas toisilla on [syynä nuuskaamisen lopettamiseen], että
kaveripiiri on muuttunu

Jotkut myös arvelivat, että nuoren ja aikuisen väliset keskustelut, esimerkiksi ter-
veydenhoitajan vastaanotolla, ovat tehneet nuoren tietoiseksi nuuskan haitoista ja
saaneet lopettamaan.

TH1: Ja tietenki sitten ne nuoren ja aikuisten väliset keskustelut nuus-
kan käytöstä, sen haitallisuudesta, nin... nin... nuori on ottanu opiksi ja
on, on niinko ajatellu sitä asiaa sen terveyden kannalta, että

Nuuskaamisen lopettamisen esteeksi nähtiin motivaation puute ja riippuvuus. Lisäk-
si samat asiat, jotka motivoivat käyttöä, estivät lopettamista, kuten saatavuus ja ka-
veripiirin vaikutus.

TH6: No kyllähän se osalla on se riippuvuus oikeasti, että siitä on tosi,
tosi hankala päästä kyllä irti, et siinä on niin, niin voimakkaat ne viero-
tusoireet sitten ja... -- ja sitten tietyllä lailla osalla sitten se semmonen,
että ei oo tarpeeks sitä motivaatiota, ehkä jotenkin aattelee, että mie
siirrän sitä johonki tuonne kaukaisuuteen, ja... ja tuota aina keksii niitä
syitä, että miksi ei oo tämä hetki se hyvä, että nyt on, nyt on niin rank-
kaa tai nyt on tulossa sitä tai tätä, että ei voi --

TH1: No sanosin niin, että se mielihyvän tunne on se, et on, on niinko
koukuttunu siihen käyttöön, se estää [lopettamista]. Ja tietenkin sit se
saatavuus ja kaverit

3.1.4 Nuuska kulttuurisena ilmiönä

Savuttomuuskulttuurin voimistuminen

Muutamassa haastattelussa kuvattiin kulttuurista siirtymää tupakoinnista nuuskaamiseen. Yhtenä mahdollisena nuuskaamisen yleistymisen syynä esitettiin tupakoinnin haittojen laajempi tiedostaminen yhteiskunnassa, tupakoinnin julkinen rajoittaminen sekä näihin liittyen kielteiset asenteet tupakointia kohtaan. Savuttomuudesta on tullut tietynlainen sosiaalinen normi yhteiskunnassa. Kielteiset asenteet tupakointia kohtaan ovat johtaneet myös siihen, että toiset ihmiset kokevat helpommin tupakoijan aiheuttavan ympäristöhaitan. Toisin sanoen, tupakoinnista on tullut vaikeampaa sekä käytännön toteutuksen kannalta että sosiaalisen ympäristön tuomitsevamman suhtautumisen kautta.

Nuuskaan ei koettu liittyvän vastaavia ongelmia. Esimerkiksi suhteessa toisiin ihmisiin nuuska näyttäytyy ympäristöystävällisempänä valintana. Lisäksi, kuten raportissa aiemmin kuvattiin, nuuskaan liitetään myös kulttuurisesti myönteisiä mielikuvia. Samanlainen kehityskulku tupakoinnin vaikeutumisesta kuvattiin toteutuneen sekä laajemmin yhteiskunnassa että oppilaitoksissa.

TH5: Joil on nuuskaa huulessa, että todella paljon tuttavapiirissä näen [nuuskaamista], et must se on niinku, se on lisääntyny paljon, ehkä se terveys, puhutaan tupakan keuhkohtaumasta, keuhkosityövästä, siit on niin paljon nyt puhuttu, ni se on niinku tavallaan menny perille se kohta, niin nyt sit on vaihdettu vähän muuhun se sitten

H: Nii, et siin ois ollu semmonen siirtymä pois tupakasta

TH5: Voi se olla, voi se olla et se tupakka on kuitenkin, kyl siit niin paljon on puhuttu, että, et tupakointi on vaikeutunu, jos miettii, sehän on niin paljon hankaloitunu, missä sä tupakoit (naurahtaa). -- Nii, ni kylhän se kouluis on ihan sama, kyl täällä vahditaan ulko-ovia, ettei täällä tupakoida tuolla pihal, toki tupakoidaan vielä, kyl ne menee koulun ulko, niinku alueen ulkopuolelle, mut kuitenkin niin kyl tääl opettajat kyttää ja tulee lappuja kotiin. Se nuuska on kuitenkin huomaamattomampi. Et kyl se ois helpompi vaihtaa

H: -- osaatko antaa siihen jotain selitystä, että miks tää nuuskan käyttö on kasvanu näin paljo?

STH2: Nuoriltahan siihen ei saa vastausta. Mikä siinä on? No joku on sanonu, että enpä ainakaan savuta kavereita, mä oon sanonu, että sehän on ihan oikeesti totta

Kulttuurisesti muodikkaamman nuuskan koettiin osin korvanneen epämuodikkaaksi terveyshaitaksi muodostuneen tupakoinnin. Yksi haastateltava liitti tähän myös

sosioekonomisen aseman: epämuodikas tupakointi on jäänyt köyhemmille väestönosille.

TH5: -- se [nuuska] on tällä hetkellä ihan selvästi, se on semmonen in -
- se on tähän niinku kulttuuriin, kulttuuriin liittyvä asia -- et tupakka koetaan vähän, et se ois semmonen, ei oo siisti juttu, tää on niinku semmonen siisti, siistiä nuuskata. Se --- nuuskaaminen on nyt tullu, se on vähä ku meillä joskus seitkytluvulla meil oli tupakat mainoksii, oli hienoa polttaa tupakkaa, ni nyt on sit nuuskasta tullu semmonen ihan selkeesti, selkeesti nuorten juttu, että... --

TH3: -- se on niin monta asiaa, jotka vaikuttaa näihin nuoriin, koko, koko tää mejän yhteiskunta ja kaikki nää muotiasiat, jotka tulee ja menee -- ni must tuntuu, että vähän on semmonen juttu nyt, että ei oo niin poppia nyt enää polttaa [savukkeita] --

STH1: -- nuuska se on... kaikki ammatit -- Onko vähän rikkaampi vai köyhempi, voi olla, että suht koht tasaista, mutta tupakan poltto on nykyään kyllä aika paljon niinku köyhempien, no köyhempien --

Ruotsin kulttuurinen vaikutus

Useat ammattilaiset kuvasivat Ruotsin maantieteellisen ja kulttuurisen läheisyyden vaikuttavan nuuskan käyttöön ja nuuskaa koskeviin asenteisiin. Jotkut haastateltavat toivat esiin erilaisen asennoitumisen nuuskaan sekä erilaiset käytännöt Ruotsissa, kuten nuuskaamisen laillisuuden, naisten nuuskaamisen yleisyyden ja lääkäreiden myönteisemmät nuuska-asenteet. Ruotsin vaikutus näyttäytyi haastatteluisissa kolmella tavalla. Ensinnäkin, Ruotsin läheisyyden nähtiin vaikuttavan kulttuuriin asenteisiin nuuskamyönteisyyttä lisäten. Toiseksi, Ruotsin läheisyyden nähtiin helpottavan nuuskan saatavuutta. Kolmanneksi, haastatteluisissa viitattiin tiedolliseen vaikutukseen ruotsalaisten lääkäreiden asennoitumisen sekä Ruotsissa tehdyn tieteellisen tutkimuksen kautta. Siinä missä Ruotsin rajan läheisyyden vaikutus nuuskan saatuuteen tuotiin esiin myös useissa suomenkielisistä oppilaitoksista vastaavien ammattilaisten haastattelussa, Ruotsin kulttuurista vaikutusta kuvattiin yleisemmin ruotsinkielisistä oppilaitoksista vastaavien haastatteluisissa.

Ruotsin kulttuurin vaikutus korostui suomenruotsalaisessa kulttuurissa. Suomenruotsalaisen kulttuurin nähtiin tukevan nuuskamyönteisempää asennetta, jossa nuuska koetaan vähemmän haitallisena ja sen käyttö on yleisempää ja arkisempaa. Myös useat tähän tutkimukseen haastatelluista ruotsinkielisistä oppilaitoksista vastaavista ammattilaisista itse arvioivat nuuskan terveyshaitoiltaan vähäisemmäksi verrattuna muiden haastateltavien näkemykseen. Jotkut heistä myös kuvasivat nuorten nuus-

kaamiseen puuttumisen vähemmän keskeiseksi kysymykseksi omassa ammatillisessa toiminnassaan tai oppilaitoksessaan. Muihin haastateltaviin verrattuna useimmat ruotsinkielisistä oppilaitoksista vastaavista haastateltavista kuvasivat vähemmän kohtaamia nuuskaamisen lopettaneiden nuorten kanssa, mutta arvioivat silti useammin nuuskaamisen vähentyneen viime aikoina oppilaitoksissaan.

Muutama haastateltava kuvasi, miten vaikutteet suomenruotsalaiseen kulttuuriin voivat tulla enemmän Ruotsista kuin Suomesta. Tämä toteutuu esimerkiksi sitä kautta, että suomenruotsalaisessa kulttuurissa katsotaan enemmän Ruotsin televisiota ja seurataan enemmän Ruotsin politiikkaa. Tässä tapahtuu kuin huomaamatta asenne-siirtymää; ruotsalaisen kulttuurin asenteet, myös nuuskaan liittyen, vaikuttavat ja tarttuvat itsein.

Ja jotenkin, kun Ruotsis on aina oltu vähän silleen jotenkin sitä mieltä aika monet, et se [nuuska] on vähemmän haitallista, ni ehkä se on tarttunu jotenkin se mielipide sieltä...

Ja siis me katotaan Ruotsin telkkaria, me tiedämme enemmän Ruotsista kun, kun Suomesta, me tiedämme enemmän Ruotsin poliitikoista, jos joku kysyy, että kuka on Suomen pääministeri, niin kukaan ei osaa vastata, mut jos kysyy, et kuka on Ruotsin pääministeri, ni kaikki osaavat -- Me ollaan niin niinku lähellä Ruotsia, niin lähellä, että kukaan ei oikein usko edes, että me ollaan niin lähellä -- Sieltä ne tulee ne mejän tavat sitten

Muutama haastateltava arvioi, että nuuskaaminen on yleisempää ruotsinkielisillä alueilla ja suomenruotsalaisessa kulttuurissa kuin suomenkielisessä kulttuurissa. Yhden haastateltavan mukaan tähän liittyen suomenruotsalaiset vanhemmat saattavat suhtautua nuuskaan hyväksyvämmiin. Lisäksi nuuskaamisen yleisyys myös terveydenhuollon ammattilaisten ja urheilijoiden keskuudessa vahvistaa nuuskamyön-teistä ajatusta, jonka mukaan nuuska ei voi olla kovin haitallista.

Mä luulen kans, et niil [vanhemmilla] on semmonen vähän -- hyväksyvämpi asenne nuuskaan, koska just... jotenki suomen-ruotsalaisissa... tai miten sanotaan, piireissä nuuskataan enemmän ehkä... et se on niinku tavallisempaa...

Mutta kun me, me ollaan niin lähellä Ruotsia ja ruotsalaiset ne nuuskaavat paljon ja kaikki jääkiekkoilijat nuuskaavat ja, ja hammaslääkärit nuuskaavat ja kukaan ei oikein niinku puhu nuuskan haitoista

Asenteisiin vaikuttamisen ohella Ruotsin läheisyys ja etenkin Ruotsin rajan läheisyys vaikuttaa nuuskan saatavuuteen. Tietyillä alueilla niin nuoret kuin aikuiset pääsevät helposti rajan yli Ruotsiin ostamaan itselleen ja kavereilleen nuuskaa. Haastateltavien mukaan näitä matkoja tehdäänkin ahkerasti. Yksi haastateltava esitti, että Ruotsissa myydään helpommin nuuskaa myös alaikäisille. Lisäksi matkat Ruotsiin tutustuttavat nuoren Ruotsin nuuskateollisuuden laajaan tarjontaan; kaksi haastateltavaa mainitsi ruotsalaisen nuuskateollisuuden yritykset houkutella tyttöjä nuuskan käyttäjiksi heille suunnatuilla koristeellisilla, värikkäillä rasioilla ja erilaisilla mauilla.

-- ihmiset täällä matkustavat paljon Ruotsiin -- ja aina on tulee tämmönen pyyntö, jos sä lähet sinne ni osta mulle tämmönen pötkö, ja osta mulle nuuskaa -- että aina jos joku lähtee Ruotsiin, ni ostaa nuuskaa kavereille

H: Nii, koetko, että se on just nuorilla, vai onko se myös aikuisilla?
Aikusilla myöskin

Ja taas sitte sitäkiihän on tuossa ku tullaan, ei niin hirviän tarkkaan siel kysytä tuota ikää. Jos oot tarpeeksi vanhan näkönen, sää voit saaha ihan alaikäsenä sitä nuuskaa tuolta Ruotsin puolelta. Siellä ei, Suomen puolella ollaan tarkkoja

-- nimittäin Ruotsin puolella on nuuskarasioita ihan tytöille suunnattuja, ihan tarkoituksella suunnattuja, timanttisia, roosan värisiä, semmosia tosi nättejä rasioita. Ja se ei vielä riitä, vaan niihin pannaan nätit, mukavat maut sitten vielä matkaan. Elikkä niillä yritetään houkutella käyttö, mutta tässä [omalla vastaanotolla] kyllä ei oo tullu onneksi vastaan

Lisäksi kolmas Ruotsista tuleva vaikutte oli tiedollinen, liittyen erityisesti ruotsalaisten lääkäreiden ja hammaslääkäreiden nuuska-asenteisiin ja nuuskan käytön yleisyyteen heidän parissaan sekä Ruotsissa tehtyyn tieteelliseen tutkimukseen nuuskasta. Muutama haastateltava toi esiin altistumisensa Ruotsin tiedolliselle vaikutteelle oman tai lähisukulaisen Ruotsissa opiskelun tai työskentelyn kautta.

En oo puhunu mitään syöivistä sillä, ainakin mun koulutuksen aikana Ruotsissa lääkärit siellä ja ne suurimmat limakalvogurut, ei ollut mitään liittyä suusyöpään, ja sitä mieltä melkein kaikki tääl on vielä, että jos on joku suusyöpäjuttu, joku nuuskan aiheuttaja, se ei oo tästä Ruotsin nuuskasta, nuuskia on erilaisia ympäri maailmaa

-- siellä [Ruotsissa] esimerkiksi niin täysin siis lääkärit oli sitä mieltä, että ei oo mitään haittaa [nuuskasta], ja suusyövästä ja muusta, et se oli aivan mieletön se niiden, siis miten siellä on menny se perille se semmonen valistus siihen suuntaan --

Urheilukulttuuri ja nuuska

Kaikki haastatellut koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaiset mainitsivat haastattelussa urheilijoiden nuuskaamisen ja nuuskan yleisyyden urheilulajeista juuri jääkiekossa. Tämä teema nousi esiin haastateltavien aloitteesta; haastattelurungossa ei kysytty urheilusta. Urheilun ja nuuskaamisen välinen yhteys koettiin vahvaksi, ja jotkut haastateltavat kertoivat yllättyneensä siitä, että oman oppilaitoksen nuuskaavat nuoret eivät olleetkaan pääsääntöisesti urheilijoita. Muutamat ammattilaiset kuvasivat nuuskaamisen vähentyneen urheilijoiden parissa. Nuuskaamisen nähtiin olevan yleistä erityisesti jääkiekkoilijoiden parissa, mutta myös muita urheilulajeja, pääsääntöisesti joukkuelajeja, mainittiin.

TH6: Kyllä se laji varmasti on -- kyllä mie aattelen, että laji, toki minusta jalkapallon pellaajissaki jonkun verran on, on niitä [nuuskan] käyttäjiä, mutta tuota... ei määrällisesti ehkä niin, se ei oo yleistä mitä jääkiekossa sitte

STH1: No jääkiekko, jääkiekossa [nuuskaamista] on aina ollut, mutta kyllä jalkapallokkin, ja kyllä näitä kestävyyslajeja myös, maratoonarit ja

Urheilua harrastava nuori kohtaa nuuskaamisen yleisyyden sekä joukkuetovereidensa, valmentajiensa että esikuviansa kautta. Tämä tuottaa asennevaikutuksen ja ryhmäpaineen, jossa nuuskaaminen näyttäytyy yleisenä, hyväksyttävänä ja lähes normaatiivisena toimintana lajin parissa. Kun enemmistö joukkuetovereista ja valmentajista ympärillä nuuskaa, on vaikeampi kieltäytyä nuuskasta. Lisäksi oman lajin ammattilaisten ja ”tähtien” nuuskaaminen toimii esimerkkinä.

TH7: -- ja tuota kyllä varmaan tuolla urheilupiireissä niin se lähtee se, se esikuva saattaa käyttää sitä, niinku, niinkun just jääkiekkoilijoista tosi monet käyttää ja valmentaja saattaa käyttää, ja oon mä nähny tuolla, omatkin lapset pelaa jalkapalloa, ni siel on valmentajalla nuuskat huulella ja aika avoimestikin tykitetään siellä. Niin tota eihän se voi olla vaikuttamatta

TH5: -- ne urheilut, siel on hirveen paljon nuuskataan, ni aika helposti se vaan et hei otatsä ni sit laittaa, laittaa nuuskan huuleen ja ja sit se tuntuukin hyvältä ja sit siit tulee tapa –

STH2: Joku kiekkotähti, joka käyttää, se on ok, se on hyväksyttävää sillon, määkin jos mää oon urheilija, niin määkin käytän sitä

Nuuskaamisen yleisyys oman lajin parissa tekee myös nuuskan saatavuuden helpoksi.

TH6: -- niihin pelireissuihin erityisesti varmaan liittyy [nuuskaaminen] ja ehkä sitten just niihin, niihin harkkoihinkin, että tuota, että jos itellä ei satu olemaan, ni sieltä sitä varmasti sitten saa

Joidenkin haastateltavien mukaan nuuskaamisen yleisyys ja nuuskamyönteisyys urheilukulttuurissa vaikuttaa laajemminkin kuin vain urheileviin nuoriin: urheilevien nuorten kanssa hengailevat ei-urheilevat nuoret altistuvat samoille vaikutteille ja lisäksi moni urheilua harrastamaton nuori ihailee ja seuraa urheilua, pitäen urheilijoita esikuvanaan. Nuuskamällin näkeminen oman urheiluidolin suussa televisiohaastattelussa luo kuvaa nuuskaamisesta myönteisenä asiana.

STH3: Koska se [nuuskaaminen] on nii kii... tai voi olla sidoksissa just urheiluseuroihin ja tämmösiin. Ja se, että kun ne idolit käyttää... -- Se iljettää, kö -- annetaan haastattelua se mälli siellä huuleessa, koska sen niin huomaa... Niin sekinhän tekee siitä semmosen... sallitun

TH5: -- onks siin sit myös nuoril sellasta, et ihannoidaan tietyl, tietyl taval hyvää, urheilijoita, kaikkee -- sehän [nuuska] oli jääkiekkoilijoiden selvästi semmonen oma juttu, niin tota onks siitä tullu vähä semmonen niinku että, että se on niinku siistiä sit se nuuska –

Yksi haastateltava peräänkuuluttikin urheiluseurojen vastuuta: koska urheiluseuroilla on iso vaikutus, niiden pitäisi olla nuuskattomia. Muutama haastateltava totesi, että urheiluseurojen kanta nuuskaamiseen on viime aikoina tiukentunut, mutta työ-sarkaa silti riittää – esimerkiksi valmentajilla näkee yhä usein nuuskan käyttöä.

STH2: Urheiluseurathan yrittää sitten painottaa nuuskattomuuteen kyl-lä, mutta tuota ei ne siihen kaiketillen kyllä pysty näköjensä

TH5: Ja nyt on hirveen hyvä nois urheiluseurois on, ne on alkanu panna-staa mitä nuorten kans juttelee, ni futaaajat ja jääkiekkoilijat noi, ni siel on ihan, ihan siis nollatoleranssi kaikille, et siel ei pelin aikana siel

ei harjotuksis käytetä. Mut sit ku mä kysyn, ni sit siel kyl valmentajat voi pitää sitä nuuskaa huulessa, että

3.2 Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten oma suhtautuminen nuuskaan

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisilta kysyttiin haastatteluissa heidän omia näkemyksiään sekä nuuskasta että savukkeista (ks. liite 1). Lisäksi ammattilaisia pyydettiin arvioimaan nuuskaamisen ja tupakoinnin haitattomuutta tai haitallisuutta terveydelle skaalalla 1–10 (ks. liite 2). Skaalan toisessa päässä (täysin haitaton) kuvattiin numeroita 1–4 vihreän värisävyillä ja toisessa päässä (erittäin haitallinen) punaisen värisävyillä numeroita 7–10. Tähän väliin jäi kahdella harmaalla värisellä pylväällä kuvattu ”harmaa välimaasto” numeroilla 5–6. Nuuskaamista lähestyttiin kysymällä ensin tupakoinnista, koska tämän arveltiin olevan haastateltaville tutumpi ja helpompi aihe kuin nuuska. Seuraavaksi esitellään koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstön näkemyksiä nuuskasta sekä rinnastetaan näitä heidän näkemyksiinsä savukkeista.

3.2.1 Terveyshaitat

Kaikki haastatellut koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaiset pitivät nuuskaamista ainakin jossain määrin haitallisena terveydelle. Sen sijaan arviot siitä, kuinka haitallista nuuskaaminen on, vaihtelivat henkilöstä toiseen. Enemmistö näki nuuskaamisen haitallisena tai hyvin haitallisena terveydelle.

TH1: Ei hyvä asia, ja ja kyllä erittäin haitallinen on myös nuuska

STH1: No on se [nuuska] tietysti haitallista.

TH2: No ihan, ihan samalla tavalla suhtaudun nuuskaan ku savukkeisiin, että erittäin haitallista on terveydelle

Muutama haastateltava oli epävarma siitä, kuinka haitalliseksi nuuskaaminen tulisi ymmärtää. He kokivat, että nuuskaamisen haitoista ei ole vielä ylipäänsä tarpeeksi tietoa tai että heillä itsellään ei ole riittävästi tietoa nuuskasta. Heille tupakoinnin haitallisuus oli selvempi ja varmempi asia kuin nuuskaamisen terveyshaitat.

TH3: Mut on se [nuuska], on se haitallista, ei se, siis, kuinka haitallista se nyt sitten on, nin se on kysymysmerkki tietysti, mut ei se mitään hyvää anna kuitenkaan, se on ihan turhaa

TH4: siis jotenkin mul on semmonen olo, et se [nuuska] ei oo yhtä haitallinen [kuin savukkeet], vaik mä tiedän, et se luultavasti on

3.2.2 Nuuskaamisen ja tupakoinnin vertailu

Kaikki haastatellut ammattilaiset pitivät tupakointia haitallisena tai erittäin haitallisena terveydelle. Heidän näkemyksensä tupakoinnin terveyshaitoista olivat yhteneväisemmät kuin näkemykset nuuskaamisen terveyshaitoista. Pyydettyä arvioidaan tupakoinnin haitattomuutta tai haitallisuutta terveydelle väri- ja numeroskaalalla 1–10 (ks. liite 2) kaikki haastateltavat asettivat tupakoinnin skaalan haitalliseen päähän. Kaikkien haastateltavien arvio tupakoinnin haitallisuudesta terveydelle asetui numeroihin 8–10, ja peräti kymmenen haastateltavaa kaikista kahdestatoista arvioi tupakoinnin haitallisuuden numeroilla 9–10. Sen sijaan arviot nuuskaamisen haitallisuudesta asettuivat laajemmalle alueelle, välille 5–10. Terveydelle erittäin haitalliseen päähän 9–10 nuuskaamisen sijoitti kahdeksan haastateltavaa. Kaksi haastateltavaa asetti nuuskaamisen haitaskaalalla haitattoman ja haitallisen väliin ”harmaaseen välimaastoon”, numeroihin 5–6.

Kaikilla haastateltavilla oli selkeä ja varma käsitys tupakoinnin terveyshaitoista. Tupakoinnin kohdalla terveyshaittoina korostettiin erityisesti haitallisuutta keuhkoille, ja monet haastateltavat viittasivat keuhkosityövän ja keuhkohtaumataudin mahdollisuuteen. Osa nosti esiin nuuskaamisen haitattomuuden tai pienemmän haitallisuuden keuhkoille tupakointiin verrattuna.

STH1: Mutta muu, kaikki muu niinku tupakan haittavaikutukset verenkiertoon, sepelvaltimotaudit, periaatteessa kaikki muu paitsi keuhkosityöpä, periaatteessa samat jutut [nuuskassa]

TH5: Jos mietin keuhkohtaumatauteja tai noita, niin se tosta [nuuskasta] nyt sit puuttuu

TH6: Et tietenki siinä [nuuskassa] ei sitä, keuhkot ei jouvu niin kovalle, mutta sitten, sitten kaikki valumiset ja mitä, mitä myrkkijä siitä sitten niinkö muuten elimistöön, niin kyllähän se on todella vaarallista

Nikotiinin aiheuttama riippuvuus kuvattiin sekä tupakoinnin että nuuskaamisen terveyshaitaksi. Osa huomioi nuuskan erityiseksi ongelmaksi sen savukkeisiin verrattuna selvästi suuremman nikotiinipitoisuuden. Lisäksi nuuskasta huomioitiin tulevan myrkkijä elimistöön.

TH6: tietenkin se riippuvuus-asia -- siinä on sitä nikotiinia niin paljon enemmän vielä, että siihen jää niin herkemmin sitten vielä enemmän... tietenkin tupakkaanki [savukkeisiin] jääpi, mutta se nuuska on kyllä, että siitä on, kun sitä pitkään on käyttäny, ni tosi haasteellista sitten päästä lopettamaan

TH2: -- että enemmänhän siinä nuuskassa on nikotiinia kun savukkeessa

Neljä haastateltavaa asetti nuuskaamisen skaalalla 1–10 yhtä haitalliseksi terveydelle kuin tupakoinnin. Yksi heistä totesi haastattelussa pitävänsä nuuskaamista nuoren kasvun, kehityksen ja tulevan elämän kannalta vielä haitallisempana kuin tupakointia. Hän perusteli näkemystään sekä nikotiinin suuremmalla määrällä nuuskassa että nuorten virheellisillä käsityksillä nuuskasta, kuten uskomuksella suorituskyvyn nostamisesta tai tupakoinnin lopettamisesta nuuskan avulla:

H: Minkä takia näet, että nuuska on vielä haitallisempi ku tupakka?

TH1: No ihan, -- siis sillä tavalla, että ku se [nuuska] sisältää sitä nikotiiniäki enemmän ja, ja sitten tämmöset virheelliset käsitykset vielä harmittaa kovasti, että sieltä voi saaha niinkö, niinkö sitten sitä suorituskykyä nostettua, semmonen väärä, väärä kuva, kuva tullu nuorille, - - et tokihan se niin ei ole, että, että hampaat, limakalvot, monet monet muut, sydän, sydän ja verisuonet ja niin pois päin. Samalla tavalla tietysti ku tupakkaki [savukkeet], mutta että nuuska vielä enemmän

Tupakoinnin ja nuuskaamisen aiheuttamien haittojen suhteen osa haastateltavista mainitsi myös ympäristöhaitat. Jotkut haastateltavat näkivät nuuskaamisen aiheuttavan tupakointia pienempiä ympäristöhaittoja, koska muut ihmiset eivät joudu kärsimään savusta ja hajusta kuten tupakoinnissa. Toisaalta useat kuvasivat nuuskan muodostavan oppilaitoksissa omanlaisensa ympäristöhaitan niin ulkona piha-alueilta kuin sisällä koulun tiloista löytyvien nuuskamällien ja -pussien muodossa.

TH4: -- ja sithän siin [nuuskassa] ei oo minkäänlaist ympäristöhaittaa, päitsi se et niit mällejä on jossain. Mut muuten niinku et... et muille ihmisille se ei niinku tee haittaa

TH5: -- just se häkä siit [nuuskasta] puuttuu ja sit ympäristöystävällisyys et tietysti niit näkyy niit klönttejä, mut ei oo sit sitä hajuhaittaa

Yhdeksi nuuskaamisen ja tupakoinnin tuottamien terveyshaittojen väliseksi eroksi haastateltavien puheessa määrittyi myös haastateltavien oma epäsuora kokemus terveyshaitoista. Puolet haastateltavista kuvasi nähneensä tupakoinnin aiheuttamia terveyshaittoja tupakoivissa omaisissaan, ystävissään ja/tai aiemmassa työssään sairaanhoitajana. Vain kaksi mainitsi nähneensä vastaavalla tavalla nuuskaamisen aiheuttamia terveyshaittoja.

TH2: Kyllä mä haitallisena sitä [tupakointia] pidän, että tuota mä tiedän, mun isä itte poltti kolkyt vuotta ja ihan kertalaakista se silloin kun hän täytti viiskymmentä ni heitti sen pois, että, että hänellä oli sitten keuhkohtaumaa ja muuta, että sillai kokemusta on niinku tämmöses-täkin asiasta

TH7: -- ja sitten vaan ku tietenkun kun sairaanhoitajaks opiskeli, ni näki niitä tupakasta sairastuneita ihmisiä, nii kyllä sen niinku ymmärs, että eihän tässä ole niinku kertakaikkisesti järkeä ole tupakoimisessa. Kuinka sairaita ne ihmiset oli, esimerkiks leikkauksesta kuinka, kuinka paljon huonommin ne toipu

TH8: Että mä oon niinku nähäny, mihin se johtaa. Keuhkosityöpötilaita oon hoitanu niinku tosi paljo, syöpötilaita ja heille antanu sytos-taatteja ja nähny, minkälainen se loppu semmossella... sellasella tuota, joka on pitkään tupakoinu, mikä on ja... niin kuinka pirullinen tauti keuhkohtaumatautiki on, sekin on kyllä ihan hirveä suoraan sanottuna

Useat haastateltavat korostivat, että nuori ymmärtää tupakoinnin ja nuuskaamisen terveyshaitat paremmin vasta oman tai toisen nuoren konkreettisen kokemuksen kautta, esimerkiksi tupakoinnin aiheuttamana helpompana hengästymisenä tai nuuskaamisen tuottamina muutoksina suun limakalvoilla. On mahdollista, että myös terveydenhuollon ammattilaisen omiin asenteisiin tupakkatuotteiden terveyshaittoja kohtaan vaikuttaa tiedon ohella se, onko konkreettisesti nähnyt tai kokenut terveyshaittoja.

3.2.3 Tiedon saatavuus ja vaikutukset omaan toimintaan

Joissakin haastatteluissa nousi esiin nuuskaa koskevan tiedon vähäisyys tai ristiriitaisuus verrattuna savukkeita koskevaan tietoon. Tupakoinnin terveyshaittoja koskevaa tietoa katsottiin olevan enemmän ja pidemmältä ajalta.

TH6: -- tupakasta [savukkeista] mie aattelen, että siitä kuitenkin niin paljon on sitä tietoa, ja pitemmältä ajalta ja sillä lailla näkyvimmin vielä --

Joissakin haastatteluissa viitattiin nuuskaa koskevan tiedon ristiriitaisuuteen tieteellisessä keskustelussa ja tutkimuksessa. Jotkut haastateltavat mainitsivat median välittämät ristiriitaiset ja myönteisetkin mielikuvat nuuskasta. Varsinkin internetin kuvattiin tarjoavan nuuskasta hyvin erilaisia, myös myönteisiä, käsityksiä.

STH2: Mitä aattelen jotakin nettijuttuja, että nuuska on terveysvaikutteinen, niissä on kaikkia yrttejä ja kaikkee, kyllä niin paljon, siinä on kaksjapuoletuhatta erilaista myrkyllistä ainetta niitten yrttien lisäksi

Jotkut ammattilaiset viittasivat lukemiinsa tieteellisiin tutkimuksiin. Yksi haastateltava kuvasi, miten kohdattuaan ristiriitaisia tieteellisiä näkemyksiä nuuskasta hän alkoi kyseenalaistaa ja epäillä tapaa, jolla hän itse puhui nuuskaamisen terveyshaitoista nuorille. Tämä johti hänet lukemaan useita tieteellisiä artikkeleita nuuskasta ja pohtimaan omaa kantaansa. Muutama haastateltava kuvasi nuuskaan liittyvän hataran tietopohjan vaikuttavan omaan käsitykseensä nuuskaamisen haitallisuudesta terveydelle sekä siihen, millä tavoin pystyy puhumaan nuuskaamisen terveyshaitoista nuorille.

TH3: Että en määkään tiä, me emme tiedä tarpeeks tästä nuuskan haitoista vielä

TH4: Se on ehkä se, ettei osaa yhtä paljon nuuskasta ihan tommosta niinku tieteellistä tutkittua justiin että...

Muutama haastateltava toi esiin ristiriitaiset käsitykset nuuskaamisen terveyshaitoista sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten parissa. Näissä kommentteissa huomioitiin, että tietyillä maantieteellisillä alueilla – Pohjanmaalla ja Lapissa – sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteen ammattilaisilla nuuska-asetteet ovat myönteisempiä ja oma nuuskan käyttö yleisempää.

STH3: Ja se mua huolettaa, koska se, että ihan niinku sos- ja terv.alan sisältäkin sitä sanotaan, että se [nuuska] ei ois haitallista. Ja niinku lääkäripiireistä... että se mua niinkun todellakin, todellakin paljon huolettaa. -- Se sotii tosi paljon sen, niinku se, että ite yrittää siitä sanoo, ja sitten kuulee, että toinen ammattikunta saattaa jossaki toisella paikkakunnalla muualla sanoo jotakin muuta

3.3 Toimenpiteet nuorten nuuskaamisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa

Haastatelluilta koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisilta kysyttiin myös, millaisia toimenpiteitä he itse, heidän oppilaitoksensa tai alueen suun terveydenhuolto on mahdollisesti toteuttanut liittyen nuorten nuuskaamisen ennaltaehkäisyyn ja nuuskaamiseen puuttumiseen. Ammattilaisten omat toimenpiteet toteutuivat ennen kaikkea kahdenkeskisissä kohtaamisissa nuorten kanssa määräaikaistarkastuksissa ja muilla vastaanotoilla. Oppilaitosten toimenpiteet pitivät tyypillisesti sisällään tupakoinnin ja nuuskaamisen kieltämisen, sekä oppilaitoskohtaisesti vaihdellen myös kiellon valvomista ja sanktioiden toteuttamista kieltoa rikottaessa. Oppilaitokset saattoivat järjestää myös hyvinvointiin, päihteisiin tai tupakointiin keskittyviä teemapäiviä tai koulutuksia, joissa nuuska oli yksi käsitellyistä tai sivutuista aiheista. Suun terveydenhuollon toimenpiteet pitivät sisällään määräaikaistarkastusten ja muiden vastaanottojen yhteydessä toteutuvan valistuksen sekä päihteisiin liittyvän koulutuksen, kuten teemapäivien tai teemaviikon, toteuttamista oppilaitoksissa. Niin oppilaitoksissa kuin suun terveydenhuollossa kahdenkeskisten vastaanottojen ulkopuoliset toimenpiteet kohdistuivat laajemmin päihteisiin, tupakointiin tai tupakkatuotteisiin nuuskan ollessa yksi tässä yhteydessä käsiteltävistä teemoista.

Seuraavaksi esitellään tarkemmin koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten toimenpiteitä sekä oppilaitosten toimenpiteitä.

3.3.1 Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten toimenpiteet

Pääasiallinen toimenpide nuorten nuuskaamisen ennaltaehkäisyyn ja nuuskaamiseen puuttumiseen liittyen oli haastatelluilla koulu- ja opiskeluterveydenhoitajilla kahdenkeskinen keskustelu nuoren kanssa ja suun terveydenhuollon ammattilaisilla suun terveystarkastus yhdistettynä keskusteluun nuoren kanssa. Joillakin tutkimukseen haastatelluista terveydenhoitajista oli nuorten tupakasta vieroittumisryhmien ohjaajakoulutus, ja suurin osa tämän koulutuksen omaavista oli myös ohjannut ryhmiä. Nuorten sitoutuminen ryhmiin oli kuitenkin koettu ongelmalliseksi. Ryhmät olivat keskittyneet tupakointiin nuuskaamisen jäädessä enemmän maininnan tasolle; nuuskaajille ei ollut omia ryhmiä tarjolla.

Molemmat tutkimukseen haastatelluista suuhygienisteistä toimivat alueensa terveyden edistämisestä vastaavina, joten heidän työhönsä sisältyi vastaanottojen lisäksi päihteisiin liittyvien koulutusten pitämistä oppilaitoksissa sekä terveyskasvatusmateriaalien luomista ja päivittämistä. Koulutukset pidettiin kuudennen luokan oppilaille, koska tämä oli käytännön kokemuksen kautta havaittu parhaaksi ikävaiheeksi valistaa nuoria päihteistä. Koulutuksissa käsiteltiin myös nuuskaa.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten keskustelut nuorten kanssa nuuskaamiseen liittyen toteutuivat pääosin määräaikaistarkastuksissa ja osin myös muilla vastaanotoilla. Määräaikaistarkastuksissa keskustelun pohjana toimi nuoren etukäteen täyttämä terveystietolomake, jossa yleensä kysyttiin muiden aiheiden

ohella sekä tupakoinnista että nuuskaamisesta. Yhdessä kunnassa esitietolomakkeen nettiversiossa kysyttiin nuuskaamisesta erikseen, mutta paperiversiossa kysyttiin vain tupakoinnista; paperilomakkeen täyttäneiden kohdalla koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisen tuli olla erityisen tarkkaavainen, että muistaisi keskustelussa nuoren kanssa kysyä myös nuuskaamisesta.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat sanoivat kirjaavansa ylös tiedon nuoren nuuskaamisesta. Tämä helpotti aiheeseen palaamista myös myöhemmin nuoren kanssa. Osa haastateltavista oli tarjonnut nuuskaaville nuorille mahdollisuutta jatkaa keskustelua nuuskaamisesta uusilla vastaanotoilla nuuskaamisen lopettamisen tai vähentämisen tueksi. Ongelmaksi tässä koettiin kuitenkin nuorten motivaation puute; vain harva nuori halusi tätä mahdollisuutta käyttää.

Vaikka monet haastatelluista ammattilaisista kuvasivat monipuolista yhteistyötä muiden alojen ammattilaisten kanssa nuorten asioihin liittyen, tämä yhteistyö tuntui toteutuvan tyypillisesti muihin aiheisiin kuin nuuskaamiseen liittyen. Myös nuuskaamiseen liittyvää yhteistyötä kuvattiin jonkin verran; tämä saattoi olla joko nuorten nuuskaamisen mainitsemista muille ammattilaisille tai nuoren lähettämistä toiselle taholle, esimerkiksi koulu- tai opiskeluterveydenhoitajan vastaanotolta hammastarkastukseen tai toisinpäin. Kukaan haastateltavista ei kuvannut mitään erityisesti nuuskaamiseen keskittynyttä tahoja, jonne nuuskaamisen lopettamista haluavan nuoren voisi ohjata eteenpäin. Jotkut kertoivat ottavansa yhteyttä nuuskaavan nuoren kotiin, jos nuoresta herää huoli. Kotiin otettiin yhteyttä helpommin alakäisen nuoren tapauksessa. Jotkut ammattilaiset korostivat nuoren kanssa käytyjen keskustelujen luottamuksellisuutta.

Yksi haastateltava kertoi puhuneensa nuuskaamisesta oppilaitoshuoltoryhmässä ja toinen esitelleensä Kouluterveyskyselyn tuloksia, myös nuuskaamisen osalta, oppilaitoksensa henkilökunnalle. Joillakin oppilaitosten terveydenhoitajilla oli enemmän kontakteja toisiin terveydenhoitajiin ja näiden kanssa keskustelua esimerkiksi nuuskaamisesta, mutta vain vähän yhteydenpitoa oppilaitoksen henkilökuntaan. Toisilla taas oli enemmän kontaktia oppilaitoksen henkilökunnan kanssa, mikä mahdollisti myös opettajien nuuskahavainnoista kuulemisen.

Seuraavaksi käsitellään koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten toimenpiteisiin liittyen tarkemmin keskustelua ja tiedon jakamista, nuoren motivointia ja kannustamista, suun terveystarkastusta nuuskaamisen haittojen konkretisoijana sekä nuuskaamisen lopettamista haluavan nuoren tukihenkilönä toimimista.

Keskustelu ja tiedon jakaminen

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisilta kysyttiin haastatteluisissa, mitä sen jälkeen tapahtuu, kun hän on kuullut nuoren nuuskan käytöstä tai arvelee nuoren käyttävän nuuskaa. Tyypillisesti vastaus tähän kysymykseen lähti kuvailemaan keskustelua, jonka ammattilainen pyrkii nuoren kanssa aiheesta käymään. Vaikka kes-

kustelun kulussa saattaa toki olla yksilö- ja tilannekohtaisia painotuseroja, ammattilaiset kuvasivat kaiken kaikkiaan hyvin samankaltaisia asioita, joita he kysyvät nuuskaavalta nuorelta, kuten esimerkiksi nuuskan käyttötapoja ja ajatuksia nuuskasta sekä mahdollisesta lopettamisesta.

TH8: No tietenkin siinä niinku keskustellaan ja kysellään, että onko yritäny lopettaa tai voisko vähentää ja...

TH6: No tietenkin sitä keskustelua hänen kans, että, juuri sitä, että... että kauanko oot käyttäny ja... -- onko taukoja ja pystytkö olemaan päiviä ilman ja... ja juuri niitä tietenkin sitä hänen motivaatiota, että, että miten, missä vaiheessa onko ajatusta, että vois nyt jättää kokonaan pois ja tietenkin sitten, että mistä sie sitä saat ja... ja tietääkö porukat kotona --

TH7: Tota mm... lähinnä se on keskustelua sitten. Sitten, yritän just siin kyseenalaistaa miks sä sitä käytät, ja tota ootko miettiny sitä lopettamista, ootko pitkään käyttäny, ihan näitä kysymyksiä. --

Kysymysten ja keskustelun lomassa ammattilaiset pyrkivät myös antamaan nuorelle tietoja nuuskan terveyshaitoista. Toinen tapa lähestyä asiaa oli kysellä nuoren mahdollisia tietoja terveyshaitoista.

TH6: -- ja sitten tietenkin ihan käyn niitä läpi, että, että mitä haittoja ja, ja juuri sitä yritän niinkö sitä riippuvuus-asiaa, että, että oo tosi varovainen, että kohta sie huomaat, että sie et pysty ollee pitkäkkää aikaa ilman, että...

TH5: -- ja tota sit mä sen kysyn, miten, miten sä niinkun, mihin se suhun vaikuttaa, miten, kyl ne hirveesti sanoo sitten et siihen keskittymiseen ja rupee hermostuttaa ja muuta ja ja tota tietysti mä yritän hirveesti niinku lähtee nuoren kautta sitä, et mä sanon nuorelle, että mitä sä luulet, mitä siit vois olla haittaa

Lisäksi ammattilaiset saattoivat jakaa nuorille materiaalia nuuskaan liittyen, kuten nettisivujen linkkejä tai kirjallisia esitteitä, tai katsoa materiaalia yhdessä nuoren kanssa. Haastateltujen ammattilaisten suhtautuminen nuuskaan liittyvään materiaaliin, erityisesti esitteisiin, vaihteli. Osa koki esitteet hyväksi, osa taas vanhanaikaiseksi. Osa peräänkuulutti juuri nuorille suunnattuja esitteitä, joissa tieto olisi tiiviissä ja nuorta kiinnostavassa muodossa. Jotkut kokivat, että nuoret eivät ole esitteistä tai ylipäänsä terveyshaittoja esittelevästä materiaalista kiinnostuneita.

TH5: -- ja sitten mul on jotain nuuskalehtistä, voidaan, voidaan avata netistä joku sivu ja kattoo –

TH8: Että mä oon sitten antanu tuota Fressis tuota lappusta, että tuon ne nyt ihan saattaa, kun se on tuommonen pikkunen, ni ottaa... ottaa tuota matkaansa, mutta et se pittää tosiaan olla joku semmonen pieni, pieni homma

TH3: Ei, hyvin harvoin mä annan [esitteitä]. Koska ne lentää sitten pitkän täällä. Usein se on niin tosiaan, että jos annetaan jotain [esitteitä], ni lentää sitten pitkän käytäviä

Jotkut ammattilaiset kokivat osan nuuskaan liittyvästä kuvallisesta materiaalista liiankin synkäksi tai pelottelevaksi. Suhtautumistavat kuitenkin erosivat. Siinä missä joku haastateltava saattoi kokea ”pelottavat kuvat” hyväksi tavaksi herätellä nuorta, toinen totesi että ei usko ”pelottelupropagandaan”.

TH7: En oo laittanu tänne seinille niitä nuuska, me saatiin semmosia hyvin synkkiä, synkkiä mustanpuhuvia julisteita, mutta musta ne oli niin masentavan näkösiä, niin en laittanu niitä

TH6: -- ja sitten on, on niitä semmosia... kuvia, mitä mie ruukkaan sitten näytellä ja pelotella niillä sitten (hymähtää vähän)

Yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi niin nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa kuin nuorille suunnatuissa materiaaleissa muodostuukin se, millä tavalla nuorta tulisi puhutella. Osa haastateltavista kertoi tulleen siihen tulokseen, että ylemmästä tietoa auktoriteetin tai ”terveyspoliisin” positiosta käsin nuorille ”paasaaminen” tai ”saarnaaminen” ei tavoita nuorta. Sen sijaan se voi aiheuttaa nuoressa vastarintaa. Tehokkaampi keino voi olla aktivoida nuoren omaa ajattelua.

TH5: -- Mun täytyy aina muistuttaa itseä, ettei musta tuu semmosta saarnaajaa, et sen mä oon yrittäny opetella tässä ja varmaan vuosien myötä vähän oppinutkin, että ei tuu sellasta poliisia, terveyspoliisia, mikä helposti täs työssä kyl tulee, ku tavallaan tapaa hirveesti nuoria, niin jumittuu, jumittuu sit siihen samaan ja huomaakin, että onkin semmonen, puhuu kauheen ylhäältä, et ku ei se tehoa, ei se nuoriin tehoa

TH3: Se, mä yritän niinku herättää niitten omia ajatuksia, että ne itse saa niinku ruveta, koska jos mä rupeen niinku jankuttamaan, nii siitä ei kyllä tuu mitään

Yksi haastateltava kertoi huomanneensa, että pelkkä haitoista valistaminen on tiukasti resurssoidun vastaanottoajan puitteissa paljon nopeampaa kuin keskustelu nuoren kanssa aiheesta. Keskustelu kuitenkin motivoi nuorta ja avaa vuorovaikutuskanavan, jolloin nuorikin voi vaikka oma-aloitteisesti tuoda aiheeseen liittyvän kirjan näyttille. Keskustelun käyminen erilaisiin näkemyksiin perehtyneen ja omaan näkökulmaansa uskovan nuuskaavan nuoren kanssa ei kuitenkaan välttämättä ole aina helppoa.

TH5: Et tota oon joutunu käymään nuorten kanssa keskustelua tässä, yhenkin pojan kans pitkii keskusteluita, että se aika hyvin perusteli sitä sitä omaa [nuuskan] käyttöänsä ja, ja kyl siin saa niinku väntää ja antaa, antaa jotain tietoo, et pitää olla vähän kättä pitempää, et tähän työhön saa

Mikä sitten voisi olla se ”kättä pitempää”, jota koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilainen voisi hyödyntää keskusteluissa nuoren kanssa? Tätä kysymystä pohti myös osa haastateltavista. He näkivät keskeiseksi tehtäväkseen nuoren motivoinnin ja kannustamisen nuuskaamisen lopettamiseen ja päihteettömään elämään. Motivoinnin keinot tuntuivat kuitenkin olevan rajalliset.

Motivoijan ja kannustajan rooli

Useassa haastattelussa koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisen keskeiseksi rooliksi nuoren nuuskaamisen suhteen näytti muodostuvan motivoija ja kannustaja. Siinä missä nuuskaavia nuoria yritettiin kannustaa ja motivoida lopettamaan tai ainakin vähentämään, toimi kannustus myös ennaltaehkäisyä niiden kohdalla, jotka eivät käytä nuuskaa.

TH1: -- ja sitten täytyy ain kannustaa, antaa hyvää palautetta ja kannustaa, kannustaa sitten ihan lopettamaan koko nuuskan käyttö

STH3: Mutta ei siinä auta ku kannustaa

TH3: Noo sillä tavalla, että jos ei ne, ei ne käytä tota nuuskaa, ni mä, mä kehun ja sanon, että se on hyvä, että jos sä oot päässy nyt näin pitkälle etkä oo alottanu, nii älä nyt sitten enää nyt tässä vaiheessa --

Nuuskaamisen lopettaminen saattaa tuntua nuoresta liian suurelta tavoitteelta, jolloin ammattilainen voikin lähteä liikkeelle siitä, että kannustaa ainakin vähentämään:

TH7: Joo yritän kehottaa [lopettamaan nuuskaamisen] ja varsinkin vähentää. Se on jotenkin helpompi heillekin ajatella, että ei, ei niinku kukaan sitä seinään lopeta. Et kannustaa ainakin vähentämään

TH1: -- jos nyt etes vähemmän, niinkö etes että nuoret pystyy vähentää sitä tupakan, nuuskan käyttöä, ni se on jo hyvä asia, että aina kannattaa yrittää

Useat haastateltavat uskoivat nuuskaamisen vähentämisessä tai lopettamisessa olevan olennaista nuoren oman motivaation. Nuoren motivaatiota voi yrittää herätellä, mutta nuoren on kuitenkin löydettävä se itse itsestään, oman pään sisältä.

TH3: Joskus mä kyllä, no, kyl mä kehotan [lopettamaan nuuskaamisen], mutta... mä uskon vaan, että se ei niinku auta, mul on semmonen tunne vaan, semmonen sormituntuma, että vaikka mä sanon sitten, että lopeta nyt, ni ei, ei se, kyllä ne pitää tulla siihen tulokseen itse, että. Mut tietysti yrittää niinku kehoittaa niinku itte, itte niinku miettimään, että mitä ne, mitä ne tekee, ku ne tekee tuon, joo. Se on mun mielestä se parempi, parempi keino kuitenkin

STH3: Et mie en voi... tai niinku minkä mie yleensäki sanon, että mie motivoin ja kannustan olemaan ilman ja lopettaa..., mut sit se päätös lähtee susta itestä sisältä, että se... (lyhyt tauko) mie voin sanoa, että lopeta, mutta se et mie en voi saaha sitä potilasta kuitenkaan lope... niinkö... voin saaha sen lopettaa, mutta mie en voi kuitenkaan sitä niinkö täysin saaha lopettaa. Se lähtee sieltä pään sisältä kuitenkin

Keinojen löytäminen nuoren motivoimiseen silloin, kun nuorelta puuttuu oma motivaatio, koettiin haasteelliseksi. Yksi haastateltava totesikin, että omaa työtä varten olisi hyvä saada koulutusta siitä, miten nuoria saisi motivoitua nuuskaamisen lopettamiseen ja nuuskattomaan elämäntapaan. Jotkut haastateltavat toivat esiin sudentuoppia nuoren motivoimisessa: mikäli nuori ei halua kuulla puhuttavan nuuskaamisen haitoista tai lopettamisesta, ja on kuullut aiheesta omasta mielestä tarpeekseen muualtakin, saattaa aiheen puheeksi ottaminen myrkyttää tilannetta ja herättää nuoren uhon ja uhmakkuuden. Tässä tulee taas vastaan jo aiemmin sivuttu teema siitä, millä tavalla – ja milloin – nuorta tulisi puhutella.

STH2: Sehän on nuorikohtanen, osa lähtee avoimesti keskustelemaan ja osa sanoo, että kyllähän mä tiiän, äitikin on tästä just sanonu mulle kotona, jäin kiinni (naurahtaa). Että tuota, sillä he, semmonen tilanne on, niin sitten mä vaan informeraan sen asiatiedon sille nuorelle ja sanon, että katotaanpa myöhemmin sitten, ku tulee ajankohtaseksi -- Koska -- se on turha iskee siihen saumaan, -- koska sehän myrkyttää vaan ja uhon tekkee lissää. Tai joku sano, että elä alota vaan siitä, mistä viime kerralla hammaslääkäri jätti

TH2: Se on niin tapauskohtasta, että, et siel on sitten tämmöstä uhmakkuutta, että no mitä se [nuuskaaminen] niinku sulle, sulle oikeestaan kuuluukaan ja yritän selittää sitten, että sää oot alaikänen, että kylä se sillä lailla kuuluu mulle ja

Useat haastatellut ammattilaiset kokivat, että nuorta motivoivat nuuskaamisen lopettamiseen parhaiten konkreettiset ja nuoren elämäntilannetta koskettavat asiat, kuten esimerkiksi rahanmeno tai tyttöystävä. Osa kuvasikin pyrkimystä vedota nuoriin näiden avulla.

TH3: -- et sit joskus mä yritän niinku sillä tavalla, että ku tulee tyttöystävä sitten ni kyllä ei hän halua antaa pusua sulle ku sul tommonen juttu suussa, että ihan näin

TH8: Mut että enemmän sitä ehkä yrittäny vaikka jotaki, että kuinka se vie rahhaa ja... jottai sellasta vähän niinku, mikä ehkä enemmän heijän elämään kolahtas

Erityisen hedelmälliseksi nuuskaamisen lopettamista motivoivaksi asiaksi koettiin nuuskaamisen aiheuttamat konkreettiset ja näkyvät limakalvomuutokset suussa.

TH8: -- että ehkä sellasia jotakin konkreettisia asioita... no se tietenkii, kyllä ne sen niinku, sen että hampaat, hampaat... ja suun limakalavo mennee huonoksi, sehän näkyy kuitenkin se semmonen norsuiho aika äkkiä siinä, ni se on niinku sellasta, mikä niitten elämää ehkä niinku koskettaa. Ja sitte jos ne ehkä hammaslääkäriissäki on mainittu asiasta, ni... Että siel on jo näkyny jotaki muutoksia, ni... niinku sellaset

TH6: -- että tietenkään jos ei mittään oireita tuu eikä huomaa mittään muutoksia suussansa tai omassa elimistössänsä, minkä ossais niinku yhistää siihen [nuuskaan], ni sehän on helppo sitten semmosta, itteään helppo huijata, että no eihän tämä aiheuta mittään ja mullahan on ike-

net ihan hyvässä kunnossa eikä oo, eikä oo tuota ienraja noussu mihinkään ja muuta -- mut tietenkin sitte, että jos tulee niitä haavoja ja muita ja vaivaa, nin kyllähän se varmaan niinku herättää heitä [nuoria] itseäki sitten ja siihenhän on tietenkin vielä helpompi sitten meijän ammattilaisten puuttuakki

TH7: -- siinä on hyvä ottaa kans puheeksi ku ottaa puheeks sen hammashoidon -- kaikkia kannustaa varaamaan sen ajan, niin ni siinä sitten on hyvä ottaa puheeks se nuuskan käyttäjille, että -- Mää, pikkusen se on ehkä semmosta inhorealismia, himpun verran pelottelua, kyselen sitä, onko, jos kielellä kokeilee suun limakalvoa, että onko siellä jo röpelöä ja muuta -- mä sanon, että tosta varaa nyt aika [hammas]lääkäriin ja sano, otat puheeks itte se siellä, et lääkäri kattoo sen vielä kunnolla, ni kyl se vähän pistää miettimään niitä sitten, et siel on, kyl ne sanoo, onhan siellä. --

Eräs terveydenhoitaja kertoi puhalluttavansa tupakoivia nuoria vastaanotollaan häkämittarilla ja kuvasi häkämittarin hyödylliseksi tupakoinnin haittojen konkretisoijana, samalla harmitellen vastaavan konkreettisen työvälineen puuttumista nuuskaamisen haittojen osoittamiseen. Suun terveydenhuollon tekemä hammastarkastus asettuikin erityisasemaan nuuskaamisen konkreettisten seurausten osoittamisessa nuuskaavalle nuorelle. Seuraavassa luvussa käsitellään tarkemmin suun terveystarkastuksen roolia ja potentiaalia nuuskaamisen haittojen konkretisoijana.

Kaiken kaikkiaan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten rooli nuoren kannustajana ja motivoijana nuuskaamisen lopettamiseen näyttäisi edellyttävän ammattilaisilta pitkäjänteisyyttä ja nöyryyttä sekä uskoa siihen, että aina kannattaa yrittää puhua asiasta. Useampi haastateltava sanoi, että ei usko oman puheensa välttämättä saavan nuorena aikaan muutosta. Heidän mukaansa nuuskan haitoista ja nuuskaamisen lopettamisesta tai vähentämisestä puhuminen kuitenkin kannattaa: nuoren mieleen voi jäädä itämään muutoksen siemen, joka aktivoituu nuoren kuullessa asiasta useammalta taholta ja ollessa valmis muutokseen.

TH4: Kyl mä luulen, että... kaikki pisteet, kyl mä luulen ilman muuta, et mitä enemmän joku sanoo, ei mitä enemmän sama ihminen sanoo, mut jos useimmat ihmiset sanoo, et se on haitallista, nin joku pistää sen sinne jonneki, eh (naurahtaa) takakoppaan tänne. Ja sit se niinku tulee se ajatus esiin, ku sä nuuskaat tai tupakoit, ni sä mietit, että... et se kuitenkin on vaarallista. Kyl mä luulen

TH8: Mutta että kyllähän sitä tietenkin toivoo, että sinne joku jäi itämään sitte joku ajatus ja sitte ehkä joskus myöhemmin sitte... vaikka siitä asiasta vois sitten... jutella...

TH7: -- mä oon vähä aatellu, tuskinpa nyt kukaan niinku siinä mun puheen takia lopettaa [nuuskaamista], mutta se, että se otetaan puheeksi, ni se on, se on joillekin riittävä, siitä voi jonkunlainen siemen jäädä. Et sitten kun, sitten kun tota itte vähän kasvaa ja, monethan sanoo että monet armeijassakin vielä alottaa käytön, tai sitten tota ehkä joku saattaa sitä ennen lopettaa, mutta että silleen pikkuhiljaa ne kypsyy. Et ilman muuta se on tärkeä, että sen ottaa puheeksi

Eikä mahdotonta ole sekään, että muutos toteutuu yhden keskustelun pohjalta.

TH5: Että tota kyl mä nyt uskon, mä luulen, et jotkut on jopa sen, sen perusteella lopettanu, että tota, samoin tupakointi, että ollaan käyty keskustelu

Suun terveydenhuolto: konkreettiset limakalvomuutokset keskustelun pohjana

Kaikki haastatellut suun terveydenhuollon ammattilaiset kuvasivat suun terveystarkastuksen keskeiseksi nuoren nuuskaamisen ja sen seurausten osoittajaksi. Keskustelussa nuori voi halutessaan kieltää nuuskaavansa. Kuitenkin mikäli suuhun on jo muodostunut limakalvomuutoksia tai muita vaurioita, ammattilainen kyllä näkee ne. Vielä merkittävämpi osa suun terveystarkastusta nuuskaavalle nuorelle voi olla se, että hän itse näkee nämä konkreettiset muutokset, kun ne hänelle peilin avulla osoitetaan. Nuori ei välttämättä ole edes itse tiennyt, miltä omassa suussa nuuskaamisen seurauksena näyttää. Haastatellut suun terveydenhuollon ammattilaiset kuvasivatkin keskustelelevansa nuoren kanssa nuuskaamisesta vasta tarkastuksen jälkeen, suun tilanteen osoittaman faktatiedon kera.

STH2: Jos on perustarkastus, ni mä tuota yritän tehdä hilijaa perustarkastuksen -- Mut sen jälkeeseen sitte jos tarkastus on tehty, koska mä en heti iske siihen ytimeen heti sillon ku se suun aukasee. Tarkastus on tehty, ni sitte mä yleensä annan peilin kätteen. Mää lähen sillä kaavalla ja sitten ku ottaa sen harjausjuttuu tai joku hammasvälien puhdistus näin edelleen. Ja sen jälkeeseen mä yritän saman tien sen ienjutun, muuto, tulosten vuoks näytän sitten taas mitä muutakin täältä sun suusta nyt löytyy. Sitten, että sinä varmaan käytät sitten nuuskaa. Ja siinä vaiheessa ei auta kieltäminen, ku se itekin näkkee silimin kattoen, sieltä, että no niinhän siellä varmaan onkin muutos ja näyttää olevanki, että se

on niinku semmonen fakta, semmonen tosiasia, mistä on helppo lähteä liikkeelle ja se puhuttellee nuorta yleensä

STH3: -- ja miltä se näyttää se, tietääkö [nuori] miltä se näyttää ensin näkin sen se oma limakalvo sieltä, koska eihän... ja välttämättä se ei oo se nuori kattonu ees sinne suuhun, et miltä se näyttää. Elikkä sitten vaan peiliä kätteen ja näytän, miten, mikä siellä on tilanne

Konkreettisen limakalvomuutoksen näkeminen omassa suussa pelkän esitteen tai julisteen kuvan sijaan voi herättää terveyshaittoja vähättelevän ”kuolemattoman nuoren” havaitsemaan oman kehollisen haavoittuvuutensa. Se saattaa myös edesauttaa osan nuorista lopettamaan nuuskan käytön tai harkitsemaan lopettamista.

TH5: -- mul on ollu muutama nuori, mikä on must hirveen hyväki, on ollu jo limakalvomuutoksia ja sit me ollaan, on nuuskannu, ja sit mä oon laittanu hammaslääkäriin ne, ja ja tota kyl ne on pelästyny, että kyllä siitä muutama on lopettanu nuuskan käytön

Tukihenkilönä toimiminen

Useat haastateltavat sanoivat, että vaikka nuori ei juuri tällä hetkellä olisi kiinnostunut nuuskaamisen vähentämisestä tai lopettamisesta, he toivottavat nuoren tervetulleeksi vastaanotolle uudelleen, kun asia alkaa kiinnostaa. Kannustajan ja motivoijan rooliin sisältyy siis siemenen istuttaminen myös siihen, että nuori voi halutessaan myöhemmin palata asiaan saman ammattilaisen kanssa.

TH8: Ja toivotettaa, jos haluaa tulla uuestaan keskustelemaan asiasta, ni tervetulleeks. Että jos on joku parempi ajankohta tai sitte ku se ois ajankohtasta vaikka se [nuuskaamisen] lopettaminen, ni sitten tulla uuestaan

Mikäli lopettaminen olisi jo nyt ajankohtaista, voi koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilainen toimia nuoren tukihenkilönä asiassa. Yksi tutkimukseen haastatelluista ammattilaisista kuvasi nuuskaamisen lopettamiseen johtanutta toimintaansa yhden nuoren tukihenkilönä. Selkeä portaittainen nuuskan vähentämis- ja lopettamissuunnitelma ja muutama säännöllinen tapaaminen lopettamisesta motivoituneen nuoren kanssa tuottivat tässä tapauksessa onnistuneen lopputuloksen:

TH2: Ja tuota mulla on tuossa viime keväältä on hirveen hyvä, hyvä kokemus yhestä pojasta, kun hän sano, että hän käyttää nuuskaa ja me tehtiin sitten ihan semmonen suunnitelma, et miten hän pystys niinku

siitä nuuskasta vierottaa itteä, kun se ei ollu ihan joka päivästä se nuuskan käyttö. Ja tuota pikku hiljaa sitten hän tuota kesän aikana oli jättänyt pois, sitten nyt syksyllä kun sitten tavattiin -- hän sano, että hän on nyt päässy ihan nuuskasta eroon ja sitten ihan savukkeistakin. Et pikku hiljaa vähentämällä, ja kerroin kyllä näistä nikotiini, nikotiini tuota tuotteista, mitä apteekista saa näistä purukumeista ja tämmösistä, että hän oli, hän on lukiolainen edelleenkin (naurahtaa)

H: -- mitä, mitä se suunnitelma piti sisällään, kun sanoit, että teitte suunnitelman ihan tähän, tähän tota lopettamiseen, niin millasia asioita siinä sitten kävitte läpi?

TH2: Ihan että tuota nuin niin minkä verran aina minkä viikon aikana käyttää, elikkä niinku pikku hiljaa hän vähensi sitä nuuskan käyttöä, elikkä pikku hiljaa, tiettyyn, tiettyyn mennessä oli vähentänyt jonkun tietyn verran, ja sitten taas kun tavattiin, niin kysyin, että onko näin menny ja näin oli menny, ja sitten tehtiin taas seuraava tavote, kuinka paljon ja sitten tehtiin niin, että syksyyn mennessä se ois jäänyt sitten pois kokonaan, että hänellä oli itellään se motivaatio siihen, että vähentellee

H: Joo, joo, montako tapaamista teillä sitten oli tän asian tiimoilta?

TH2: Montakohan meil ois ollu, ei meillä kovin monta ollu sitä. Oisko meillä kolme, neljä ollu kaiken kaikkiaan niinku siitä vastaanottotilanteesta ja sitten tuota, sitten se päätös, päätös niinku tai sitten yhteenvedettiin se asia. Elikkä hän oli lopettanut sitten.

3.3.2 Oppilaitosten toimenpiteet

Oppilaitosten toimenpiteet nuorten nuuskaamisen ennaltaehkäisyssä ja nuuskaamiseen puuttumisessa vaihtelivat. Kaikki haastateltavat eivät osanneet varmuudella nimetä oppilaitoksensa toimenpiteitä nuuskaamisen suhteen tai eivät tieneet, onko oppilaitoksen henkilökunnan parissa käyty keskustelua nuuskauksesta. Kaikki haastatellut koulu- ja opiskeluterveydenhoitajat sanoivat kuitenkin tupakoinnin ja nuuskaamisen olevan kiellettyä oppilaitoksessaan. Kaikki eivät kuitenkaan osanneet varmuudella sanoa, onko nuuskaaminen erikseen mainittu koulun järjestyssäännöissä, vai katsotaanko sen automaattisesti sisältyvän tupakkatuotteiden käyttökieltoon.

Joissakin oppilaitoksissa terveydenhoitaja ei osannut nimetä muuta oppilaitoksen tekemää toimenpidettä nuuskaamiseen liittyen kuin oppilaitoksen savuttomaksi julistautumisen. Muutamassa oppilaitoksessa nuuskaamisesta oli joskus keskusteltu vanhempainillassa. Yhdessä oppilaitoksessa oli tehty oppilaitoksen omille nettisivuille omat osuutensa nuuskaamisesta ja tupakoinnista, sisältäen muun muassa vinkkejä lopettamiseen. Lisäksi hyvinvointiin, päihteisiin tai tupakointiin keskittyvissä oppilaitosten teemapäivissä tai koulutuksissa nuorille oli välillä käsitelty tai

sivuttu myös nuuskaa. Osa haastateltavista arveli, että tupakointia ja nuuskaamista käsitellään tietyillä oppitunneilla, kuten esimerkiksi terveystiedossa.

Tupakkatuotteiden kiellosta tiedotettiin eri tavoin eri oppilaitoksissa. Kiellosta tiedotettiin vähintään koulun säännöissä. Lisäksi kiellosta tiedotettiin ainakin osassa oppilaitoksia uusille oppilaille ja uusien oppilaiden vanhemmille. Joissakin oppilaitoksissa kiellosta tiedotettiin lisäksi ovissa, ilmoitustauluilla, tiedotteissa, netissä, kampanjoissa ja/tai rehtorin mainintana aina silloin tällöin.

Tupakkatuotteiden kiellon valvonnassa oli oppilaitoskohtaisia eroja, kuten myös opettajakohtaisia eroja. Joissakin oppilaitoksissa oli hyvin tiukka puuttuminen nuuskaamiseen selkeine toimintaohjeineen ja sanktioineen. Toisissa oppilaitoksissa taas nuuskaamiskieltoa ei joko jaksettu valvoa tai koettu mahdolliseksi valvoa kovin hyvin. Valvonnan vaikeuteen vaikuttaviksi tekijöiksi kuvattiin muun muassa koulurakennuksen ja koulupihan muoto ja sijainti sekä henkilökunnan linjan yhtenäisyys tai sen puute nuuskaamiseen puuttumisessa.

TH3: -- no oppilaitoksenhan pitää noudattaa lakia tietysti, ja estää [nuuskaamista ja tupakointia] ja sitä on tehty. Ei oo enää niitä tupakka ja tota paikkoja ja -- tietysti nuuska kuuluu siihen myöskin, että ei saa nuuskatakaan. Että se on semmonen valvomisjuttu. Mutta ei nyt kukaan oikeastaan jaksa nyt valvoa niin hirveesti sitäkään.

TH8: No ehkä se [oppilaitoksen rooli nuuskaamisessa] on vähän niinku semmonen ristiriitanen, että... koulun pitäis olla savuton... oppilaitos, mutta että miten niitä valavot tuolla niinku, että nuuskaako, se valvonta on hyvin hankalaa. Että tuolla pitäis olla koko ajan vaikka kuinka monta valavojjaa tuolla pihalla ku välitunneilla ja eihän se käytännössä se on kyllä ihan mahotonta

Joissakin oppilaitoksissa oli tehty selkeät toimintaohjeet ja linjaukset siihen, miten henkilökunnan tulee toimia nuuskaamisen suhteen. Näihin toimintaohjeisiin sisältyi tyypillisesti joitakin tai kaikki seuraavista toimenpiteistä: nuoren nuuskaamisesta tiedottaminen eteenpäin esimerkiksi rehtorille tai luokanvalvojalle, nuoren ohjaaminen koulu- tai opiskeluterveydenhoitajan puheille, mahdollinen nuoren kotiin ilmoittaminen ja sanktiot nuorelle, kuten esimerkiksi jälki-istunto. Yhdessä oppilaitoksessa nuoret, joiden tiedettiin tai arveltiin nuuskaavan, oli laitettu siivoamaan nuuskamallit. Kotiin ilmoittaminen oli yleisemmin käytössä alaikäisten nuorten kohdalla ja yläkouluissa. Joissakin oppilaitoksissa tieto kotiin meni heti nuoren jäätyä kiinni nuuskan käytöstä, joissakin taas vasta nuoren kärehtäessä samasta asiasta uudelleen.

TH7: Öö, kyllä siihen [nuuskaamiseen] on semmonen [toimintaohje] -- että jos tapaa toistuvasti jonkun saman nuoren tuolla tupakoimassa tai

tulee vaikka nuuskan kanssa, niin siitä, siitä pitäis tota... öö sanoa nuorelle, jos vaan toistuvasti, niin sitten apulaisrehtori voi antaa suullisen huomautuksen, jos edelleen, niin ja sitten vanhemmille viestiä, ja sitten jos toistuvasti, niin sitten kirjallinen huomautuskin. Niitä puhutteluja on kyllä ollu jonkun verran

TH1: Ja sitten taas koulun puolihan huolehtii sitten näistä, näistä sanktioista mitä tulee, jos niin sanotusti kärehtää koulualueella tupakasta, nuuskasta, ja tieto mennee sitten vanhemmille, koska nämä lapsethan on alaikäisiä täällä, ni sitten aina tieto vanhemmille

TH5: -- mejän oppilaitoksen käytäntö on se -- jos opettaja huomaa tunnilla et nuuskaa -- tai ne näkee missä tahansa käytävällä, et on nuuska huulella, niin tota se [nuori] laitetaan rehtorin luokse, rehtori laittaa tänne, nuori istutetaan tohon ja sit alkaa se, (naurahtaa) sit alkaa se keskustelu, ensimmäinen varotus tulee, tai tulee muistutus, sit tulee varotus, kolmas voi olla jopa, et pannaan -- koulusta pois määrääjaks, meil on tosi tiukka suhtautuminen nuuskaan

Annetuista toimintaohjeista huolimatta yksittäisten opettajien toiminta saattoi näissäkin oppilaitoksissa vaihdella nuuskaamiseen puuttumisessa. Opettajien ja oppilaitosten kesken oli eroja siinä, kuinka usein opettajat lähettivät nuoria terveydenhoitajan vastaanotolle keskustelemaan nuuskasta tai kuinka aktiivisesti opettajat muuten puuttuivat nuuskaamiseen esimerkiksi oppitunnin aikana. Jotkut haastateltavat arvelivat, että kaikki opettajat eivät vain jaksu puuttua nuuskaamiseen, koe asiaa tärkeäksi tai halua häiritä oppitunnin kulkua käskemällä nuuskan pois suusta. Yksi haastateltava totesi, että opettajia täytyy muistutella oppilaitoksen toimintaohjeista nuuskaamiseen puuttumisessa. Joissakin oppilaitoksissa opettajat saattoivat useinkin mainita nuoren nuuskaamisesta terveydenhoitajalle tai lähettää nuuskaavan nuoren terveydenhoitajan puheille, joissakin oppilaitoksissa ei koskaan. Nuuskaamisen sijaan opettajat saattoivat kuitenkin kertoa terveydenhoitajalle esimerkiksi nuoren väsymyksestä. Nuuskaavan nuoren lähettäminen opettajan toimesta terveydenhoitajan puheille oli yleisintä yläkouluissa ja harvinaisinta ammatillisissa oppilaitoksissa.

TH1: Ja, ja sitten se, että, että tulleeahan niitä nuoria sitten taas tuota opettaja voi lähettää, opettaja ensin minun kans juttelee, että hei voisiks taas vähän valistaa tätä nuorta tästä nuuskan käytöstä, että, et mitä haittaa siitä on ja näin, elikä sitten opettaja lähettää nuoren tänne minun luo ja täällä keskustellaan

TH2: -- ja kyllä me niinkun opettajienkin kanssa keskustellaan niistä asioista, opettajat tuo mulle kyllä sitä viestiä, jos ne tietää, tietää jonkun nuuskaavan, niin niin sitten et minä tiän sitten terveystarkastuksessa siihen sitten puuttua

TH3: Kuka välittää siitä [nuuskaamisesta], emmää ei oo tullu eteen, että joku opettaja olis tullu mulle sanomaan, että kyllä tää Kalle, nyt hän nuuskaa kyllä niin hirveesti, ei oo koskaan tullu eteen. Vaikka ne näkiskin, et ei ne sano koskaan siitä nuuskasta

Muutaman haastateltavan mukaan keskeistä oppilaitoksen suhtautumisessa ja käytännöissä nuuskaamisen suhteen on rehtorin kanta: rehtorin näkökulma ja linjaukset vaikuttavat oppilaitoksen yleiseen asenneilmapiiriin.

STH2: Mikä niillä on rehtorin näkökulma, se tulee esille siellä muillakin opettajilla sitte --

TH5: No kyl tääl esimiestä kunnioitetaan, että kyl mejän rehtori on niin siitä [nuuskaamisesta] puhunu, että että kyllä mä uskon, et se yleinen asenne on semmonen, että, että... on kielteinen --

3.3.3 Ei erityistoimia nuuskaan liittyen: resurssien vai tahdon puutetta?

Useat haastateltavat kokivat, että itseltä, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstöltä tai oppilaitokselta puuttuu resursseja nuuskaamisen ennaltaehkäisyyn, nuuskaajien tunnistamiseen ja nuuskan käyttöön puuttumiseen. Puuttuvaksi resurssiksi mainittiin yleisimmin aika. Määräaikaistarkastuksen lisäksi muilla vastaanotoilla ei välttämättä ehdi puhua nuuskasta, ja toisaalta määräaikaistarkastuksessakin pitäisi ehtiä käydä läpi monta tärkeäksi koettua asiaa. Ennaltaehkäisyn sijaan työ saattoikin olla enemmän ”palomiestyötä”.

TH6: -- tietenkin sitä aikaa ko ois enemmän, nin vois paneutua, että kyllähän ne on niinkö, ainakin meillä täällä tuntuu, että... vähän semmosta palomiestyötä tehhään, että siihen ennaltaehkäisevään ei jää niin paljon --

TH8: No kyllähän tietenkin sitä vois pitempäänkin siitä asiasta [nuuskaamisesta] puhua, mutta se terveystarkastuskin on niin kauhean laaja ja siinä niin monta eri asiaa käyään läpi, että ei siinä ehi hirveästi sitten taho oikein... riittää kaikkiin rahkeita ja... -- Paljonhan se sitten on semmoset, jotka, jotka nuuskaa tai tupakoi, ni sitten ne käyttää myös

alkoholia ja ehkä niillä saattaa olla syöminenkin vähä huonoa ja... monta asiaa sitten ehkä pielessä ja koulunkäynti takkuua ja kaikkea muuta, että... että varmaan se [nuuskaaminen] jää vähän... liian vähälle

TH7: -- meillä on se tunti, -- ruhtinaallinen tunti aikaa siihen terveystarkastukseen, mut siinä otetaan sitten puheeksi (naurahtaa) se yleinen terveys, liikuntatottumukset, syömiset, päihteet, kaikki nukkuminen, tietokoneella olo, rokotukset, hammashoito, nii siinä on nii paljon sitä asiaa, et tota ja ja mihin, tietysti se ei sais olla mikään terveysluento, vain niinku vähä nuorten, mielellään nuoresta lähtevää, mitä hän tuo esiin, niin vielä seksuaaliterveys (naurahtaa), -- Joo, että ei sitä tietysti pysty keskittyy vaan, vaan nuuskaan tai mihinkään yhteen näistä

TH2: Jos sanotaan, että mää nään nuoria vaikka tunnin vuodessa, niin että jos ei niinku mistään muualta tuu semmosta viestiä mulle, että on huolta jostakin, ni... niin niin tunnissa on aika, aika vähän niinku aikaa tunnistaa kaikki mahdolliset tämmöset mihin pitäis puuttua

Lisäksi moni haastateltava kaipasi työväliseksi konkreettisia asioita, joiden avulla perustella nuorille nuuskaamisen haitallisuutta. Useampi haastateltava totesi, että koulutusta on aina hyvä saada lisää, vaikka aiheesta jo olisikin tietoa. Koulutuksen ja lisätiedon nuuskasta koettiin toimivan myös hyvänä muistutuksena asiasta. Osa haastateltavista arveli, että opettajien, oppilashuollon ja koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstön olisi hyvä saada lisää tietoa ja koulutusta nuuskaamiseen liittyen. Osa taas koki, että niin itsellä, kollegoilla kuin muillakin ammattiryhmillä on jo tarpeeksi tietoa. Muutama toi esiin tarpeen saada lisää tutkimustietoa nuuskasta.

Jotkut haastatellut taas sanoivat, että resurssien sijaan puuttuu tahtoa: nuuskaa ei koeta niin tärkeäksi aiheeksi tai niin isoksi ongelmaksi, että oppilaitos tai itse lähtisi erikseen panostamaan juuri siihen puuttumiseen. Näissä kommentteissa todettiin, että resursseja kyllä löytyy, jos joku asia koetaan niin isoksi ongelmaksi, että siihen tulee puuttua.

TH3: -- se on ehkä se, että koetaan, että se [nuuskaaminen] ei oo niin iso ongelma kuitenkaan. Että on niin paljon muuta tärkeempää juttuja täällä. -- Jos koettais, että tää on iso ongelma, kyllä me oltais tehty varmasti paljon, paljon, paljon, paljon enemmän kyllä.

TH4: Ei, se [nuuskaaminen] ei oo ollu niin iso ongelma, et siihen oltais -- niinku laitettu hirveesti aikaa. Et enemmän mun mielest kiusaamiseen ja tämmöseen on ollu, mut ei nuuskaamiseen

Toisaalta nuuskaamisen suhteen saattaa samoilta tahoilta puuttua sekä tahtoa että resursseja, ja nämä voivat kietoutua toisiinsa. Kun ei ole riittävästi resursseja (kuten aikaa, tietoa ja työvälineitä) ei herää tahtoa puuttua, ja vailla tahtoa puuttua ei lähde hakemaan resursseja. Seuraava haastateltava aloitti vastauksensa tahdon puutteella, mutta siirtyikin puhumaan resurssien puutteesta:

H: -- onko sitten sinulla itselläsi ja sitten tällä teidän oppilaitoksella ni tarpeeks keinoja ja resursseja puuttua nuuskan käyttöön ja ennaltaehkäistä sitä?

TH6: No kyllä varmasti niinkö tuota halu, jos me oikeesti haluttais, ni kyllä mie uskon, uskon sen, ja tietenkintellä joskus tulee niinkö just se materiaali ja vähä ne keinotki, että voi vitsi, että ku ois semmosta vielä jäməkämpää matskua mitä niinkö käyttää ja, et se ois vielä helpompaa, että nyt vähä joutuu niinku kaivelemhaan ja sillä lailla tuota, kuitenkin jos aattelee niinkö tupakastahan löytyy tosi, tosi paljon niinko hyvää materiaalia ja ihan, annettavvaa ja muuta, että, et se on niinku nuuskan suhteen vähän se probleema -- et ois vielä niinkö enemmän semmosia työkaluja ja ehkä sitä tietoa siite kuitenkin vielä enemmän, mitä tällä hetkellä on

Haastateltavien pohdinta resurssien ja tahdon puutteesta nuuskaamiseen puuttumisessa näyttäytyykin osin ristiriitaisena. Useampi haastateltava totesi, että periaatteessa itsellä ja oppilaitoksella on riittävästi resursseja nuuskaamisen ennaltaehkäisyyn, käyttäjien tunnistamiseen ja nuuskaamiseen puuttumiseen, mutta toi silti samassa haastattelussa esiin, että käytännössä resursseja ei kuitenkaan ole riittävästi. Mahdollisen tahdon puutteen lisäksi ammattilaisilta puuttuu aikaa, konkreettisia työvälineitä ja myös tietoa. Muutama haastateltava huomioi, että materiaalia ja asiantuntevia puhujia on vähemmän tarjolla nuuskaan kuin muihin päihteisiin liittyvänä. Osin tästä johtuen nuuskaamista voi olla vaikeampi muistaa ottaa puheeksi ja pitää työssä esillä tärkeänä terveysteemana kuin esimerkiksi tupakointia tai alkoholia. Jotkut haastateltavat totesivat, etteivät aina muista huomioida nuuskaa riittävän hyvin. Muutama haastateltava sanoi, että tässä tutkimuksessa haastateltavana oleminen toimi hyvänä muistutuksena nuuskaamisen suhteen.

Moneen muuhun terveysongelmaan verrattuna nuuskaamista on totuttu pitämään marginaalisena pienen käyttäjäryhmän asiana, jonka haitoista on lisäksi kulttuurisesti ja tieteellisestikin ristiriitaisia näkemyksiä. Nuuskaamisen voikin tulkita näyttävyyden harmaana välialueena, jonain johon periaatteessa pitäisi puuttua, mutta ei aina edes muista puuttua ja jonain joka periaatteessa on haitallista, mutta ei ole kaikille niin varmaa kuinka haitallista. Tahdon puute voikin liittyä laajempaan ”kulttuuriseen

hämmennykseen” nuuska-teemaan liittyen: nuuskaamiseen ei puututa ja asennoiduta yhtä napakasti kuin tupakointiin.

TH7: --- mut se on niinku jotenkin niin paljon konkreettisempi se tupakoinnin lopettaminen, mitä ne [nuoret] ehkä kertookaan, nuuskasta ne usein vaan kuittaa, että silloin tällön käytän. Sitä ei itekin tuu aina kysytyä erikseen sitä nuuskan käytön lopettamista tai vähentämistä

TH6: -- sillai mitä mie niinku kollegoitten kans, et kyllä ne monesti niinku sanoo just tästä nuuskasta, et jotenkin, että... liittyen tähän koulutukseen ja ja tietouteen, että, et kyllä se varmaan semmonen on, mitä me kaivattais enemmän. Ja jotenkin, että siitä tulis semmonen... semmonen yhtä lailla ko tupakkaan puuttuminen, nin vielä napakammin mitä...

4 Pohdinta

Tämän tutkimuksen perusteella nuuskaaminen näyttäytyy tupakointiin ja moniin muihin terveystekijöihin verrattuna harmaana välialueena, johon terveydenhuollon ammattilaisten pitäisi periaatteessa puuttua, mutta tahto, resurssit ja keinot eivät aina riitä. Nuuska ymmärretään haitalliseksi, mutta sen haitallisuuden määrästä on myös ammattilaisten keskuudessa eriäviä näkemyksiä. Ammattilaisten kuvaama tahdon puute nuuskaamiseen puuttumisessa ilmentää laajempaa ”kulttuurista hämmennystä” nuuskaan liittyen: nuuskaamiseen ei puututa ja asennoiduta yhtä napakasti kuin tupakointiin.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten mukaan nuoret itse eivät pidä nuuskaa kovin haitallisena terveydelle. Ammattilaiset uskoivat nuorten näkevän tupakoinnin nuuskaa selvästi merkittävämpänä terveyshaittana. Myös ammattilaisten omat näkemykset tupakoinnin terveyshaitoista olivat yhteneväisemmät kuin heidän näkemyksensä nuuskan terveyshaitoista. Ammattilaisten mukaan nuorilla on tietoa nuuskan terveyshaitoista, mutta myös vääristyneitä ja virheellisiä käsityksiä nuuskasta. Virheellisten käsitysten syntymistä nähtiin edesauttavien muun muassa nuorten esikuvien ja julkisuuden henkilöiden, kuten urheilijoiden ja muusikoiden, sekä terveydenhuollon ammattilaisten nuuskaaminen. Lisäksi ammattilaiset kuvasivat nuorten asennetta terveyshaittoihin huolettomaksi: nuori ei ajattele mahdollisesti vasta pitkän ajan päästä realisoituvia terveyshaittoja.

Ammattilaiset näkivät nuorten nuuskaamisen syyksi ennen kaikkea sosiaalisten piirien vaikutuksen, kokeilunhalun, käytön helppouden ja huomaamattomuuden sekä psykologiset syyt. Psykologiset syyt kiteytyivät huonoon itsetuntoon ja siihen liittyen epävarmuuden kokemukseen, itsensä arvostamisen puutteeseen ja hyväksynnän hakemiseen muilta. Haastatellut ammattilaiset esittivät kuitenkin ennen kaikkea nuorten nuuskaamisen ryhmäilmiönä: nuoren nuuskaamisen suurimpana syynä nähtiin sosiaalinen ympäristö, kaveripiiri ja ryhmäpaine, eli paljolti samat syyt kuin tupakoinnissa. Nuuskaamisen yleisyyden nuoren sosiaalisessa ympäristössä katsottiin myös estävän nuuskaamisen lopettamista. Nuuskaamisen näkeminen ryhmäilmiönä liittyy myös ajatukseen nuuskasta muotina: nuuskaava nuori kokee olevansa ”cool” muiden silmissä ja varmistaa näin paikkansa ryhmässä. Ammattilaisten arviot vastasivat varsin hyvin aiemmissä tutkimuksissa nuorten itsensä kuvaamia vaikutteita. Ruotsalaisessa tutkimuksessa ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevat nuuskaavat nuoret kuvasivat sosiaalisen vaikutuksen merkittävimmäksi nuuskaamisen aloittamista kannustaneeksi tekijäksi (Edvardsson ym., 2012). Samansuuntaisia tuloksia on esitetty tupakoinnista Suomesta (Ojajarvi, 2009), erityisesti ammattiin opiskelevien osalta (Mäkelä, 2011; Puuronen, 2012).

Kouluterveyskysely osoittaa nuorten nuuskaamisen yleisyydessä merkittäviä alueellisia eroja (THL 2014). Tässä tutkimuksessa alueelliset erot eivät kuitenkaan erityisemmin korostuneet, sillä tutkimukseen oli poimittu etukäteen alueita, joilla nuorten nuuskaamista on viime vuosina esiintynyt keskimääräistä yleisemmin. Jos haastateltavia olisi poimittu alueilta, joilla nuuskaamista ei juuri esiinny, alueellisten erojen aihe olisi kenties noussut haastatteluissa esiin. Suurin osa ammattilaisista oli keskustellut nuuskaavien nuorten kanssa myös nuuskan käyttötavoista, esimerkiksi siitä kuinka usein nuori käyttää nuuskaa tai mistä nuori hankkii nuuskan. Nuuskan hankintatavat kuvattiin kolmessa maakunnassa hieman erilaisiksi: Uudellamaalla nuuska hankittiin tyypillisesti Ruotsin laivalta ja kioskin tai kaupan tiskin alta, kun taas Pohjanmaalla ja Lapissa matkustettiin rajan yli Ruotsiin nuuskaostoksille. Saatavuus kuvattiin kuitenkin kaikilla alueilla helpoksi. Hankintatapojen lisäksi toisena alueellisena erona näyttäytyy se, että muutaman haastateltavan kommentoissa sosi-aali- ja terveysalan ammattilaisten nuuskamyönteisistä asenteista ja nuuskan käytöstä viitattiin vain Pohjanmaan ja Lapin alueisiin. Tässäkin voi nähdä taustavaikutteen Ruotsin rajan läheisyyden. On mahdollista, että Pohjanmaalla ja Lapissa asenteet nuuskaamista kohtaan ovat myönteisemmät ja nuuskaaminen nähdään tavallisempana kuin Uudellamaalla. On kuitenkin huomioitava, että haastateltavat kuvasivat suurtakin alueellista vaihtelua maakunta-alueiden sisällä: tietyt kunnat nimettiin alueiksi, joissa nuuskaaminen on hyvin yleistä.

Ruotsin maantieteellinen ja kulttuurinen läheisyys kuvattiin haastatteluissa laajemminkin nuuskaamiseen Suomessa vaikuttavana tekijänä. Ruotsin läheisyyden nähtiin vaikuttavan asenteisiin nuuskamyönteisyyttä lisäten sekä helpottavan nuuskan konkreettista saatavuutta. Lisäksi kuvattiin ruotsalaisten lääkäreiden nuuskamyönteisemmän asennoitumisen sekä Ruotsissa tehdyn tieteellisen tutkimuksen kautta tulevaa asennevaikutusta terveydenhuollon ammattilaisten keskuudessa. Jotkut haastateltavat arvelivat, että nuuskan käyttö on yleisempää ja sen terveyshaittoja pidetään pienempinä suomenruotsalaisessa kulttuurissa, johon saadaan paljon vaikutteita Ruotsin puolelta. Useat ruotsinkielisistä oppilaitoksista vastaavat, tähän tutkimukseen haastatellut ammattilaiset arvioivat todella nuuskan terveyshaitoiltaan vähäisemmäksi verrattuna muiden haastateltavien näkemykseen. Osa heistä myös kuvasi nuorten nuuskaamiseen puuttumisen vähemmän keskeiseksi asiaksi omassa ammatillisessa toiminnassaan.

Urheilukulttuuri kuvattiin erityisen nuuskamyönteiseksi. Toisaalta jotkut haastateltavat arvelivat nuuskaamisen vähentyneen urheilijoiden parissa. Urheilijoiden nuuskaamisen nähtiin osaltaan lisäävän nuuskan ”cooliuutta” nuorten silmissä ja tukevan ristiriitaisia käsityksiä nuuskan terveyshaitoista. Tässä tutkimuksessa lukioista vastaavat ammattilaiset kuvasivat tyypillisimmin oppilaitoksensa nuuskaajien olevan usein urheilijoita. Toisaalta osa muista oppilaitoksista vastaavista ammattilaisista totesi jopa yllättyneensä siitä, että oman oppilaitoksen nuuskaajissa ei ole kovin paljon urheilijoita. On mahdollista, että ammattilaisen omat mielikuvat esimerkiksi

urheilun ja nuuskan yhteydestä ohjaavat sitä, keneltä terveydenhuollon ammattilainen vastaanotolla ylipäänsä kysyy nuuskaamisesta. Määräaikaistarkastuksissa ja muilla vastaanotoilla voi jäädä tunnistamatta nuuskan käyttäjien joukko, joiden näkemyksistä ja käyttötavoista ammattilaisilla ei ole tietoa ja joiden kohdalla mahdollisuus nuuskasta keskustelemiseen jää käyttämättä.

Jotkut haastatelluista ammattilaisista arvioivat käynnissä olevan savuttomuuskulttuurin voimistumisen olevan yksi kulttuurinen taustatekijä. Yhtenä mahdollisena nuuskaamisen yleistymisen syynä esitettiin tupakoinnin haittojen laajempi tiedostaminen yhteiskunnassa, tupakoinnin julkinen rajoittaminen sekä näihin liittyen kielteiset asenteet tupakointia kohtaan. Savuttomuudesta on tullut tietynlainen sosiaalinen normi yhteiskunnassa. Tämä voi periaatteessa tukea siirtymää tupakoinnista nuuskaan: nuorten silmissä muodikas ja ”coolina” nähty nuuska on korvaamassa tupakoinnin, jonka terveyshaitat tiedetään paremmin ja pidemmältä ajalta ja jonka käyttö on näkyvämpää ja sosiaalisesti vähemmän hyväksyttyä. Myös tämä vastasi nuorten itsensä aiemmin raportoimaa: nuuskan ”coolius” ja käytön helppous ja huomaamattomuus nostetaan esiin nuuskaamisen syynä myös nuorten taholta (Edvardsson ym. 2012; Salomäki & Tuisku 2013). On kuitenkin hyvä muistaa, että valtakunnallisissa tilastoissa siirtymää tupakoinnista nuuskaamiseen ei ole havaittavissa (Rauhala ym. 2014, Helldan & Helakorpi 2015).

Oppilaitosasteeseen liittyen tutkimus nosti esiin joitakin eroja, etenkin nuuskaamiseen puuttumisessa. Muiden tutkimusten tuloksia mukaillen (Puuronen, 2012; Ollila ym. 2013), ammatilliset oppilaitokset kuvattiin ympäristöinä, joissa niin opiskelijoiden kuin henkilökunnankin asenteet tupakointia ja nuuskaamista kohtaan ovat yleisesti ottaen myönteisemmät ja käyttö yleisempää kuin lukioissa ja yläkouluissa. Haastateltavat toivat kuitenkin esiin isonkin alakohtaisen vaihtelun ammatillisten oppilaitosten sisällä. Lisäksi työharjoittelujaksojen mainittiin sosiaalistavan ammatillisten oppilaitosten opiskelijoita tiettyjen alojen nuuska- ja tupakointimyrönteiseen kulttuuriin. Nuuskaamiseen puuttuminen vaikuttaisi yleisesti ottaen olevan tiukinta yläkouluissa ja osin myös lukioissa, mutta tässäkin asiassa näkyivät myös selkeät oppilaitoskohtaiset erot, jotka eivät mukaile oppilaitosaste-eroja. Nuuskaamiseen puuttumista helpottaa ja myös velvoittaa yläkouluissa ja osin muissakin oppilaitoksissa nuorten alaikäisyys. Aikuisopiskelijoiden suuri lukumäärä ammatillisissa oppilaitoksissa saattaa vaikeuttaa puuttumista, mutta toisaalta myös vähentää nuoruuteen liitettyä kokeilunhalua. Tupakkatuotteiden, mukaan lukien nuuskan, käyttö koulualueilla on kielletty tupakkalaisissa riippumatta opiskelijan iästä.

Ammattilaisten oli vaikea nimetä ”tyypillistä nuuskaajaa”. Sekä nuuskan käyttäjät että käyttötavat näyttäytyvät tässä tutkimuksessa ammattilaisten näkökulmasta moninaisina. Tulos on hyvä, sillä liian vakiintunut mielikuva tyypillisestä nuuskavasta nuoresta voi saada ammattilaisen kiinnittämään liiaksi huomiota vain tietynlaisiin nuoriin, kuten edellä kuvattiin urheilun kohdalla. Omien arvojen, asenteiden ja olettamusten vaikutus nuorten parissa tehtävään työhön on myös tärkeä osa tervey-

denhuollon ammattilaisten itsearviointia. Nuuskan kohdalla paitsi mielikuvat tyypillisestä käyttäjästä, myös oma suhtautuminen nuuskan terveyshaittoihin voivat vaikuttaa siihen, otetaanko nuuska edes puheeksi nuorten kanssa.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten toimenpiteet nuuskaamisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumisessa toteutuivat ennen kaikkea kahdenkeskinä keskusteluina määräaikaistarkastuksissa ja vastaanotoilla sekä suun terveystarkastuksina. Ammattilaisten mukaan nuuskaamiseen puuttumista estää sekä resurssien että tahdon puute: aihetta ei koeta riittävän tärkeäksi ja toisaalta puuttuu aikaa, tietoa ja työvälineitä. Ammatillaiset kokivat, että yleisesti ottaen nuoret eivät ole huolissaan nuuskan käytöstään, heitä eivät kiinnosta nuuskan terveyshaitat ja heillä ei ole motivaatiota lopettaa. Ammatillaiset näkivät omaksi roolikseen nuoren kannustamisen ja motivoimisen nuuskaamisen lopettamiseen ja päihteettömään elämään. Nuoren lopettamismotivaation puuttuessa tätä roolia oli kuitenkin vaikea toteuttaa.

Ammatillaiset kaipasivat työvälineitä nuorten motivoimiseen ja nuuskaamisen haittojen perustelemiseen nuorille. He kokivat, että nuorilla on tietoa nuuskaamisen terveyshaitoista, mutta lisäksi paljon vääristyneitä käsityksiä. Osa haastateltavista nimesi ongelmaksi tarjolla olevat ristiriitaiset kulttuuriset ja tieteelliset näkemykset nuuskaamisen haitallisuudesta. Ammatillaiset arvelivat, että nuoren lopettamismotivaation herättävät parhaiten konkreettiset kokemukset nuuskan terveyshaitoista, kuten suun limakalvomuutokset tai kokemus riippuvuudesta. Samankaltaisesti nuuskaavat nuoret itse ovat kuvanneet, että eivät koe nuuskan käyttöönsä ongelmaksi ja lopettaminen ei kiinnosta, mutta haittojen huomaaminen itsessä tai lähipiirissä samoin kuin uusi tutkimustieto haitallisuudesta voisi kannustaa lopettamaan (Salomäki & Tuisku, 2013).

Ammattilaisten mukaan osalla nuorista nuuskaamisen lopettamiseen motivoi konkreettisten limakalvomuutosten näkeminen omassa suussa. Suun terveydenhuollon tarkastukset tarjoavatkin oivan tilaisuuden mahdollisten muutosten osoittamiseen. Tämän tutkimuksen pohjalta onkin aiheellista kysyä, voisiko tiiviimpi yhteistyö koulu- ja opiskeluterveydenhoitajien ja suun terveydenhuollon ammattilaisten välillä olla avain nuuskaavan nuoren ”herättelemiseen”. Yhteistyön ja hoitoketjujen kehittäminen sekä paikallisen, muun muassa Kouluterveyskyselystä saatavan tutkimustiedon hyödyntäminen toimenpiteiden kehittämisessä sekä niiden tarpeen selvittämisessä olisi ylipäänsä tärkeää. Kysyttäessä haastateltavilta nuuskaamisen yleisyydestä, vain muutama nosti oma-aloitteisesti esiin tilastoihin perustuvia tietoja nuuskaamisen yleisyydestä niissä oppilaitoksissa, joiden oppilaiden tai opiskelijoiden parissa haastateltava työskenteli. Koulu- tai oppilaitoskohtaisten tietojen läpikäyminen ja hyödyntäminen yhdessä muun henkilöstön kanssa luo hedelmällisen pohjan dialogille ja yhteisen linjan löytämiselle koulun tai oppilaitoksen sisällä.

Vaikka ammatillaiset kokivat nuorilla jo olevan tietoa nuuskan terveyshaitoista, he pitivät tärkeänä terveyshaittoja koskevan tiedon antamista nuorille väärin käsi-

tysten kumoamiseksi. Tämä näkemys voi osin pohjata pitkään vallinneeseen terveysvalistuksen malliin, jossa uskotaan ihmisten tekevän terveyttä tukevia valintoja, kunhan heille tarjotaan riittävästi tietoa asiasta. Toisaalta ammattilaiset näkivät, että nuoruutta elämänvaiheena leimaa huolettomuus terveyshaitoista ja kokeilunhalu, jolloin terveysvalistus ei välttämättä osu kohteeseensa. Lisäksi osa ammattilaisista korosti nuoren näkemyksiä kuuntelevaa ja nuoren omaa ajattelua motivoivaa keskustelua. Monenlaisten tiedonlähteiden vapaan saannin aikana näyttäisikin yhä tärkeämmältä, että koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisen työ ei koostu vain yksisuuntaisesta tiedon antamisesta nuorelle, vaan tiedon arvioimisesta ja neuvottelemisesta nuoren kanssa. Nuuskan terveyshaittoja käsittelevän tiedon lisäksi koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaiset voivat hyötyä nuuskan käytön sosiaalisten ja kulttuuristen erityispiirteiden tiedostamisesta, jolloin heidän voi olla helpompi ja uskottavampi keskustella nuorten kanssa asiasta.

Nuuskan käytön kulttuurinen kuva savukkeita hyväksyttävämpänä tuotteena voi jopa rinnastaa sen vallalla olevaan terveysdiskurssiin. Identiteettiä rakennetaan yhteiskunnassa sosiaalisesti hyväksytyillä keinoilla, joihin tupakointia ei enää liitetä. Sen sijaan haitattomammaksi käsitetty tuote, nuuska, voi osaltaan olla rakentamassa hyväksytyksi ja halutuksi ajateltua kuvaa itsestä, erityisesti sosiaalisille vaikutteille herkällä nuorilla. Tähän identiteettityöhön liittyy myös julkisuuden henkilöt ja heidän tupakkatuotteiden käyttönsä. Myös kodin vaikutus nuorten suhtautumisessa nuuskaan on merkittävä. Mikäli vanhemmat tai muut perheenjäsenet käyttävät nuuskaa, antaa se nuorelle signaalin aineen haitattomuudesta sekä sen hyväksyttävyydestä. Aiemmassa tutkimuksessa nuorille oli ollut jopa hämmentävää, miten vähän vanhemmat olivat nuuskaamista huomanneet ja miten vaisusti siihen oli puututtu (Edvardsson ym. 2012). Vielä ei ole tutkimustietoa nuuskan käytön ylisukupolvisuudesta, mutta tupakoinnissa tämä yhteys on vahva (esim. Ruokolainen & Mäki 2015).

Tutkimuksessa nousivat useaan otteeseen esiin nuuskaan liittyvät ristiriitaiset käsitykset. Ristiriitaisia ja vääristyneitä käsityksiä nuuskasta kuvattiin olevan niin nuorilla, laajemmin kulttuurissa kuin myös terveydenhuollon ammattilaisilla itsellään. Ajatellen sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten mahdollisia toimenpiteitä nuorten nuuskan käytön ennaltaehkäisyksi ja siihen puuttumiseksi, tiedon ja kulttuuristen käsitysten rooli määrittyy keskeiseksi. Mitä ristiriitaisempia nuuskaamisen terveyshaittoja koskevat kulttuuriset käsitykset, viestintä sekä tieteellinen tieto ovat, sitä enemmän ammattilaisten on työssään keskityttävä näiden ristiriitojen puimiseen nuorten kanssa ja nuorten mahdollisten virheellisten käsitysten oikaisemiseen. Lisäksi tämä ristiriitainen kulttuurinen maasto voi tarkoittaa sitä, että sosiaali- ja terveysalan ammattilainen joutuu näkemään enemmän vaivaa oman näkemyksensä muodostamiseen aiheesta. Tämä saattaa aikaresurssien rajallisuuden paineessa tarkoittaa myös sitä, että nuuska jätetään teemana vaikeutensa, epämääräisyytensä ja ristiriit-

taisten argumenttien vuoksi vähäiselle huomiolle tai kokonaan sivuun nuorten parissa työskenneltäessä.

Nuuskaaminen vaurioittaa kiistatta terveyttä ja aiheuttaa voimakkaan riippuvuuden, vaikka tupakan polttamisesta syntyvät haitat puuttuvatkin. Tämä on terveydenhuoltoalan ammateissa selkeä syy nuuskaamiseen puuttumiseksi, riippumatta omasta suhtautumisesta haitallisuuden asteeseen. Nuori tarvitsee terveydenhuollon ammattilaiselta selkeän viestin, jota vasten tulkita muualta saatavaa ristiriitaistakin tietoa. Erilaiset käyttötavat ja käyttäjäryhmät voivat tarvita myös erilaisia lähestymistapoja nuuskaamisen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Nuuskan käyttäjistä ja käyttötavoista tarvitaankin lisää tietoa toimenpiteiden tueksi.

Huomioita aineistosta

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaiset kuvasivat esittämiensä näkemysten perustuvan osin keskusteluihin, joita he ovat nuorten kanssa työssään käyneet nuuskaan ja savukkeisiin liittyen ja osin omiin arveluihinsa nuorten näkemyksistä ja nuuskan käytöstä. Nuorten itsensä kuvaamana heidän näkemyksensä nuuskasta ja savukkeista saattaisivat olla erilaisia. Nuorten kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta tehdyt tulkinnat ovat rajallisia; ammattilaiset kuvasivat osan nuorista lähtevän avoimemmin keskusteluun ja osan olevan pidättyväisempiä.

Ammattilaisten näkemykset nuorten nuuska-asenteista ja nuuskan käytöstä ovat kuitenkin todennäköisesti lähellä nuorten omaa ajatusmaailmaa, sillä ammattilaisten työn keskeinen osa, varsinkin terveydenhoitajilla, on kahdenkeskinen keskustelu nuorten kanssa. Työssä syntyy ”näppituntuma” nuorten arkeen. Ammattilaisten esittämät arvelut nuuskaamisen syistä vastasivatkin hyvin aiemmissä tutkimuksissa nuorten itsensä esittämiä näkemyksiä (Edvardsson ym., 2012; Salomäki & Tuisku, 2013).

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten näkemyksiä nuuskasta ja nuorten nuuskaamisesta ei ole aiemmin Suomessa tutkittu. Haastatellut ammattilaiset edustivat kattavasti eri oppilaitosasteita, maantieteellisiä alueita, suomenkielisistä ja ruotsinkielisistä oppilaitoksista vastaavia, eri ikäkausia sekä eripituisia työuria koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa työskennelleitä. Näistä lähtökohtaisista eroista huolimatta heidän näkemyksensä nuorten nuuskaamisesta olivat monessa kohdin yhteneväiset. Toisaalta ammattilaisten näkemyksissä nuuskan haitallisuudesta terveydelle oli selkeitä eroja.

Koska kyseessä on laadullinen tutkimus, tulokset eivät ole yleistettävissä väestötasolle. Tulokset antavat kuitenkin arvokasta tietoa siitä, miten valtakunnallisten tilastojen perusteella yleistyvä nuorten poikien nuuskaaminen näyttäytyy tämän ryhmän parissa työskentelevien terveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta. Lisäksi tieto siitä, millaisia toimenpiteitä ammattilaiset tällä hetkellä toteuttavat ja millaisia haasteita ja toisaalta hyviä käytäntöjä nuuskaamisen ehkäisyyn ja vähentä-

miseen koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa liittyy, auttaa koulu- ja opiskeluterveydenhuollon toiminnan kehittämistä ja nuuskan parempaa huomioimista ammattilaisten työssä.

Lähteet

- Braun V & Clarke V (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3: 77–101.
- Englund A (toim.) (2014). Skolevers drogvanor 2014. CAN Rapport 146. Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning.
- Edvardsson I, Troein M, Ejlertsson G, Lendahls L (2012). Snus user identity and addiction: A Swedish focus group study on adolescents. *BMC Public Health* 12: 975.
- Folkhälsomyndigheten (2014). Tobaksvanor. Nationella resultat och tidsserier 2014. Den nationella folkhälsoenkäten. Verkkoaineisto: <http://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/statistik-och-undersokningar/enkater-och-undersokningar/nationella-folkhalsoenkaten/levnadsvanor/tobaksvanor/> [Päivitetty 19.1.2015]
- Hellán A & Helakorpi S (2015). Suomalaisen aikuisväestön terveystilanne ja terveys, kevät 2014. Raportti 6/2015. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kinnunen JM, Pere L, Lindfors P, Ollila H, Rimpelä A (2015). Nuorten terveystapatutkimus. Nuorten tupakkatuotteiden ja pähteiden käyttö 1977-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:31.
- Mäkelä M (2011). Savua ilmassa: Tupakoinnin paikka ammattiin opiskelevien elämässä. *Elämäntapaliitto*.
- National Cancer Institute and Centers for Disease Control and Prevention (NCI & CDC) (2014). *Smokeless Tobacco and Public Health: A Global Perspective*. Bethesda, MD: U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention and National Institutes of Health, National Cancer Institute. NIH Publication No. 14-7983; 2014.
- Ojajärvi A (2005). Varusmies savua – tupakoinnin sosiaalinen ja kulttuurinen paikka armeijassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 74: 4.
- Ollila H, Warpenius K, Ruokolainen O ym. (2013). Ehkäisevän päihdetyön käytännöt toisen asteen oppilaitoksissa 2012. Tutkimuksesta tiiviisti 5/2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2014). *OECD Health Statistics 2014 – Country Notes*. Verkkoaineisto: www.oecd.org/els/health-systems/oecd-health-statistics-2014-country-notes.htm [Päivitetty: 6/2014]
- Puuronen A (2012). Ei pala, palaa, ei pala... Laadullinen tutkimus nuorten tupakoimattomuuden edistämisestä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 126.
- Ruokolainen Otto & Mäki N (2015). Koulutuksellinen asema ja pähteiden käyttö nuorilla: erot ammatillisessa oppilaitoksessa ja lukiossa opiskelevilla. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 2015, 52(1), 47-61.
- Salomäki S & Tuisku J (2013). Nuuska nuorten maailmassa: Nuorten kokemuksia ja käsityksiä nuuskasta ja nuuskan käytöstä. Suomen Syöpäyhdistys ry.
- Statistics Norway (2014). Smoking habits, 2014. Smoking continues to decrease. Verkkoaineisto: <https://www.ssb.no/en/helse/statistikker/royk> [Päivitetty 3.2.2015]
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2014). Nuorten tupakointi. Verkkoaineisto: www.thl.fi/tupakka [Päivitetty 31.1.2014]
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2014). Poikien nuuskaaminen alueittain, Kouluterveyskysely. Verkkoaineisto: www.thl.fi/tupakka [Päivitetty 4.2.2014].
- The Danish Health and Medicines Authority, the National Danish Cancer Society, the Danish Hearth Association and the Danish Lung Association (2014). *Danskernes Rygevaner 2014*. Verkkoaineisto: <https://sundhedsstyrelsen.dk/da/nyheder/2015/lille-fald-i-andelen-af-lejlighedsvise-rygere> [Tiedote 5.1.2015, nuuskaprevalenssit the Danish Health and Medicines Authorityn henkilökohtaisena tiedonantona]

Liitteet:

Liite 1. Haastattelurunko kouluterveydenhoitajalle.

Haastateltavan puhuttelutapa vaihdettiin aina oikeata ammattinimikettä vastaavaksi, mutta kysymysten sisältö säilytettiin samana.

1. Taustatiedot työstä ja koulutuksesta

- Milloin olet valmistunut terveydenhoitajaksi?
- Kuinka kauan olet toiminut koulun terveydenhoitajana?
- Kuinka monen oppilaan/koulun kouluterveydenhuollosta huolehdit nykyisessä työssäsi?
- Minkä koulutusasteen opiskelijoita vastuullesi kuuluu? (yläaste, lukio, ammattilinen oppilaitos)
- Kuinka kauan olet toiminut nykyisessä/nykyisissä koulu(i)ssa?
- Minkä ikäinen olet?

2. Kuvailisitko nykyistä työtäsi kouluterveydenhoitajana, mitä siihen sisältyy?

- Tyypillinen työviikko? Määräaikaistarkastukset?

3. Kohtaatko työssäsi tupakoivia nuoria?

- Otatko itse tupakoinnin puheeksi nuorten kanssa terveystarkastuksissa tai muilla vastaanottokäynneillä?
- Nouseeko tupakointi muuten esiin? Milloin, miten?

4. Millaisia ajatuksia sinulla on tupakoinnista? (yleisesti / nuorilla)

5. Miten terveellistä tai haitallista tupakointi on sinun mielestäsi? (yleisesti / nuorilla)

- Tupakoinnin haitallisuuden arvioiminen skaalalla 1-10 (annetaan valmis kaavio)

6. Onko nuuska tullut vastaan työssäsi kouluterveydenhoitajana jollain tavalla?

- Otatko nuuskan puheeksi nuorten kanssa terveystarkastuksissa tai muilla vastaanottokäynneillä?
- Nouseeko nuuskaaminen muuten esiin? Milloin, miten?

7. Millaisia ajatuksia sinulla on nuuskasta ja nuuskan käytöstä? (yleisesti / nuorilla)

8. Miten terveellistä tai haitallista nuuska on sinun mielestäsi? (yleisesti / nuorilla)

- Nuuskan haitallisuuden arvioiminen skaalalla 1-10 (annetaan valmis kaavio)

9. Kun arvelet nuoren käyttävän nuuskaa tai kuulet nuoren nuuskan käytöstä, mitä sen jälkeen tapahtuu?

- Kirjaatko tietoa tai epäilystä nuuskan käytöstä johonkin?

- Kehotatko nuorta lopettamaan nuuskan käytön?
- Onko jotain palvelua tai materiaalia, jonka pariin voit ohjata lopettamisesta kiinnostuneen nuoren?

10. Kuinka yleistä nuuskan käyttö on koulusi nuorten parissa?

- Onko nuorten nuuskan käyttö mielestäsi ongelma koulussasi?
- Onko nuorten nuuskan käytössä tapahtunut tai tapahtumassa jotain muutosta, millaista?

11. Kuvailisitko millaista koulusi nuorten nuuskan käyttö on, sen pohjalta mitä tiedät?

- Kuinka usein nuuskaa käytetään? Millaisissa tilanteissa? Käytetäänkö vain nuuskaa vai sekä savukkeita että nuuskaa?
- Miten nuoret hankkivat nuuskan?

12. Miten terveellistä tai haitallista arvelet nuuskan olevan nuorten mielestä?

- Luuletko että nuorten näkemykset olisivat samankaltaisia tai erilaisia kuin nämä omasi? (voi suhteuttaa omaan skaalaan)
- jos ei tuo esiin tupakointia: Miten terveellistä tai haitallista arvelet savukkeiden olevan nuorten mielestä?
- Ovatko työssäsi kohtaamat nuoret itse huolissaan nuuskan käytöstään?

13. Mitä luulet, miksi nuori alkaa käyttää nuuskaa?

- Onko jotain asioita, jotka voivat altistaa nuoren nuuskaamiselle? Millaisia asioita? (tarvittaessa: esim. sosiaalinen ympäristö, elämäntilanne tai henkilökohtaiset ominaisuudet)
- Kun ajattelet kohtaamiasi tai tietämiäsi nuuskaavia nuoria, onko nähtävissä jotain piirteitä tai taustatekijöitä jotka yhdistävät heitä? (Tarvittaessa: esim. harrastukset)

14. Oletko kohdannut tai tiedätkö nuoria, jotka ovat lopettaneet nuuskaamisen?

- Mikä saa nuoret harkitsemaan nuuskaamisen lopettamista tai lopettamaan nuuskan käytön?
- Mikä estää lopettamista?

15. Millaisena näet koulun roolin nuoren nuuskan käytössä?

- Onko kouluympäristöllä vaikutusta nuoren nuuskan käyttöön? Millainen vaikutus?

16. Miten koulusi henkilökunta suhtautuu oppilaiden nuuskan käyttöön?

- Onko oppilaiden nuuskan käytöstä keskusteltu henkilökunnan keskuudessa? Miten, milloin?
- Onko henkilökunnan kesken eroja suhtautumisessa nuuskaan? Millaisia?
- Tiedätkö, onko koulun henkilökunnassa nuuskaajia? (Tarvittaessa: Jos on, niin vaikuttaako se jotenkin heidän suhtautumiseensa? Onko asiasta käyty keskusteluja henkilökunnan keskuudessa? Onko henkilökunnan nuuskaaminen noussut esiin nuorten kanssa käytävissä keskusteluissa?)

17. Onko tupakointi kielletty koulunne säännöissä? Entä nuuskaaminen?

- Tiedotetaanko oppilaille ja henkilökunnalle säännöistä? Miten?

- Valvotaanko kieltoa? Miten?
- Onko henkilökunnalle annettu toimintaohjeet nuuskaamiseen liittyen? (esim. päihdestrategiassa)

18. Millaisena näet kodin ja perheen roolin nuoren nuuskan käytössä?

- Puhutaanko nuuskasta oppilaiden vanhempien kanssa? (esim. laaja terveystarkastus 8 lk, vanhempainillat)
- Miten oppilaiden vanhemmat suhtautuvat nuuskaan?
- Käyttävätkö oppilaiden vanhemmat tai muut lähiaikuiset nuuskaa?
- Tuovatko nuoret itse perheen ja muut lähiaikuiset esiin nuuskasta puhuttaessa? Jos, niin miten?

19. Onko koulusi (tai ne koulut, joissa työskentelet) yrittänyt ennaltaehkäistä tai vähentää nuorten nuuskan käyttöä?

- Miten, milloin? (esim. järjestetty teemapäiviä, tehty yhteistyötä nuorisotoimen tms. paikallistahon kanssa)
- Jos ei ole tehnyt: Onko ennaltaehkäisyyn / puuttumiseen ollut jotain esteitä, millaisia?

20. Oletko itse yrittänyt ennaltaehkäistä tai vähentää nuorten nuuskan käyttöä koulussasi?

- Miten ja milloin? (Esim. ottanut puheeksi oppilashuoltoryhmässä, nostanut teemapäivän aiheeksi?)
- Jos ei ole tehnyt: Onko ennaltaehkäisyyn / puuttumiseen ollut jotain esteitä, millaisia?

21. Onko sinulla ja koulullasi riittävästi keinoja ja resursseja nuorten nuuskan käytön ennaltaehkäisyyn, tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen?

- Jos on, millaisia?
- Jos ei ole, mitä keinoja tai resursseja tarvitsisi lisää?

22. Tarvitsisiko koulusi tai kouluterveydenhuollon henkilöstö jotain tukea, materiaalia tai koulutusta nuuskan käytön ennaltaehkäisemiseksi, tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi?

- Millaista?

23. Onko jotain muuta, mitä haluaisit vielä tuoda esille tai lisätä tähän aiheeseen liittyen?

Liite 2. Haastatteluiden apuna käytetty havainnollistava skaala.

